

Славчо Димитров

Трансродовото ИСКУСТВО:

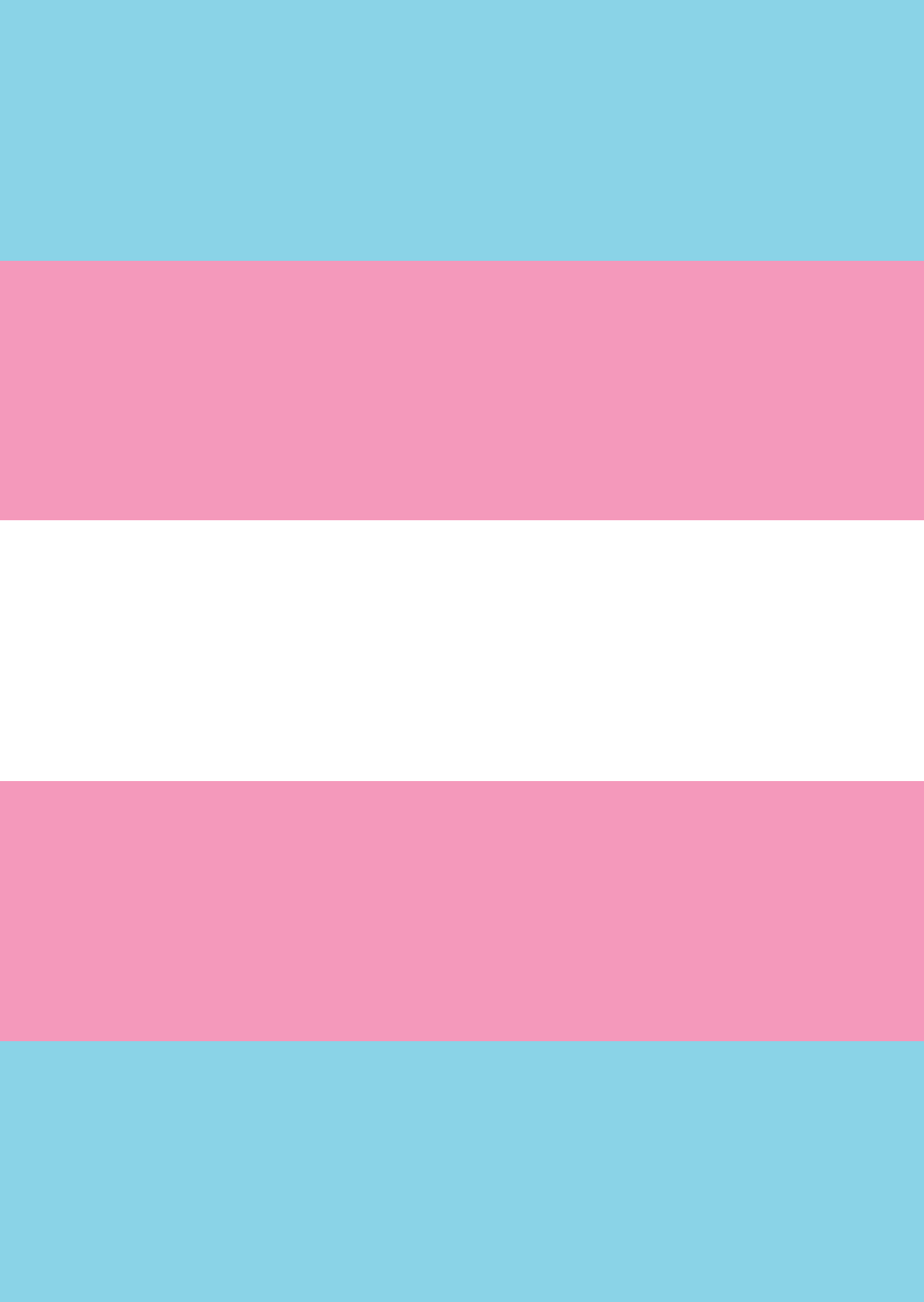
идентитети, тела, насилство
и социјализација

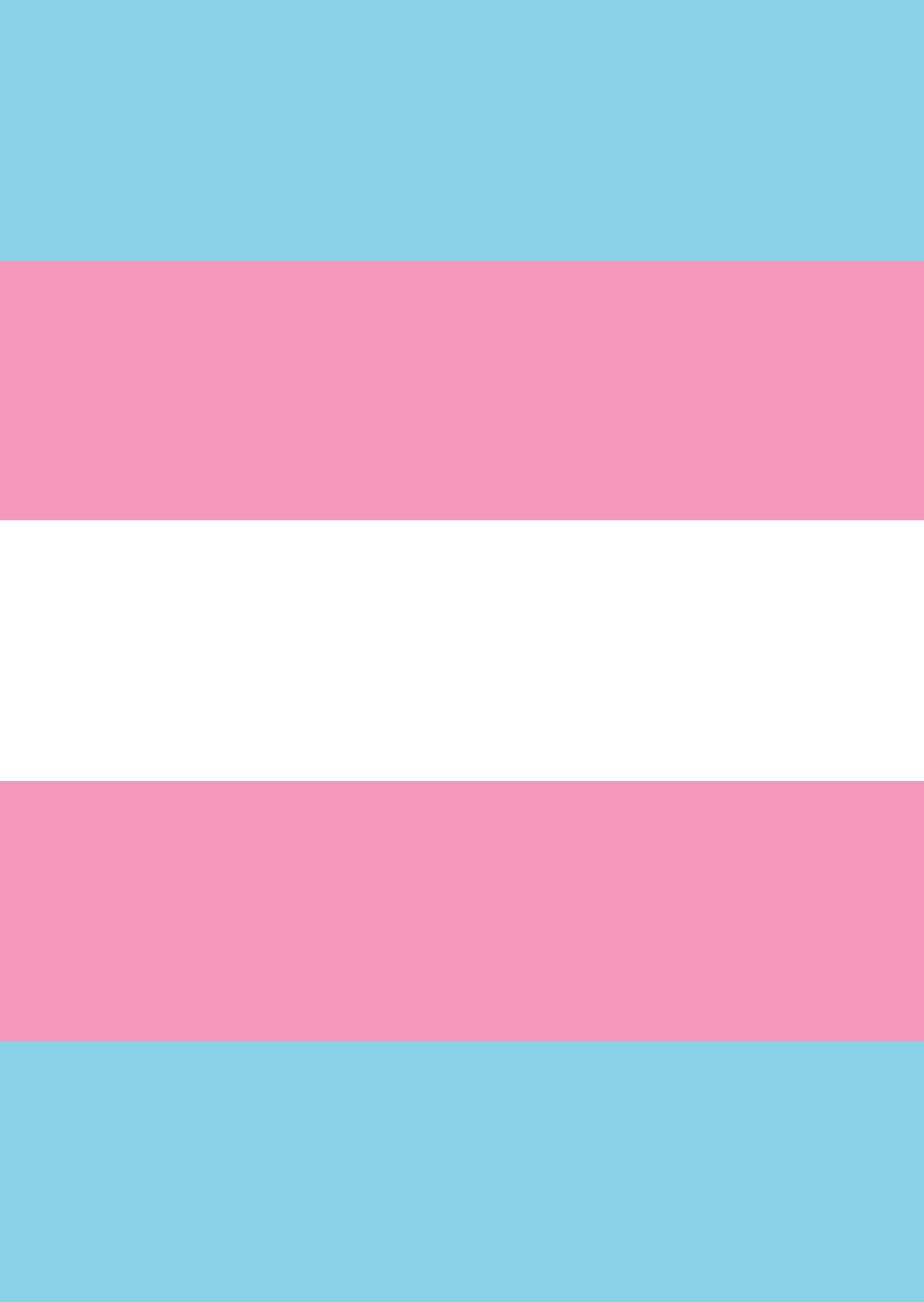
—

Истражување во заедницата

Коалиција Маргини

Скопје, 2018

Содержина

27	Вовед
33	Методолошка / Теориска рамка
45	Методи за собирање и анализа на податоци
53	Искуството на трансородување
101	Телесна слика, сексуалност и телесни проекти
131	Општествена клима, искуства и социјализација
157	Потреби, приоритети и препораки

Благодарност

Би сакале да им се благодариме на сите храбри луѓе кои од срце ги споделија информациите од својот интимен живот за потребите на ова истражување. Нивните борби и истрајност во потврдувањето на идентитетот, како и заложбите за сопствените желби, потреби, и вредности се извор на наша почит, инспирација и восхит. Нивните потреби и препораки се насоки за кои ветуваме дека неуморно ќе се бориме и ќе ги застапуваме. Исто така би сакале да им се благодариме на нашите партнери, ЛГБТИ Центарот за поддршка и ЛГБТ Јунајтед од Тетово за поддршката и застапувањето за правата на трансродовите луѓе. На крајот, особена благодарност изразуваме на УСАИД кои преку проектот за инклузија на ЛГБТИ заедницата, ја препознаа важноста и несебично го подржаа ова истражување.

Извршно резиме

Трансродовите луѓе во Македонија се соочуваат со исклучителна невидливост и бришење од доменот на препознатливото и интелегбилното човечко. Никаде не е повидлива оваа ситуација како во традиционалната поделба на родовите улоги и нееднаквите односи на моќ помеѓу мажите и жените во општеството. Но, ваквите традиционални културни регистри и практики се еднакво застапени, репродуцирани и одржувани и во законската рамка. Во Македонија не постои ниту еден закон со кој се регулира заштитата од насилство и дискриминација врз основа на родовиот идентитет, а оние закони што го ставаат родот како заштитена карактеристика ги имплицираат бинарно организираните родови, на мажите и на жените.

Мноштвото извештаи, анализи, критики и препораки, како од домашните граѓански организации и тинк-тенкови, така и од релевантните меѓународни тела за заштита на човековите права, со години по ред ги мерат и укажуваат на високиот степен на општествена нетолерантност и стигма, на насилство и дискриминација и отсуство на политичка волја за заштита во случаи на насилство на ЛГБТ-луѓето во Македонија. Но, посериозното проследување на овие извештаи укажува дека трансродовото искуство зазема сосема маргинална позиција, со исклучок на извештаите на граѓанските организации што работат посветено на застапување за правата на лезбијките, геј-мажите, бисексуалците и трансродовите луѓе.

Ситуацијата во академската заедница воопшто не е поразлична. Иако беа направени некои мали, скромни и срамежливи обиди за истражувања поврзани со сексуалните малцинства и сексуалниот идентитет, родовите малцинства и трансродовите луѓе повторно отсутнуваат. Првичните обиди и напори за визибилизација на овие прашања беа направени од граѓанските ЛГБТ-организации и активисти, кои понудија анализи на постојната законска рамка во однос на трансродовите луѓе и проблемите, пречките и искуствата на трансродовите луѓе во здравствениот систем во Македонија. Податоците што доаѓаат од овие анализи се загрижувачки.

Појавата на трансродовите луѓе во јавната сфера претставува исто така индикатор за систематското и континуирано бришење и невидливост на овие луѓе. Нивното појавување и известување за нивните проблеми во медиумите е или спорадично, ретко и непосветено или сензационалистичко.

Во Македонија отсутнува квалитативно истражување што би понудило прецизен, детален и аналитички издржан увид во секојдневните искуства и практики на трансродовите луѓе, нивните идентитети, различни и комплексни модели и начини на отелотворување, како и нивните внатрешни проживевани искуства и потреби. Одовде, целта на ова истражување е да овозможи увид и знаење за искуството на трансродовите луѓе низ неколкукратна перспектива, како и да му даде глас. Од една страна, предмет на нашето истражување се главните обележја, теми и упоришни точки на трансродовото искуство на формирање на идентитетот, како родовиот, така и сексуалниот, притоа земајќи ги предвид комплексните социјални динамики и интерсубјективни релации во кои, преку кои и наспроти кои се формира трансродовиот идентитет. Од друга страна, истражувањето цели да им даде глас и да ги земе предвид наративите и приказните на трансродовите лица преку анализа и претставување на клучните проблеми и потреби што ги идентификуваат тие, а врз основа на специфичноста на нивното искуство.

За таа цел во истражувањето беше применето квалитативно собирање податоци преку полуструктурирани, длабински интервјуа со цел да се соберат наративи и информации за практиките на идентификација, социјализација, интимност и политичка мобилизација на трансродовите лица. Беа интервјуирани вкупно 23 лица, со различни родови идентификации, а беше направен напор да се овозможи и разнообразност во етничката припадност, степенот на овразование, социјалниот статус, и возраста на учесниците.

Родови идентитети и модели на трансродување

Дваесет и трите лица кои беа интервјуирани за целите на истражувањето потврдуваат диверзитет во идентитетските позиции, идентификување и родово изразување помеѓу трансродовата заедница. Од вкупно 23 интервјуирани трансродови лица, од кои на 14 заведениот пол при раѓање е машки, седум (7) се идентификуваат како жени, три (3) лица ја избра опцијата *gruio*, дообјаснувајќи дека понекогаш чувствуваат и како машко и како женско или, пак, ниту како машко, ниту како женско, двајца (2) како трансродна жена, едно (1) лице како *crossdresser* и едно (1) лице како машко, но за забава, еспериментирање и задоволство ја презема улогата на драг-кralица. Од интервјуираните девет (9) лица со пол заведен како женски при раѓање, пет (5) лица се идентификуваат со машкиот род, едно (1) лице се идентификуваше со опцијата за друго, како „и женско и машко“, две (2) лица како трансродни мажи, а едно (1) лице како родово небинарна личност. Во идентификациите на интервјуираните лица забележливо е потпирањето, односно усвојувањето на општествено доминантните, како и јавнодостапните идентитетски позиции од родовиот спектар, како машко, женско и трансродна жена, односно маж.

Спектарот, односно континуумот на родово идентификување во нашето истражување покажува уште понагласени разлики кога станува збор за родовото изразување на испитаниците, односно родовото изразување и кај оние лица кои идентитетски се идентификуваат во бинарната родова рамка демонстрира флуидност и ситуациско изразување, со причини што варираат во карактерот.

Со оглед на погорепосочените родови идентификации помеѓу нашите испитаници, можеме да забележиме дека доминираат три модели и наративи на трансродување, односно *миграцијаџа* – кај испитаниците кои се идентификуваат родово како машко, женско, трансродова жена или маж, *осцилирањеџо* – кај испитаниците кои се идентификуваа како крос-дресер, драг-красица или „понекогаш како машко, а понекогаш како женско” и стремежот за надминување на родовата поделба или *транцендирачкиот нараџив* – кај испитаниците кои се идентификуваа како небинарни, како „ниту машко, ниту женско” или како „и машко и женско”. Друга значајна специфика, условена од силно трансфобичниот и родово нормативен македонски контекст, е дека и во доминантно мигрантските наративи доминираат осцилирачките практики кога станува збор за родовото изразување, бидејќи голем од дел од испитаниците, особено трансродовите жени, се принудени да го прикриваат сопствениот идентитет и да го менаџираат родовото изразување согласно хегемониските општествени очекувања и присилби за нормалноста и за родот.

Значајни моменти во формирањето на трансродовиот идентитет

Како најсоодветен модел за нашата рамка го прифативме отворениот пристап кон идентитетска формација на Бимин и Ранкин (2011), кои зборуваат за milestones – упоришни точки, а не за линеарни, универзални и прогресиски модели, како и анализите за трансформација на родот кај Сели Хајнс, која зборува за значајни моменти (2007).

Во нашата анализа идентификувавме четири (4) значајни теми кои се повторуваа кај речиси сите интервјуирани лица. Првата тема е развојот на *чувство и себепрецејција како машко или женско*, различно од заведениот род при раѓање, и следствено изразување на родот согласно тоа чувство. Втората тема е *чувството на родова несигурност*, кое се појавува како резултат на родовите корекции и насилство од околината, како и поради трансформациите на пубертетското тело, или на феноменлошки план, или преку перцепција на телата на другите означени како машки или женски, а со пол заведен при раѓање, различен од нивниот. Третата упоришна точка го опфаќа процесот и искуството на себепрепознавање и идентификување како/во трансродова личност. Четвртиот, и последен значаен момент што го идентификуваме ги вклучува искуствата и практиките на *откривање на својот трансродов идентитет пред други*, и *родовото изразување и менаџирање* после себееидентификувањето како трансродова личност. Отстапки од овие четири упоришни точки беа идентификувани кај лицето кое ги практикува кодовите на драг-кralица, и истото не ги споделува, барем не во целост, трите први значајни моменти. Втората забелешка по однос на идентификуваните моменти се однесува на лицето коешто се идентификува како жена, и има завршено со сите хируршки процедури поврзани со потврдувањето на родот. Во овој случај идентификувавме и момент на *носење одлука и проаѓање низ процесот за потврдување на родот*, како и момент

на неїрање и бршење на транссексуалниот идентитет, и себеидентификување како „природна” жена.

Речиси сите учесници во истражувањето заведени како машки при раѓање, односно женски при раѓање, почнуваат уште од рана возраст да се идентификуваат, чувствуваат или изразуваат (со варијации во степенот и во отвореноста на родовото изразување) како женски (кај трансжените) или машки (кај трансмажите). Речиси кај сите испитаници овој процес на себедоживување почнува во претпубертетската доба или во времето пред 10 до 13 години. Родовото изразување и чувството за припадност кон родот различен од пропишаниот при раѓање кај голем дел од испитаниците во нашето истражување има „природен” тек и кај многумина ова чувство се раздиплува и се изразува во различни социјално родово маркирани форми и практики без посебно увидување или чувство на родова несигурност или непријатност, туку многу повеќе како недоволно одредена разлика од другите цис-момчиња или цис-девојчиња на своја возраст, односно без посебна свесност и рефлексивност за родово-идентитетска разлика.

Исказите на учесниците во ова истражување сведочат за регулативната, присилна и насилна операција на симболичкиот поредок и половото позиционирање во истиот, како и претпоставките за метафизиката на родот што произлегуваат од половото впишување на симболичкиот поредок врз телата. Надзорниот поглед на значајните други, дисциплинскиот гест на носителите на родовиот капитал и на социјалните привилегии како резултат на тоа, според наративите на нашите испитаници, станува извор на чувствата на несигурност, двоумења, себеиспитување, себедвоумење и навнатре свртена рефлексивност за сопствениот род и неговата дисонанција со претпоставеното родово „соодветно” тело. Честопати, цената што морале да ја платат за обидот да живеат во родот различен од назначениот род, била изолацијата и постојаното малтретирање, како и самоизолацијата како стратегија за самозаштита и преживување среде непријателската околина. Врсничкото насилство

и насилството во семејството, како и следствената изолација кај многумина од учесниците во истражувањето станува извор на несигурност за сопствениот родов идентитет, себепреиспитување, како и причина за развој анксиозност, панични напади и на депресивни чувства, а во два случаи во ова истражување беше нагласена и желбата за самоубиство.

Средбата со културни репрезентации на трансродови лица, добивањето и соочувањето со информации за транссексуалци, како и запознавањето, директно, на трансродови лица игра пресвртна улога во процесите на трансродување кај речиси сите наши учесници во истражувањето. Возраста на која по првпат се среќаваат со трансродовоста, како реалност, можност и опција за социјално постоење, варира кај нашите испитаници, иако најголемиот број до 20-тата година слушаат првпат за некое друго трансродово лице или, пак, се среќаваат со репрезентација во медиумите.

Ослободување, среќа, радоси, олеснување се само дел од зборовите со кои трансродовите лица го изразуваат чувството и значењето што за нив го има овој момент. За голем дел од учесниците реалноста на трансродовоста претставува излез и спас од нивните годишни сомнежи во сопственото ментално здравје, потврда дека не се луѓи, чудаци и изроди како што социјалната средина ги интерпелирала во целиот нивен дотогашен живот, „откровение” дека не се единствените, дека не се осамени, дека има и други лица како нив кои живеат, творат, креираат светови и ги реализираат своите егзистенцијални проекти и, конечно, рефлексивна слика, рамка во која се препознаваат и преку која се идентификуваат и го потврдуваат своето чувство и својата идентификација, претходно нејасно дефинирана, порекнувана од средината и без социјална онтологија и поткрепа.

Најзначајната разлика во искуството и процесите на трансродување помеѓу трансродовите мажи и жени во нашето истражување се забележува во однос на нивната отвореност (coming

out) пред другите луѓе, и тоа пред родителите, поблискиот круг на семејството, пријателите, партнерите и пошироката социјална средина. Значителна разлика беше идентификувана и во степенот, начинот и околностите во кои едните и другите го изразуваат својот родов идентитет, како пред, така и по себеидентификувањето како трансродова личност.

Сексуалност

Од интервјуата со трансродовите мажи и жени во ова истражување, можеме да заклучиме дека нивните идентификации, на прво место, ги разликуваат здраворазумските претпоставки за каузалноста и преклопувањето на родот и полот со сексуалната ориентација, а на второ место, сексуалното себеидентификување игра значајна улога и функција во потврдувањето на родовиот идентитет, и следствено означувањето на сексуалниот идентитет е условено од приоритетот на родовата самоидентификација, а не од биолошки назначениот пол.

Од тринаесетте интервјуирани трансжени, седум (7) испитанички се идентификуваа како хетеросексуални жени, пет (4) како бисексуални, а две (2) ја избраа опцијата Друго, изјавувајќи дека не можат да се дефинираат во постојните категории. Испитаникот кој повремено ја игра персоната на драг-кralица, се идентификуваше како геј маж. Деветте интервјуирани трансмажи, исто така покажаа варијации во сексуалното идентификување. Имено, двајца (2) се идентификуваа како хетеросексуални мажи, двајца (2) испитаници како бисексуалци, а дури четири (4) како пансексуалци. Изборот за себеидентификација како пансексуалци од страна на интервјуираните беше објаснет со тоа што родот или полот во изборот на нивниот сексуален партнер не им игра никаква улога, или пак на својата сексуалност гледаат како

нешто значително флуидно и променливо. Во два случаи кај нив се забележува сèуште опстојна идентификациска амбиваленција и со лезбејскиот идентитет. Она што е впечатливо е дека лицата кои се идентификуваа како бисексуалци, Друго и дел од оние што се идентификуваа како пансексуалци, покажаа исто така и поголема флуидност и осцилации во родовата идентификација и изразување.

Телесна слика

Речиси сите трансродови мажи во нашето истражување евоцираа сеќавања на некомфорност со означителите на женското социјално тело уште од најрана возраст, односно со социјалните императиви за надворешно претставување на женскоста преку декорациите, облекувањето, движењето, држењето и практичните инволвирања на телото во различни ситуации. Освен еден испитаник, сите интервјуирани трансмажи потврдија дека уште од најрана возраст ги почнуваат своите телесни проекти за социјална себепрезентација согласно нивната интимна и лична слика за сопствениот род. Погрешното препознавање на родителите, врсниците или пошироката социјална средина на нивните социјални тела како женски тела, доведува до чувства на непријатност, срам, несигурност или бес, а честопати, спротивно од намерите на родовата полиција, до зацврстување на одлучноста и убедувањето во сопствената телесна слика за социјалното тело како машко.

Пубертетските телесни промени, особено изразувањето на секундарните полови карактеристики, ги доведуваат во конфликт социјалните слики што го изведуваат и имаат за себе трансродовите мажи, со телата кои ги предаваат. Овие искуства доведуваат до значителни промени во феноменолошкото тело и во тоа како нашите учесници ги доживуваат своите тела.

И покрај тоа што трансмажите во нашите интервјуа планираат различни телесни проекти за модификација на сопствените тела преку хируршки интервенции, сите испитаници посочија дека отстранувањето на градите е нужно за усогласувањето на нивните тела со родовата телесна слика што ја имаат за себе. Значајноста на препознавањето од другите во формирањето на сопствената телесна слика се забележува кај дел од испитаниците и преку нивниот помалку интензивен фокус и психичка инвестија врз гениталиите, за разлика од градите и телесната форма и надворешните телесни означители.

Значајно место во конституцијата на телесната слика и морфологијата кај трансмажите во ова истражување имаат и нивните интимни релации и сексуални односи со партнерите, што дополнително влијае кај дел од нив и врз одлуката за транзиција и желбата за преземање на хируршки интервенции за потврдување на родот.

Трансродовите жени во ова истражување, како и трансродовите мажи, укажаа на чувство на непријатност со претпоставените машки означители на телата, ставајќи го акцентот врз надворешните културно-социјални маркери преку кои се атрибуира родот на телото, како гардеробата, телесната естетика, како косата, кожата, но и инволвирањето на телото во различни детски социјални ритуали и игри. Иако женското социјално тело е сликата со која се идентификуваат и преку која го гледаат своето тело, сепак јавното социјално тело кое го претставуваат пред другите, кај мнозинството учесници е машкото тело.

Почетокот на пубертетот претставува извор за непријатност и кај трансжените, особено со појавата на секундарните полови карактеристики, влакнестоста на телот најмногу. Овие промени влијаат врз доживувањето на феноменолошкото тело, причинувајќи непријатност поради неконгруентноста на новонастанатите телесно промени со идеалната телесна слика што тие ја имаа

изградено или посакувано. Ваквото доживување на сопственото феноменолошко тело добива во полн интензитет при визуелната споредба со родовите женски цис-тела на нивните врнички кои допрва почнуваат да проаѓаат низ пубертетските телесни промени, маркирани како женски, а кои нашите трансродови испитанички ги доживуваат како отсутни делови и процеси во своето тело.

Повеќе испитанички укажаа дека нивниот родов идентитет претставува сериозна пречка за градење на интимни релации поради непознавањето на нивните тела како женски или поради можноста нивните тела да бидат фетишизирани врз основа на неконгруентноста на нивниот родов идентитет, изразувањето и половата анатомија и дека тоа е фактор што има исклучително значајно место во носењето одлуки за преземање на хируршки интервенции за потврдување на родот.

Телесни проекти

Имајќи ги предвид сите овие специфики и различни модуси на доживување, замислување, претставување на сопственото тело и телесна слика кај трансродовите жени, можеме полесно да ги разбереме и различните телесни проекти што тие ги реализираат, посакуваат или планираат, согласно нивната телесна слика и исцртана телесна морфологија и потврдување на родот. Меѓутоа, важно е да нагласиме дека нивната лична телесна слика и доживувањето на сопственото тело претставува само еден аспект, иако дефинитивно клучен, во реализацијата на нивните телесни проекти и одлуки за почнување процес на транзиција/ телесна промена со кој би постигнале потврда на сопствениот род. Исклучително значајна улога во материјализацијата на нивните

телесни слики и желби за модификација играат пошироките социјални, политички и системски услови во македонското општество.

Од интервјуираните трансродови мажи, само две лица во моментот на спроведување на интервјуата почнале со некакви процедури за промена на своите тела, од кои едното лице почнало со примање на хормонска терапија за „маскулинизација”, додека другото лице веќе неколку години прима хормонска терапија и веќе има извршено мастектомија. Едно лица имало искуство на земање хормонска терапија, но престанало со тоа. Сите други или посакуваат или планираат во догледно или неодредено време. Согласно нивните различни телесни слики, интеркорпорални и социјални искуства и имагинации, телесните проекти на трансродовите мажи покажуваат разлики во обемот, видот, интензитетот на посакуваните промени.

Кај трансродовите жени телесните проекти и желбите за промена на телото се исто така различни. Од интервјуираните 14 лица, само една учесничка има завршено целосна операција за потврдувањена родот, и веќе се идентификува како жена, две (2) во моментот на спроведување на интервјуата се на хормонска терапија, додека едно (1) лице имало искуство со примање на хормонска терапија, но прекинало поради проблемите со менталното здравје причинети од хормонската терапија. Само четири лица од интервјуираните посакуваат или планираат целосна операција за потврдување на родот, шест лица посакуваат и планираат парцијални промени, додека три лица не планираат и не сакаат ниту хормонска терапија, ниту хируршки интервенции.

Општествена клима и искуства на насилство (Дисциплина и регулација)

Сите учесници во ова истражување, без исклучок, имаат искуство на присилно изведување на родовите норми, вербално или психолошко насилство поради прекршувањето на нормата, а во неколку случаи и физичко насилство. Просторите на дисциплинарните технологии на родот се распространети низ различни сегменти на општественото поле, почнувајќи од

- а. навидум приватниот простор на семејството, па
- б. училиштата, во кои просторите на социјализација и методите на односот наставник-ученик се организирани согласно бинарната родова рамка и сегрегација,
- в. улицата и јавниот простор,
- г. болницата и јавните установи,
- д. поширокото семејство загрижено за „нормалната“ репродукција на потомството и наследството, сè до
- ѓ. сите културни агенти, вклучувајќи ги и медиумите.

Исклучително важно е дека мерките на насочување кон „правилниот пат“ за постигнување на родово „нормалното“ отелотворување, имаат и долгорочни последици, како врз целокупниот развој, менталното здравје и продукцијата на личност обележана со срам, така и врз понатамошните животни можности и нивната достапност за развој на личност и социјално исполнување.

Оние испитаници кои го менаџираат своето родово изразување успеваат да пројдат поуспешно како „неамбивалентни“ или „незабележливи“ жени или мажи. Меѓутоа, и во овие случаи заканата од напад или од понижување постојано демне во свеста и во телесното однесување на нашите испитаници. Неслучајно,

значителен дел од испитаниците изразија недвосмислени чувства за миграција, напуштање на градот во кој израснале или, пак, веќе емигрирале во друг град или планираат да емигрираат во друга земја.

Изложеноста и ранливоста на насилство кај трансродовите жени кои се занимаваат со сексуална работа се покажа дека е значително повисока како резултат на испреплетувањето и на двата статуса, и трансродовиот статус и статусот на сексуална работничка.

Сите овие ситуации и искуства предизвикуваат најголем дел од учесниците да се чувствуваат загрошено и во најминорни секојдневни ситуации да се чувствуваат ранливо и да ги менаџираат и континуирано да ги реорганизираат своите секојдневни рутини, насоки и простори на движење со цел да избегнат потенцијално насилство или понижување. Непредвидливоста на секојдневните ситуации и рутини се причина не само за континуирано менаџирање на својот родов идентитет и информациите што ги прикажуваат во јавност, поврзани со него, туку и постојан мониторинг, следење и процена на ситуациите во ситните детали и знаци на потенцијален ризик и опасност од напад или понижување, како и себенадзор во однос на можните неконтролирани сигнали што можат да ги испратат за својот родов идентитет.

Во овој дел се фокусиравме и на биополитичките аспекти на родовото насилство и различните стратегии преку кои пристапот до јавни простори и слобода на движење во простор согласно сопствената родова идентификација, пристапот до здравствени услуги и обезбедувањето на ментално одржлив и поднослив живот и дистрибуцијата на безбедност се нееднакво дистрибуирани помеѓу различни сегменти на населението, фокусирајќи се како тие ги афектираат секојдневните животи и можност за благосостојба на трансродовите луѓе.

Еден од најчестите проблеми што беше посочен од учесниците во ова истражување, барем оние што се отворени во своето родово

изразување, беше проблемот со личните документи и погрешното препознавање до кое води неусогласеноста на податоците за нивниот пол, со нивниот родов израз и прикажувањето во јавност. Речиси без исклучок ваквите ситуации се стресни и понижувачки на испитаниците, бидејќи мора континуирано да го објаснуваат својот идентитет и да ја бранат својата идентификација пред непознати службеници и непознати лица. Уште еден домен во кој јасно оперираат биополитичките регулаторни механизми е доменот на здравствените услуги и здравственото осигурување за различен тип на здравствени услуги. Биополитичката регулација на половоста изгледа како една од клучните пречки во овозможувањето на соодветна и потребна здравствена нега за трансродовите лица во Македонија. проблемот не се толку разликите во биотехнологиите за телото сами по себе, туку административниот апарат и регулација што го сортира и ги диференцира пристапот и достапноста на овие биотехнологии за различните тела, а согласно иницијалните претпоставки и параноидни императиви за половоста.

Пријателства и мрежи на поддршка

Освен малиот број учесници кои добиле поддршка во процесот на ородување или потврдување на родот од своите родители и најблиски, речиси сите учесници истакнаа дека најголем извор на поддршка им биле други транслица и поретко геј или лезбијки пријатели/ки. Запознавањето, дружењето и континуираната комуникација со други транслица за учесниците значат извори на поддршка, разбирање на проживеаното искуство, безбеден простор во кој можат слободно и отворено да зборуваат за своите проблеми и место каде што можат слободно да го изразуваат својот родов идентитет. За оние учесници кои имаат селектирана публика за изразување на својот идентитет, социјалните кругови на ЛГБТ се едни од ретките топови во кои можат

воопшто да го изразат својот родов идентитет. Пријателствата и комуникацијата со други транслица генерираат и неформални мрежи за размена на информации и стекнување на родов капитал и добивање информации поврзани со сите различни аспекти на транзицијата.

Исто така, дел од учесниците во ова истражување потврдија дека исклучително значајна за нив била и поддршката што ја добиле од граѓанските здруженија што ги застапуваат правата на ЛГБТ-лицата. Активностите на граѓанските здруженија за некои од учесниците биле првата можност да запознаат други транслуѓе, да ја разрешат својата „родова несигурност“, да се препознаат во трансродовата идентитетска позиција и да се ослободат од чувството на изолација и дека се „сами на овој свет“.

Приоритети и потреби

Клучните приоритети што ги истакнаа интервјуираните кореспондираат во значајна мера со нивните искуства на трансродување и живеењето како трансродова личност. Најголем број од интервјуираните посочија неколку области во кои треба да се насочи дејствувањето на активистите за човекови права на транслуѓето: здравство и достапност здравствени услуги, подигање на свеста и сензитивизација, зголемување на видливоста на транслуѓето во јавната сфера, правно признавање на родот и усогласување на личните документи со родовиот идентитет на транслуѓето, заштитата од дискриминација и насилство, сензитивизација и едукација на ЛГБ-луѓето за трансискуствата, мобили-зација на трансзаедницата и нејзино зајакнување, како и зголемување на фокусот и активностите на ЛГБТ-активистите во насока на заштита на правата на трансродовите луѓе.

I.

Вовед

Да се каже дека трансродовите луѓе во Македонија се соочуваат со исклучителна невидливост и бришење од доменот на препознатливото и интелегибилното човечко, не е никакво претерување. Оваа невидливост на трансродовите луѓе се должи како на нееднаквата дистрибуција на односите на моќ и ресурсите во македонското општество, така и на продукцијата на знаење и континуирано бришење на трансродовоста како предмет на интерес и истражување. Но, како отсутниот друг, трансродовите луѓе се имплицитно присутни како конститутивната невозможност во рамките на општествената и на културната продукција на човечкото, нормативно дефинирано преку универзализираните и натурализираните бинарни категории на родот. Непредизвиканите претпоставки за неизбежното ородување на македонскиот граѓанин како машко или женско и присилното идентификување и препознавање на телата на граѓаните преку редукционистичката рамка на исклучувачкото полово двојство ги исфрла трансродовите луѓе како призрак на маргините на општествениот „текст“, како услов за претпоставената чистота и за репродукцијата на баналната и насилна вистина за родовоста на луѓето.

Никаде не е повидлива оваа ситуација како во традиционалната поделба на родовите улоги и нееднаквите односи на моќ помеѓу мажите и жените во општеството, при што преминувањето на границата од едниот кон другиот род, доведувањето во прашање и прекршувањето на овие „судбоносни“ општествени позиции и инвентари, бидува најостро казнувано со општествена стигма, исклучување, потсмет и насилство, од домот до улицата и институциите. Но, ваквите традиционални културни регистри и практики се еднакво застапени, репродуцирани и одржувани и во законската рамка. Не само што до скоро македонското законодавство се бореше да ја препознае категоријата на родот како предмет на законска регулација и заштита, инсистирајќи на квазибиолошката категорија на полот како предмет на законска регулација и заштита, туку и присуството на родот во македонската легислатива е сведено на исклучувачкото препознавање на само два рода и заштитата на жените како граѓанки кај кои родовиот идентитет и изразувањето кореспондираат со биолошки заведениот пол и со родовите очекувања. Во Македонија не постои ниту еден закон со кој се регулира заштитата од насилство и дискриминација врз основа на родовиот идентитет, а оние закони што го ставаат родот како заштитена карактеристика ги имплицираат бинарно организирани родови, на мажите и на жените. Ниту различните национални стратегии со кои се поттикнува и се промовира родовата еднаквост не ги земаат предвид реалноста, постоењето и потребите на трансродовите луѓе во Македонија. Целосното отсуство на трансродовите луѓе во законската рамка ги изложува нив во лимбо ситуација, во која живеат со континуирана правна несигурност, а нивните потреби и барања се честопати предмет на арбитрарни одлуки носени од различните институции и од нивните службеници.

Ваквата состојба најјасно се рефлектира во отсуството на рамка за правно признавање на родот, преку која би им се овозможило на трансродовите луѓе да ги уедначат податоците во нивните лични документи и матична евиденција согласно родот со кој се идентификуваат и се изразуваат. Според информациите на

релевантните европски организации за правата на ЛГБТ-луѓето, Македонија е една од десетте земји во Советот на Европа во која правното признавање на родот не е достапно (покрај Албанија, Андора, Ерменија, Кипар, Грузија, Лихтенштајн, Монако, Сан Марино и Србија). Во овие ситуации, нивната благосостојба и животните можности се препуштени во рацете на кафкијанските службеници, овластени со моќ да одлучуваат за идентитетот и за животот на трансродовите мажи и жени. Отсуството, пак, на родовиот иденти-тет и препознавањето на трансродовите луѓе во антидискриминациското и кривичното законодавство, во најголем број од случаите води кон целосна незаштитеност кога овие луѓе се изложени на насилство во најразлични ситуации и контексти и од страна на различни социјални агенти. Кога „академските“ претставници во учебните помагала ги идентификуваат трансродовите луѓе како патолошки и криминогени субјекти, Комисијата за спречување и заштита од дискриминација во ваквите искази наоѓа слобода на академското и научно изразување и истражување.

Без никаква дилема, мноштвото извештаи, анализи, критики и препораки, како од домашните граѓански организации и тинк-тенкови, така и од релевантните меѓународни тела за заштита на човековите права, со години по ред ги мерат и укажуваат на високиот степен на општествена нетолерантност и стигма, на насилство и дискриминација и отсуство на политичка волја за заштита во случаи на насилство на ЛГБТ-луѓето во Македонија. Но, посериозното проследување на овие извештаи укажува дека или отсуствува Т од акронимот или зазема сосема маргинална позиција, со исклучок на извештаите на граѓанските организации што работат посветено на застапување за правата на лезбијките, геј-мажите, бисексуалците и трансродовите луѓе. Националните барометри и истражувања за инклузивноста на македонското општество и ставовите на македонските граѓани за различни прашања, и покрај тоа што ги вклучуваат хомосексуалците како граѓани околу кои се мери демократскиот капацитет на македонското граѓанство, во ниту една од своите анализи не ги поставуваат истите прашања во

ситуација во која би се нашле и трансродовите луѓе (Клековски, 2009; Симоска 2009). Ситуацијата во академската заедница воопшто не е поразлична. Иако беа направени некои мали, скромни и срамежливи обиди за истражувања поврзани со сексуалните малцинства и сексуалниот идентитет, родовите малцинства и трансродовите луѓе повторно отсутствуваат¹. Во оние места каде што се присутни во академските и учебните помагала и литература, според извештаите на граѓанските организации, тие се или патологизирани или криминализирани.

Првичните обиди и напори за визибилизација на овие прашања беа направени од граѓанските ЛГБТ-организации и активисти, кои понудија анализи на постојната законска рамка во однос на трансродовите луѓе (Бошкова и Раиден, 2017) и проблемите, пречките и искуствата на трансродовите луѓе во здравствениот систем во Македонија (Бошкова и Раиден, 2016). Податоците што доаѓаат од овие анализи се загрижувачки. Идентификуваните искуства и проблеми посочуваат дека трансродовите луѓе се соочуваат со *присиленост на давање лажни податоци поради страв од осуда*, психијатриски пристап што во светските практики се смета за застарен, затоа што го присилува пациентот да се навикне да живее според својот пол, наместо да се афирмира неговиот родов идентитет, наидување на проблеми во подолг временски период во добивање на здравствени услуги, пречки при добивањето на конзилијарно мислење од Клиниката за психијатрија, тешкотии во пристапот до хормонска терапија и ризици при неконтролирано своерачно земање на хормонски препарати, како и понижувачки третман поради контрадикторноста на документите и изгледот на трансродовите луѓе. Се разбира, посочени се и позитивни примери, што остануваат засенети покрај мноштвото негативни искуства во здравствениот, особено јавниот здравствен систем. „Примерите покажуваат дека најголем дел од здравствените работници во Македонија, како во

¹ Единствен извор на продукција на знаења и преводи на релевантна, иако малобројна литература, со години беа изданијата и преводите на Институтот „Евро-Балкан“.

државните, така и во приватните клиници, се целосно неупатени во тематиката, сосема нечувствителни кон потребите на оваа и без тоа ранлива група луѓе и намерно или под влијание на ситуацијата, заглавувајќи ги транслицата во бирократски лавиринт, што присилно го става нивното здравје во заден план. Неупатеноста на медицинските лица и административните службеници постојано ги става транслицата во ситуација да се објаснуваат, да се правдаат, а како што можевме да видиме, и да го негираат својот родов идентитет само за да ја потврдат законитоста на приложената документација и да го остварат своето право” (Бошкова и Раиден, 2016).

Појавата на трансродовите луѓе во јавната сфера претставува исто така индикатор за систематското и континуирано бришење и невидливост на овие луѓе. Нивното појавување и известување за нивните проблеми во медиумите е или спорадично, ретко и непосветено или сензационалистичко. Скопскиот викендна гордоста неколку години по ред претставува единствената платформа, културно-уметничка, преку која македонската јавност и публика може да се сретне со културната продукција на трансродовите луѓе и да запознае некои од најзначајните светски трансродови уметници.

И покрај споменатите исклучително важни анализи и извештаи за правната рамка и за искуствата на трансродовите луѓе во Македонија, како и граѓанските извештаи за случаите на прекршување на правата на трансродовите луѓе, во Македонија отсуствува квалитативно истражување што би понудило прецизен, детален и аналитички издржан увид во секојдневните искуства и практики на трансродовите луѓе, нивните идентитети, различни и комплексни модели и начини на отелотворување, како и нивните внатрешни проживевани искуства и потреби. Сличен проект беше реализиран во 2013 година помеѓу мажите кои имаат секс со мажи и хомосексуалните мажи, но ова истражување не ги опфати прашањата што ги засегаат, како лезбијките, така и трансродовите луѓе (Димитров и Костовски, 2013).

Имајќи ја предвид целокупната ситуација посочена погоре, произлезе и мотивот за ова истражување.

Целта на ова истражување е да овозможи увид и знаење за искуството на трансродовите луѓе низ неколкукратна перспектива, како и да му даде глас. Одовде, од една страна, предмет на нашето истражување се главните обележја, теми и пресвртни точки на трансродовото искуство на формирање на идентитетот, како родовиот, така и сексуалниот, притоа земајќи ги предвид комплексните социјални динамики и интересубјективни релации во кои, преку кои и наспроти кои се формира трансродовиот идентитет.

Од друга страна, истражувањето цели да им даде глас и да ги земе предвид наративите и приказните на трансродовите лица преку анализа и претставување на клучните проблеми и потреби што ги идентификуваат тие, а врз основа на специфичноста на нивното искуство.

Трето, истражувањето се стреми да ги претстави и да ги препознае/ признае трансродовите искуства на формирање релации на интимност, социјални светови и пријателства и мрежи на поддршка преку кои трансродовите лица преживуваат и ги потврдуваат своите идентитети во високотрансфобичната социополитичка и културна средина.

Конечно, истражувањето има цел да ги стави во преден план погледите, чувствата и потребите за активистичка мобилизација на транслицата, како и влијанието на активистичкото дејствување врз трансродовата идентитетска формација.

2.

Методолошка / Теориска рамка

Методолошката рамка за нашето истражување се потпира врз квир-социологијата (Seidman, 1996, 1997), што се темели на основните претпоставки и методолошки темели и на социјалните теории на идентитетот и на културните теории, особено постструктуралистичките квир-тенденции (Roseneil, 2000) на деконструкција на идентитетот и пролиферација на идентитетски позиции и разлики. Квир-социологијата ги поврзува овие две перспективи и ја зема предвид „комплексната и процесуална природа на формирање на идентитетот, како и многукратните и флуидни елементи во идентитетските позиции, додека во исто време ги препознава и ги признава субјективните прикази што предлагаат подетерминирано искуство на идентитетот” (Hines, 2007: 8).

Особено значење во нашиот методолошки пристап има квир-теоријата, која воспоставува критички однос кон родовиот субјективитет, при што родот е: а) предмет на деконструкција и субверзија, б) демистифициран како регулаторна норма и дисциплински апарат за нормализација, в) иронизиран во вид на контингентна, социјално конструирана фикција на хетеронорма-

тивната организација на општеството, и г) мобилизиран кон никогаш целосно предвидени хоризонти на пролиферација на многубројни и нестабилни родови позиционирања отаде ексклузивниот бинарен систем и нему својствените хетеросексистички претпоставки.

Сеџвик во „Queer and Now” (1994) го користи поимот квир кога зборува за „отворена мрежа на можности, празнини, преклопувања, дисонанции и резонанции, недостиг и вишок на значења, каде што составните елементи на нечиј род, сексуалност, не се создадени (или не можат да бидат создадени) како монолитни (Sedgwick, 1994: 7). Деконструкцијата на сексуалниот и родовиот идентитет како унитарна и наводно транспарентна и дискретна категорија од страна на Сеџвик е втемелена врз непостојаноста на значењето, преместувањето на составните елементи што нормативно го одредуваат нечиј сексуален, родов и полов идентитет, дисартикулација на наводно фиксираниот односи, врски и значења меѓу овие елементи.

Според ваквата рамка на квир-размислување, нормативната сексуалност е тесно врзана за нормативните родови очекувања и идентитети, а и ги зајакнува и ги репродуцира. Или, спротивно, зацврстувањето на нормативната хетеросексуалност и нејзиниот општествен ред би било незамисливо без родовата нормативност како контролен инструмент. Да се биде жена или маж според оваа шема е суштински поврзано со посакувањето на личност од „спротивниот” пол и идентификувањето со некој што наводно припаѓа на истиот род или пол како твојот. Идентификувањето и желбата се јасно одвоени и не се вкрстуваат. Хетеронормативноста функционира токму врз темелите на задолжителното повторување на континуитетот и кохерентноста што се тврди дека постои меѓу родот, полот и желбата, од една страна, и насилното исклучување и продукцијата на доменот на бедните, нечовечки тела и практики што отелотворуваат низа дисконтинуитети и дисонанции меѓу ова свето тројство на хетеронормативноста.

Клучно место во нашата методолошка рамка зазема критиката на хетеросексуалната матрица од страна на Џудит Батлер, која

убедливо аргументира дека во нејзиниот темел лежи „метафизиката на родовите супстанции” (Butler, 1991: 29). Во преден план на овој принцип се наоѓа верувањето да се „биде” маж или жена и да се „биде” хетеросексуален, со тенденција „претставата за родот да се подреди на претставата за идентитетот од што ќе може да се заклучи дека личноста е род и е некој/а врз основа на неговиот или нејзиниот пол, психичката свест за себеси и на многуте изрази на психичкото себе, меѓу кои најистакната е сексуалната желба” (Butler, 1991: 29). Следствено, родот се функционализира со цел сепството да се обедини преку одржување на неопходната бинарна опозиција кон „спротивниот” пол, чиешто кохерентност и континуитет меѓу родот, полот и желбата се претпоставува дека се одржуваат на паралелен начин. „Метафизичката унитарност” на родот, полот и желбата како конституенти на конечната супстанција што ги соединува на заемно експресивен начин елементите на оваа тријада следствено станува составен дел од регулаторниот и дисциплински апарат на институционалната, задолжителна и натурализирана хетеросексуалност.

Одособено значење за квир-проектот во овие рамки е истражувањето на многубројните начини на кои кохерентноста на метафизичката супстанција може да се наруши и да се создадат можности за пролиферација на многубројни нестабилни родови позиционирања, од една страна, и за дестабилизација на заземената унитарност на сексуалните идентитети, од друга страна. Доколку родовото „јас” се сфати како ефект, наместо зачеток на ритуализираните практики на повторување (Butler, 1991), сè додека материјалноста на полот од кој хетеронормативниот ум претпоставува дека родот и желбата потекнуваат е резултат на задолжително повторување на практиките со бескрајно времетраење со кое се седиментира и се материјализира самата материја на полот (Butler, 1993), следува дека не постои „јас”, родово или полово, кое му претходи на перформативното повторување на нормите. Оттаму, социјалната онтологија на родовиот субјект е секогаш исфрлена во опасниот временски хоризонт на повторување на родовите и половите

норми. Доколку родовиот и половиот субјект е овозможен од перформативната итерација на нормативните идеали, истото го разглобува субјектот и го изложува на можност од неуспех. Родот претставува едноставна постојана и несигурна имитација на идеалите наметнати од институционалната хетеросексуалност, а илузијата за оригиналниот род и сексуалност не претставува ништо повеќе од ефект на истите повторувања (Butler, 1993: 313).

Ваквата аналитичка проникливост на квир-теоријата ќе ни помогне да ги сфатиме мноштвото културни квир-практики што го изместуваат и го раскинуваат насилното единство на родовата супстанција, со тоа што родот станува пренослив, мобилен, разглоблив, свитлив, dragged итн. Перформансите на драг-краллиците и драг-краловите, поигрувањето со родот (gender fuck), родово квир-луѓето, „камп“ културата и разни други културни квир-практики ја театрализираат, драматизираат и иронизираат перформативноста на родот и го дестабилизираат наводниот однос на деривација, експресивност и континуитет меѓу родот, полот и желбата. Од друга страна, пролиферацијата на необичното, чудното, изопаченото, ненормативното, со други зборови квир „не-таксономии“ (Sedgwick, 1990) на родовите субјективитети како диференцијална специфичност на квир-културата и убедливо ги оспорува бинарниот род и пол и сексуалниот систем на модернистичкиот биополитички проект (Foucault, Preciado, 2013).

И покрај тоа што оваа рамка и анализата што произлегува од неа, на мноштвото полови, родови и сексуални субјекти (Halberstam, 1998), се специфични за англо-американскиот контекст, нашето истражување пронаоѓа во истата ветувачки и отворени можности за инклузивно, недискриминаторски и отворено земање предвид на различните родови и полови идентификации помеѓу трансродовите луѓе и во трансродовиот спектар.

Овие придобивки на квир-теоријата во раните деведесетти ќе ги проследиме и преку релативно новото поле на трансродовите

студии, а како еден од главните аргументи во критика на медикализирачките наративи за транссексуалното и трансродовото искуство, парадигматично аргументирано во текстовите на трансровите истражувачи, како Страјкер, Стоун, Борнстејн и Халберстам. Потпирајќи се врз клучните методолошки претпоставки на квир-теоријата, овие трансродови теоретичари радикално ги преиспитуваат претпоставките на медикализирачките и психијатриските дискурси и линеарните наративи на полова/родова транзиција, укажувајќи на хетеросексистичките и родово нормативните мели на овие наративи според кои *трансородување* (transgendering) претпоставува финална точка на потврдување на нормативниот род и негово преклопување со претпоставениот и соодветен пол. Критикувајќи ги нормативните претпоставки за преклопувањето и унилатералната релација помеѓу полот и родот, оваа методолошка рамка инсистира на отворен пристап кон родовото отелотворување, инсистирајќи на трансформативноста, мутабилноста и флуидноста на родот, како незавршлив процес без универзализирачка рамка со која би се опфатиле сите трансродови и транссексуални искуства. Највидливите аспекти на оваа критика се исчитуваат низ проблематизацијата на психијатриските дискурси на патологизација, особено преку категориите на родово дисфорија и родово инконгруентност, втемелени врз претпоставката за постоење на „вистински” родов идентитет од кој се забележува отстапување, преку непоклопувањето на родовата идентификација со препишаниот пол на раѓање и наративот за „погрешното тело”, од една страна, и усогласувањето со вистинскиот род по хируршката интервенција на родово потврдување, од друга страна. Со други зборови, оваа критичка позиција се насочува кон „недвосмислените развојни приказни” како основа за дијагноза и третман доминирани од „идеализираната и нормативно дефинирана крајна точка, таа на стабилниот род, со соодветниот естетски израз на женскоста и машкоста, што повлекува хируршка ’корекција’” (Davy, 2011: 30).

Значајно во овој контекст е критичкото прашање на Халберстам, односно:

„Кој, можеме да прашаме, може да си дозволи да сонува за вистинското тело? Кој верува дека таквото тело воопшто постои?... Попрво, некои тела никогаш не се вдомени, некои тела едноставно не можат преминат од А до Б, некои тела ја препознаваат и ја живеат со инхерентната нестабилност на идентитетот”

—

(Halberstam, 1998: 154-5)

Она на што инсистира оваа методолошка рамка, преку наследството на квир-теоријата, како и социолошките теории на Кеслер и Мекена (1978, 2000), е дека претпоставките за родовоста на телесните карактеристики и нивното вклопување во бинарни рамки на машки и женски пол е еднакво резултат на општествена конструкција, како и родовите улоги. Одовде, Стоун (2006) инсистира на себепозиционирање, не толку како трансесекуална жена, колку како „родов отпадник” кој „зборува отаде границите на родот, отаде конструираните опозициски јазли, предефинирани како единствените позиции што се возможни во рамките на дискурсот” (Stone, 2006: 351).

И покрај тоа што методолошката квир-рамка ни овозможува, во рамките на нашето истражување, да им пристапиме отворено, надвор од нормативните, нормализирачки и опресивни апарати на трансродовите идентитетски позиции и практики, како и да го опфатиме широкиот дијапазон на трансродови позиции, сепак нашата методолошка рамка ги зема предвид и критичките позиции во однос на оваа методологија и ги вклопува во пристапот кон прашањата и структурирањето на анализите и прашалникот. Имено, исклучивиот фокус на квир-методологијата води кон сведување на трансродовото искуство на тропа, фигура за нестабилноста и перформативноста на родот, притоа ризикувајќи да ги исклучи материјалните и искуствени контури на трансродовоста, особено на голем дел од трансесекуалните животи (Rubin, 1996; Prosser, 1998; Namaste, 2000).

Во овој контекст, го земаме предвид набљудувањето на Намаст дека пристапот кон трансродовоста исклучиво како перформанс „го редуцира трансвеститот на обична трополошка фигура, текстуална и реторичка алатка што упатува на кризата на една категорија и категоријата на криза” (Namaste, 1996: 189), истовремено подривајќи ја можноста, инсистирањето и желбата на голем број трансродови и транссексуални лица за одржлив, стабилен идентитет. Одовде, во нашата рамка сензитивно пристапуваме и кон субјективитетите и искуствата на голем број трансродови лица кои артикулираат автентични трансродови идентитети. Односно, и покрај нашиот фокус на разликите, фокусот го ставаме и на специфичните искуства на разликата. Ова подразбира и избегнување на стапцата за поделба на трансродовите искуства во бинарниот модел на транссексуална телесна модификација и трансродова модификација, автентичност и перформативност, добри и лоши практики и конформизам и неконформизам.

Следејќи ја феноменолошката парадигма, сакаме да ставиме достоинствен фокус на трансродовата телесност и нејзиното искуство како клучна за идентитетското искуство, без притоа да ја гледаме неа исклучиво како површина за инскрипција на родовите норми и стилови. Одовде, *материјалното* и *феноменолошкото* *тело* се преклопуваат, губејќи ги јасните оцртувања, со што материјалното тело секогаш е веќе феноменолошко, односно доживеано, проектирано и материјализирано преку *телесната слика* или *шема*, што е резултат на искуството и интеракциите на субјектот со светот околу него/неа. Сликата за телото, вклучително и родовата/половата слика е клучна компонента, составен дел на родовиот идентитет. Материјалното тело и нејзиното усогласување со телесната слика на индивидуалниот актер е значајна и, во голем број случаи, нужна за олеснување на личната конфузија и анксиозност или, пак, за преговарање со светот околу субјектот и негово признавање. Сепак, телото го сфаќаме како „референтна точка, а не како природа” (Nataf, 1996: 45).

Одовде, за нашата рамка е значајно земањето предвид, особено во контекст на транссексуалните наративи, на судот и перцепцијата на телесната естетика како клучна за перцепцијата на сопствениот род и презентацијата и изразувањето на родот на феноменолошко, сексуално и социјално ниво (Davy, 2011). Концептот на телесна естетика го означува „појавувањето на телото кое е подложно на судови, приватно или јавно, а кои се составен дел на личните телесни слики и го формулираат разбирањето на идентитетското формирање” (ibid.: 5). Ваквото разбирање на транстелесноста ни овозможува, од една страна, да ја истакне примарноста на телесната естетика и телесните искуства и себедоживувања на трансродовите лица во нивните идентитетски процеси и, од друга страна, да ги земеме предвид и интеракциите со социјалниот свет и социјалните структури и значења што им се препишуваат на телата (медиколошки, правно-политички, културни и сексуални полиња), како основа врз која се формира сопствената телесна слика и се мобилизираат практиките на телесна естетика. Конечно, овој пристап ќе ни овозможи да ги земеме предвид различните и многустрани телесни проекти на трансродовите и транссексуалните лица, а кои се реализираат на најразлични начини. Естетиките на транстелата се „ориентирани, продуцирани, интерпретирани и преговарани во интерсекцијата на класата, сексуалноста, медицинските можности и интервенции, границите на телото, должината на транзицијата и животните истории (...). Транстелата (како и цис-телата) зависат од интерсубјективната природа на проживеаните животни искуства со други значајни тела и внатрешна рефлексивност” (70).

Како инклузивна и продуктивна, а воедно и како излез од погорепосочените замки, ја прифаќаме аналитичката и методолошка рамка поставена од страна на Екинс и Кинг (2006), според која приоритет добива герундот „трансродување” (transgendering), бидејќи фокусот го става многу повеќе врз социјалните процеси и однесувањата/изразувањата, наместо исклучиво на типот на луѓе, од една страна, и опфаќа различни практики и исходи на трансродувањето што го земаат предвид како перформативното и социјално конституирање

на родот, така и постабилните позиции и себепозиционирања во родовите идентификации, од друга страна. Како што укажуваат Екинс и Кинг, трансродувањето „се однесува на идејата за движење преку (трансфер) од една претпостојна категорија кон друга (или повремено или постојано); идејата за живеење помеѓу родовите; и на идејата за живеење 'отаде родот' воопшто” (Ekins&King, 2006: xiv).

Одовде, нашата рамки се стреми да биде колку што е можно поотворена, а со цел да се опфатат искуствата на широк опсег родово различни и некомфорни луѓе и изразувања. Имајќи го предвид погореелаборираното, а со цел да добиеме детални наративи за развојот и за формацијата на трансродовиот идентитет, како и искуствата на трансродовите лица низ нивниот живот, ќе се обидеме да мапираме кои се основните упоришни точки, значајни животни моменти и повторливи теми во искуството на формација на трансродовиот идентитет (Hines, 2007; Veemyn & Rankin, 2011). Во нашата анализа ќе бидат земени предвид и различните развојни модели за трансродовите идентитети. Како најсоодветен модел за нашата рамка го прифаќаме отворениот пристап кон идентитетска формација на Бимин и Ранкин (2011), кои зборуваат за milestones, а не за линеарни, универзални и прогресиски модели, земајќи притоа предвид дека различни трансродови лица не ги проаѓаат еднакво сите упоришни точки, па дури и кога има преклопување, истите точки имаат различно искуство и значење за различни трансродови лица.

Притоа, значајно место за нашите интервјуа ќе бидат прашањата за тоа кога и како испитаниците почнале да се чувствуваат различно, кога почнале да чувствуваат несигурност околу нивниот родов идентитет, кога почнале да мислат и да се себеперципираат како трансродови лица, кога и како почнале да запознаваат и да комуницираат со други трансродови лица, какви се нивните искуства со отворање на сопствениот идентитет пред партнери, деца, родители, пријатели и околината. Сите овие прашања и точки на интерес ќе бидат дополнително испресечени со други варијабли, вклучително возраст, родова идентификација, етницитет, класна позиција/социјален статус

итн. Исто така, значајно место во нашата рамка претставуваат и разликите, во искуство и идентитетски развој помеѓу трансродовите жени и трансродовите мажи, како и трансродовите лица кои ја отфрлаат идентификацијата со постојните родови позиции или избираат пофлуидни идентитетски позиции.

Нашето истражување ќе го стави фокусот и врз социјалната и психолошката клима сфатена како „ставовите, однесувањата и стандардите на луѓето во институциите и културата“, а кои влијаат врз чувството за психолошка безбедност на трансродовите луѓе, како и врз нивните телесни и идентитетски себеперцепции, однесувања, практики и изразување. Од една страна, како алатка за ова прашање ќе ни биде собирањето информации од секундарна литература, како извештаи и анализи на невладини организации, а од друга страна интервјуата со трансродовите луѓе и нивните приказни ќе ни дадат директен увид во искуствата и доживувањата на трансродовите луѓе по однос на климата во здравството, секојдневието, образованието и општеството во целост. Особено значајно за нашето истражување е да добиеме директно информации од самите трансродови луѓе за приоритетните и најгорливи проблеми со кои се соочуваат тие и прашањата околу кои тие самите сметаат дека треба да се адресираат приоритетни во активистичките акции и стратегии за застапување на ЛГБТ-организациите.

Предмет на интерес во нашето истражување ќе бидат и сексуалните идентификации на трансродовите луѓе. Фокусот врз сексуалната идентификација доаѓа како резултат на отсуството информации за сексуалните идентитет помеѓу различните групи на трансродови луѓе во Македонија, проблем што произлегува од здраворазумското прифаќање на постојните категории на сексуални идентитети и ориентации. Од друга страна, како што забележуваат и други истражувачи, доминацијата на медиализираниот модел за трансродовоста честопати ги позиционира трансродовите луѓе, и транссексуалците особено, како асексуалци, автоеротични или лица со ниско либидо (Hines, 2007). Нашата рамка ја зема предвид

компликацијата на овие главнотековни категории што произлегува од преозначувањата и практиките на родот во трансродовите заедници.

Нашето истражување се обиде да добие информации и лични наративи за различните искуства и практики на грижа, поддршка, интимност и практики на социјализација помеѓу трансродовите луѓе. Иако скорешните истражувања и трудови во областа лезбиските студии и геј-студиите, како и квир-теоријата посветија доволно, и тековно посветуваат, внимание на новите форми на интимност и мрежи на грижа и поддршка помеѓу лезбијките и геј-мажите, како и на начините на кои овие ненормативни практики на грижа и интимност ги поместуваат и ги трансформираат родовите улоги (Weeks et al., 2001; Roseneil, 2003; Nardi, 1992), сепак формите и начините на креирање и одржување на мрежите на грижа и интимност помеѓу трансродовите лица сè уште остануваат недоволно истражено поле (Hines, 2007). Во македонскиот контекст, овој недостаток е значително понагласен. Нашиот интерес за ова прашање дополнително добива значење низ перспективата на идентитетските формации и трансродовувањето (како поддршка и потврдување на идентитетот, извори на идентификации, извори на дискурси за интерпретација и врамување на личното искуство итн.), од една страна, како и можните поместувања во значењето на интимност што ги прават мрежите на грижа помеѓу трансродовите лица, од друга страна. Исто така, тргнавме од претпоставката дека при отсуство на систем за грижа и заштита од дискриминација и семејно насилство на транслицата, како и високото ниво на општествена стигма и дехуманизација, овие мрежи на грижа и интимност можат да претпоставуваат едно од ретките безбедни места и простори на преживување, себепотврдување, отпор и градење достоинство и самопочит.

Конечно, како значаен аспект за нашето истражување ги поставуваме и разбирањето, чувствата, потребите и визиите на трансродовите лица за организирано политичко дејствување и активизам и, специфично, нивната процена за дејствувањето на постојните активистички организации за ЛГБТ-права. Досегашната практика помеѓу ЛГБТ-

активистите во македонскиот контекст покажува недоволно внимание и ангажман кон специфичните потреби, проблеми и видливоста на транслицата. Овој проблем дополнително се огледува и во парцијалното или целосното отсуство на транслица кои директно би биле вклучени во борбата за остварување граѓанство и нивните права. Дополнително, на прашањата поврзани со идентитетот им пристапивме од перспективата на стратешка конструкција на политички и на културен отпор, на колективно и на индивидуално ниво, со посебен фокус на тоа како идентитетот се поставува во опозиција со конфронтираните идентитети и практики. „Политичката борба е она што ѝ овозможува на една група да научи како и од кои причини е опресирана, да развие свест како група 'за себе', да создаде нов колективен субјект на историјата и знаењето” (Harding, 2006: 254). Ова нè носи до концептот за политизација на групниот идентитет и неговите последици во процесите на идентификација и дефиниција, како на групниот, така и на индивидуалниот идентитет. Како политички идентитет, сексуалниот и родовиот идентитет се ослободува од есенцијализирачките фокални точки и се сфаќа како „креативен одговор на одредени групи кон структурните услови што го обмотуваат колективот... и во согласност со структурното опкружување самите групи стануваат податливи за процеси на трансформација” (Preston, 1997: 1).

Имајќи предвид дека активистичкиот ангажман, односно ангажманот во социјални движења претставува значителен дискурзивен блок и извор на значења и интерпретативни алатки за себеидентификација и разбирање на проживеаното искуство, предмет на интерес за нас е колку вклученоста во активистички групи и организации има значење и влијание врз идентитетското формирање и стабилизирање на транслицата, нивното себеразбирање и позиционирањето во однос на социјалното и културното опкружување.

3.

Методи за собирање и анализа на податоци²

За целите на истражувањето беше применето **квалитативно собирање податоци преку полуструктурирани, длабински интервјуа** со цел да се соберат наративи и информации за практиките на идентификација, социјализација, интимност и политичка мобилизација на трансродовите лица. И покрај дефинираната и организирана група прашања, можностите за одговори и интервенција од страна на испитаниците беа оставени широко отворени, вклучувајќи ја и можноста тие да поставуваат дополнителни прашања во случаите кога беше потребно појаснување, како и воопшто да не одговорат на некои прашања кога сметаа дека тие продираат во нивната интимност или, пак, воопшто, не се чувствуваат пријатно да одговорат. Испитувањата беа спроведени во согласност со начелата и инструкциите претходно определени од страна на главниот истражувач. Изготвениот прашалник за водење на интервјуата беше структуриран според моделот развиен од

² Како метод за собирање и анализа на податоците ја користев методологијата што ја имав развиено за друго истражување (Димитров и Костовски, 2013), а којашто се покажа во тој случај, и повторно и во овој, како исклучително продуктивна и соодветна за целите на истражувањето.

страна на Бимин и Ранкин (2011), со тоа што некои од прашањата беа изменети, исфрлени, или заменети со други, а прашалникот беше надополнет и со други прашања согласно целите и методологијата на нашето истражување.

Критериумот за квалифицираност во процесот на интервјуирање вклучуваше широка рамка на дефинирање на трансродовоста. Имено, во истражувањето беа вклучени лица чишто идентификации, изразување, однесување и родови истории ги доведуваат под прашање традиционалните начини на гледање и разбирање на родот и неговата врска со полот и сексуалноста. Одовде, трансродовоста во нашето истражување претставува чадор термин за различните практики што покриваат „отелотворено движење преку, помеѓу и отаде бинарните категории на машко и женско” (Hines, 2007), со што ги вклучува транссексуалните идентитет и практики, како и сите оние што артикулираат различни трансродови позиции. Особено важен критериум за учество во интервју беше субјектите да бидат свесни дека имаат родов идентитет што не соодветствува со полот препишан врз нивните тела.

Истражувањето имаше цел да овозможи разнообразен примерок во однос на родовиот идентитет и изразувањето, етничката припадност, возраста и социјалниот статус, со цел да се рефлектираат различните аспекти од засегнатиот феномен. Интервјуирани беа вкупно 23 лица, од кои 14 со заведен машки пол при раѓање, а 9 со заведен женски пол. Спецификите на нивните родови идентификации се прикажани во првото поглавје на анализата. Шеснаесет (16) од испитаниците се идентификуваа со македонска етничка припадност, две (2) со ромската, едно (1) лице како Албанка, и една (1) испитаничка како Влаинка. Три (3) лица одбија етнички да се идентификуваат, сметајќи ја оваа идентитетска позиција како нерелевантна или застарена. Помеѓу интервјуираните лица имаше 10 лица кои живеат во внатрешноста на државата, а 11 лица кои живеат во Скопје. Едно лице е мигрирано во друга западноевропска држава, додека едно лице е на привремен престој, студии, во една

западноевропска држава. Пет (5) од интервјуираните лица имаат завршено високо образование или се на студии, додека 17 лица се со средно образование. Само едно лице е со основно образование.

Членовите на истражувачкиот тим селектираа и регрутираа учесниците за интервјуто, користејќи го контактите во транс- и геј-мрежата. Процесот на регрутација беше потпомогнат и од невладините организации што работат со транспрашањето и имаат директна комуникација со лица од трансзаедницата.

Како квалитативен метод за спроведување на истражувањето и анализирање на собраните податоци го користевме тематското кодирање (Saldana, 2009), а воедно и дескриптивна и интерпретативна анализа. Тематското кодирање претставува процес на идентификување и анализирање теми во дадена база на податоци, како и издвојување на важни теми и проблеми поврзани со истражувачките прашања и цели. Процесот на тематско кодирање беше спроведен во неколку фази, вклучувајќи:

- a. Детална транскрипција на интервјуата;
- б. Детално читање и препрочитување на транскрибираните податоци, како начин за запознавање и добивање на првични идеи и заклучоци во врска со базата на податоци. Во овој процес произлезе и кодирачка рамка базирана на конкретни теми и зборови што се повторуваа во податоците, како и врз база на некои теоретски концепти според кои се поставува и методолошката рамка на истражувањето и за кои се претпоставува дека лежат во основата на различните групи податоци;
- в. Иницијално кодирање на карактеристиките што ја организираат базата на податоци во значенски групи на основни теми (Attride-Sterling, 2001) и се однесува на „најосновниот сегмент, или елемент, од нерафинираните податоци или информации што може да биде анализиран на разбирлив начин во однос на феноменот” (Boyatzis, 1998: 63);

- г. Сортирање на кодовите од базата на податоци во организациски теми;
- д. Ревизија, рафинирање и именување на финалната листа на организациски теми. Во оваа фаза, некои од иницијалните кодови беа отфрлени поради нивната незначајност за истражувачкиот фокус или поради недоволниот број информации што ги обезбедуваа во поддршка на темите или поради нивната непотребност во однос на други кодови како нивни суптилни варијации, предизвикувајќи поклопување на повеќе теми во една. Во овој процес се ориентиравме земајќи го предвид двојниот критериум на внатрешната хомогеност и надворешната хетерогеност на темите (Patton, 1990), кон кого го придадовме и последното препрочитување на базата податоци со цел да се увериме „дали темите функционираат“ во однос на групата податоци... и да кодираме какви и да било дополнителни податоци во темите што биле испуштени во раните фази на кодирање. Потребата за повторно кодирање од групата на податоци беше очекувана, бидејќи ”кодирањето претставува тековен органски процес” (Braun and Clark, 2006).

Финалната листа на организациски теми, што успеавме да ја изолираме, вклучува:

- Идентификација со род различен од заведениот;
- Чувство на различност;
- Родова „несигурност“;
- Родова полиција и корекција;
- Правење на родот (Doing gender);
- Миграција;
- Осцилација;
- Надминување или отаде бинарната родова рамка;
- Замена и преземање на нормативните родови означители;
- Прикривање на родовите означители;
- Иницијална идентификација со друг идентитет (лезбијка, геј);
- Трансидентификација;

- Важноста на интернетот;
- Родово бунтовништво и отпор;
- Родово менаџирање;
- Генерациска разлика;
- Погрешно тело и потрага по родов дом;
- Телесна дисонанција;
- Менаџирање впечатоци;
- Искуство на аутирање;
- Телесна слика;
- Феноменолошко тело;
- Општествено тело;
- Сексуално тело;
- Сексуален идентитет;
- Сексуална флуидност;
- Насилство и дискриминација;
- Проблеми со административното непознавање на родот;
- Чувство на загроеност и ранливост;
- Континуирано мониторирање на секојдневни ситуации за знаци на ризик;
- Чувство на припадност кон ЛГБТ/Т-заедницата;
- Дисидентификација со транс- и ЛГБ-заедницата;
- Приоритети за социјална и политичка промена и активистичко дејствување.

Одлуката за тоа што ќе се смета за тема (*ibid.*) во процесот на разложување на податоците беше во согласност со превалентноста на присуството на одредени проблеми во собраните податоци, како и во согласноста со некои од основните епистемолошки и методолошки претпоставки. Изборот на епистемолошките и методолошките заднински концепти беше направен во зависност од нивната прецизност во рефлектирањето на содржината во податоците, па оттаму се обидовме да го избегнеме апстрактното теоретизирање на конкретната содржина обезбедена преку интервјуата.

Во процесот на идентификација на темите користевме две методи, индуктивниот или *bottom up* метод на идентификација и теоретска идентификација. Со примена на првиот метод, идентификуваните теми се строго поврзани со податоците, оттаму и склони кон втемелениот теориски метод (*grounded theory method*). Сепак, и покрај тоа што темите идентификувани со примена на теоретски и аналитички концепти, со чијашто помош се креирани прашањата од интервјуто и концептите преку кои темите се идентификуваа и се лоцираа, може да не бидат идентични со изјавите од податоците, совпаѓањето со податоците исто така го насочуваше теоретскиот модел на идентификација.

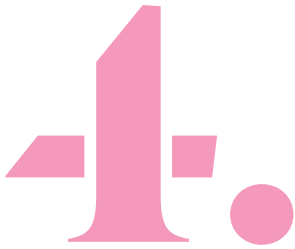
Дополнително, важна одлука во процесот на идентификување на темите беше примената на две нивоа, т.е. семантичкото и експлицитното ниво на изразување, како и латентното или интерпретативното ниво, при што се обидовме да ги идентификуваме основните дискурси, претпоставки и идеологии во заднината на експлицитното и семантичкото ниво. Сепак, двете нивоа не беа изолирани за време на аналитичкиот процес, бидејќи во насока на анализирање на податоците се применуваше прогресија, каде што шемите во семантичката содржина беа подложени на толкување со веќе достапни теоретски и истражувачки дискурси преку широк дијапазон на дисциплини и обратно, идентификувавме долга низа на иницијални кодови и теми преку кои беа изведени интерпретативните теми.

Што се однесува до претходно дефинираните категории на интерес во врска со главните потреби проблеми на транслицата, за анализа се користи дескриптивниот метод. Изјавите на испитаниците поврзани со категориите во фокус ќе бидат селектирани од транскриптите и организирани во табели дефинирани според варијаблите на етничката припадност, возраста и социјалниот статус. По добивањето на резултатите од секоја етничка група, таму каде што имаше доволно податоци беше спроведена кратка компаративна анализа на главните сознанија. Конечно, каде што

постои можност, беа направени аналитички интерсекции помеѓу овие категории и другите теми идентификувани преку процесот на кодирање на податоците.

Особено важно за нас е дека во целиот процес внимателно ги следевме упатствата на Џејкоб Хејл (2009) за нетранссексуалци кои пишуваат за транссексуалноста и за транслица.

Искуството на трансородување

IV.1. Родово самоидентификување и модели на трансородувањето

Дваесет и трите лица кои беа интервјуирани за целите на истражувањето потврдуваат диверзитет во идентитетските позиции, идентификување и родово изразување помеѓу трансродовата заедница. На интервјуираните лица во рамките на прашалникот им беа понудени повеќе опции за дефинирање на својот родов идентитет, како машки, женски, трансродов, со опција за дообјаснување и опција за друго, која исто така требаше да биде дообјаснета од интервјуираното лица.

Од вкупно 23 интервјуирани трансродови лица, од кои на 14 заведениот пол при раѓање е машки, седум (7) се идентификуваат

како жени, три (3) лица ја избра опцијата друго, дообјаснувајќи дека понекогаш чувствуваат и како машко и како женско или, пак, ниту како машко, ниту како женско, двајца (2) како трансродна жена, едно (1) лице како crossdresser и едно (1) лице како машко, но за забава, еспериментирање и задоволство ја презема улогата на драг-кralица. Од интервјуираните девет лица со пол заведен како женски при раѓање, пет лица се идентификуваат со машкиот род, едно лице се идентификуваше со опцијата за друго, како „и женско и машко“, две лица како трансродни мажи, а едно лице како родово небинарна личност. Во идентификациите на интервјуираните лица забележливо е потпирањето, односно усвојувањето на општествено доминантните, како и јавнодостапните идентитетски позиции од родовиот спектар, како машко, женско и трансродна жена, односно маж.

Отсуството на поголем диверзитет и играње со родовите нетаксиномии (Сеџвик), како и мноштвото родови позиции специфични за родовите и сексуалните супкултури и заедници во западните и особено англосаксонските земји, претпоставуваме дека се должи на повеќе фактори, како:

- а. нискиот културен капитал кај значаен дел од испитаниците, од кои мнозинството се со средно образование и потпросечен социјален статус,
- б. отсуството или незначителната развиеност на мрежи и јавности со супкултурни практики помеѓу сексуалните и родовите малцински групи во Македонија,
- в. исклучително ниската академска продукција на знаења (и преводи) во областа на (транс)родовите студии, квир-теоријата и студиите на сексуалноста во Македонија,
- г. сè уште кривката мобилизација и самоорганизација на трансродовите лица во политички субјект и самоосвестена општествена група,

- д. отсуството на јавни дебати, дискусии и продукција на дискурси за трансродовоста во медиумите и јавната сфера, надвор од ретките прикази на медиализирачките наративи и дискурси за транссексуалноста, и конечно,
- ѓ. цврстите традиционални и хетеронормативни обрасци за родовоста, односно бинарните родови репертоари специфични за македонското општество.

Сите овие претпоставени фактори дополнително се рефлектираат и низ интервјуата, каде што ниту еден испитаник во своите искази за различниот состав на прашања не посочи, ниту, пак, имплицираше „епистемологија” специфична за продукцијата на знаења во рамките на трансродовите студии, односно знаења за трансродовоста продуцирани во рамките на интернационалните трансродови движења на отпор и за еднаквост. Малкутемина интервјуирани лица кои своето родово идентификување го поставија во рамка критична кон бипартискиот родов систем, односно како родово небинарни, отаде родот или родово полни, се лица кои имаат или повисок степен на образование, значителен културен капитал, зајакнати врски со трансзаедницата и ЛГБТ-движењето во Македонија или просечен социјален статус.

Спектарот, односно континуумот на родово идентификување во нашето истражување покажува уште понагласени разлики кога станува збор за родовото изразување на испитаниците, каде што нормативната бинарна рамка е значително доведена под предизвик, односно родовото изразување и кај оние лица кои идентитетски се идентификуваат во бинарната родова рамка демонстрира флуидност и ситуациско изразување, со причини што варираат во карактерот.

Родовото идентитетско позиционирање на интервјуираните трансродови лица можеме да го проследиме и низ рамката на трансродување развиена од Екинс и Кинг (2006), укажувајќи притоа и на специфичностите на трансродувањето во нашиот контекст.

Земајќи ја предвид иницијалната нормативна и исклучувачка бинарна рамка на ородување (gendering), Екинс и Кинг издвојуваат четири модуси на трансородување: 1. Перманентно преминување на поделбата, 2. Повремено преминување на родовата поделба, 3. Стремеж за елиминација на поделбата, и 4. Стремеж да се отиде отаде поделбата. Секој од овие процеси го карактеризира специфичен процес и наратив, како:

- а. *Миџрација*, со што го означуваат перманентното преминување на родовата граница, специфично за транссексуалните наративи и усогласувањето на родот со половите тела;
- б. *Осцилирање*, како модус на трансородување што подразбира само повремено позиционирање и вдумување во една од страните на бинарната рамка, како во случаите на себеидентификуваните трансвестити, крос-дресери, драг-кралиците и кралевите итн.;
- в. *Нејациски наративи* на одродување (ungendering), на оние лица кои сакаат да ја поништат својата машкост или женскост;
- г. *Трансцендирачкиџе наративи*, што се однесуваат на позициите, искуствата и практиките на надминување и одење отаде родот и родовите поделби. Конечно, во оваа сеопфатна рамка, Екинс и Кинг вклучуваат и пет испреплетувачки потпроцеси што се појавуваат, повеќе или помалку, во секој од главните модуси на трансородување и кои се поизразито доминантни во еден или повеќе од нив: бришење, замена, прикривање и прикажување, имплицирање и редефинирање (Ekins&King, 2006: 38).

Со оглед на погорепосочените родови идентификации помеѓу нашите испитаници, можеме да забележиме дека доминираат три модели и наративи на трансородување, односно *миџрацијата* – кај испитаниците кои се идентификуваат родово како машко, женско, трансродова жена или маж, *осцилирањето* – кај испитаниците кои се идентификуваат како крос-дресер, драг-кралице или „понекогаш

како машко, а понекогаш како женско” и стремежот за надминување на родовата поделба или *транцендирачкиот нарашив* – кај испитаниците кои се идентификуваа како небинарни, како „ниту машко, ниту женско” или како „и машко и женско”. Специфичноста за нашите испитаници е дека ниту еден од нив не се декларираше како транссексуалец, а само една испитаничка го има пројдено целокупниот процес на медицинска транзиција и операции за потврдување на родот. Трајното преминување на родовата граница обележано со миграциските наративи кај нашите испитаници се забележува на ниво на родовото идентификување, додека усогласувањето на полот со родот преку телесни модификации е присутно само во еден случај како целосно завршена хируршка процедура на потврдување на родот, додека кај останатите се јавува или како парцијално, или како повремено, со што се забележува и значителен диверзитет помеѓу желбите, потребите, можностите и практиките на телесна естетика и промена. Како и да е, отсуството на транссексуалната идентификација или, пак, на операциите за потврдување на родот кај најголемиот број учесници не ги намалува силината и значајноста на нивното родово идентификување со родот различен од полот припишан при раѓање.

Друга значајна специфика, условена од силно трансфобичниот и родово нормативен македонски контекст, е дека и во доминантно мигрантските наративи доминираат осцилирачките практики кога станува збор за родовото изразување, бидејќи голем од дел од испитаниците, особено трансродовите жени, се принудени да го прикриваат сопствениот идентитет и да го менаџираат родовото изразување согласно хегемониските општествени очекувања и присилби за нормалноста и за родот. Па, така, и покрај перзистентната идентификација со родот различен од општествено препишаниот, голем дел од трансродовите жени се изразуваат согласно своето лично, психолошко и интимно родово идентификување само во одредени околности, како во домот, надвор од очите на јавноста или најблиските, за време на карневали, каде што родовата трансгресија е позитивно санкционирана согласно ритуалните

правила и карневалските кодови, за време на ноќните часови или забави, во рамките на ЛГБТ-забавите организирани од невладините организации кои работат на застапување за правата на ЛГБТИ-лицата, за време на нудењето на сексуални услуги помеѓу оние испитанички кои се занимаваат со сексуална работа или во други околности со сегрегирана публика, односно во социјални кругови што испитаниците ги перципираат како безбедни и ослободени од предрасуди или насилство. Во значаен дел од своите дневни рутини и практики на социјализација нивното родово изразување се адаптира на општествено и принудно пропишаните родови кодови и означители, при што со цел да се самозаштитат и да избегнат понижување, дискриминација, насилство или исклучување го адаптираат начинот на кој се облекуваат, го прикажуваат својот род, се движат и го држат своето тело, користат лични заменки и граматички родови одредници специфични за пропишаниот род различен од нивната лична идентификација или, пак, го модулираат гласот согласно нормативните очекувања за машкоста. Кај голем дел од испитаниците овие осцилации во родовото изразување бележат и преговарачки техники на родово прикажување, на пример изборот на родово неутрални или амбивалентни алишта (тесни панталони, фармерки и унисекс-блузи кај трансжените или, пак, унисекс-гардероба кај трансмажите).

Слична, но обратна ситуација, се забележува и кај испитаниците со трансцендирачките наративи и стремез за идентификување отаде родовите поделби. Во овие случаи, додека идентитетското себепозиционирање се наоѓа ниту во едната страна од поделбата, отаде двете или, пак, и во двете, кога станува збор за родовото изразување, еден од испитаниците посочи наметната перманентност, односно миграција, токму поради небезбедноста и ризикот од амбивалентно родово изразување што може да му го загрози проаѓањето во јавност како трансмаж. Или, како што вели еден од испитаниците, трансмаж, „значи, кога би било побезбедно на улица, јас би правел најверојатно многу неутрални комбинации во изразувањето”.

IV.2. Упоришни точки и значајни моменти во формирањето на трансродовиот идентитет

Различните истражувања во рамките на социологијата, психологијата и социјалната психологија утврдуваат различни модели за формирањето на трансродовиот идентитет. На пример, Ен Болин (1988) нуди шема од четири патеки на транссексуалното постанување во случаите на транссексуални жени, почнувајќи од родова конфузија или чувството за сличност повеќе со девојчиња отколку со момчиња, преку стекнување на примарно транссексуален идентитет, паразвивање на примарен идентитет како жена и финално отфрлање на транссексуалниот идентитет и себеидентификација како „природни жени“. Френк Левинс (1995) нуди модел од шест фази, исто така врз основа на искуството на транссексуални жени. Според моделот на Левинс, првата фаза вклучува „постојана анксиозност“ поради непријатноста со препишаниот род. Втората фаза го опфаќа „откривањето“ кога транссексуалните жени учат и дознаваат за транссексуалноста и можноста за родова транзиција, по што следува третата фаза на „одлагање и прочистување“ како резултат на одбивањето на реалноста. Четвртата фаза е фазата на себеидентификација и себеприфаќање како транссексуални жени и финалната фаза го опфаќа процесот на „промена на полот“ и постигнување „невидливост“ како индивидуи на кои им бил препишан машкиот пол при раѓање. И покрај можната корисност како аналитички алатки, овие модели покажуваат сериозни ограничувања:

- a. претпоставуваат дека сите лица кои транзитираат нема да се идентификуваат како трансродови, односно се стремат да исчезнат како транссексуалци и да го скријат своето минато, и
- б. го редуцираат развојниот модел на операција за родово потврдување како финален и природен исход.

Моделот на Баумбах и Тарнер (1992), во оваа насока, покажува поголема сензитивност, со тоа што го дефинираат reassignment пошироко и го земаат предвид фактот дека голем број трансродови лица можат да се одлучат само за транзиција со земање хормони или, пак, парцијална операција или воопшто да не се подложат на операција за родово потврдување. Други теории ги прошируваат овие модели, а во насока на објаснување на идентитетските формации и процеси преку модели што ги разбираат крос-родовите идентитети и изразување многу пошироко (Lev, 2004; Ekins, 1997; Rubin, 2003). Како што беше посочено во методолошкиот дел на ова истражување, како најсоодветен модел за нашата рамка го прифаќаме отворениот пристап кон идентитетска формација на Бимин и Ранкин (2011), кои зборуваат за milestones – упоришни точки, а не за линеарни, универзални и прогресиски модели, како и анализите за трансформација на родот кај Сели Хајнс, која зборува за значајни моменти (2007). Овој избор се должи не само на недостатоците и ограничувањата на другите модели посочени погоре туку и специфично поради карактеристиките на трансродовото идентификување и идентитетско формирање кај трансродовите лица кои беа интервјуирани, како и поради тоа што во нашето истражување имаме само една личност со целосна операција за родово потврдување и, следствено, идентитетско искуство и себедоживување по операцијата. Упоришни точки, што ќе се обидеме да ги идентификуваме, претставуваат „заеднички теми“ – настани што честопати се искусени од лицата во различни трансродови групи во процесот на препознавање и признавање на себеси како родово различни” (Beemyn&Rankin, 2011: 115).

Во нашата анализа идентификувавме четири (4) значајни теми кои се повторуваа кај речиси сите интервјуирани лица. Првата тема е развојот на чувство и *себејрецејџија како машко или женско*, различно од заведениот род при раѓање, и следство изразување на родот согласно тоа чувство. Втората тема е *чувството на родова несигурност*, кое се појавува како резултат на родовите корекции и насилство од околината, како и поради трансформациите на

пубертетското тело, или на феноменлошки план, или преку перцепција на телата на другите означени како машки или женски, а со пол заведен при раѓање, различен од нивниот. Третата упоришна точка го опфаќа процесот и искуството на себепрепознавање и идентификување како/во трансродова личност. Четвртиот, и последен значаен момент што го идентификуваме ги вклучува искуствата и практиките на *откривање на својот трансродов идентитет пред другиот, и родовото изразување* и менаџирање после себеидентификувањето како трансродова личност.

Пред да преминеме на главната анализа, значајни се две опаски поврзани со овој модел, односно два исклучоци помеѓу интервјуираните лица. Лицето кое ги практикува кодовите на драг-кralица, не ги споделува, барем не во целост, трите први значајни моменти. Во овој случај, отсуствува иницијалната идентификација со род различен од заведениот, а наместо ова чувство, присутна е желбата за повремено облекување како жена и имперсонација на женски ликови. Искуствата на корекција и насилство кај ова лице се поврзани многу повеќе со родовата амбивалентност, тесно врзана за хомосексуалниот идентитет, отколку за (транс)родовиот идентитет. Четвртата упоришна точка е делумно искусена и од оваа личност, со забелешка дека откривањето пред други лица не е нужно врзано за родовиот идентитет, колку што е поврзано со откривање пред другите на желбата за имперсонација и пракса на драг-кralица.

Втората забелешка по однос на идентификуваните моменти се однесува на лицето коешто се идентификува како жена, и има завршено со сите хируршки процедури поврзани со потврдувањето на родот. Во овој случај, четирите идентификувани теми се појавуваат, со дополнување на барем уште две теми кои се среќаваат во моделите развиени од други истражувачи претставени погоре. Имено, во овој случај идентификувавме и момент на носење одлука и проаѓање низ процесот за потврдување на родот, како и момент на негирање и бришење на транссексуалниот идентитет, и себеидентификување како "природна" жена. Меѓутоа, поради

немањето доволно или повеќе интервјуа со лица со слично искуство, како и поради ”сиромашниот” наратив понуден од интервјуираната, нема да понудиме детална анализа на ова раскажано искуство.

Чувство и изразување на машки и женски родов идентитет од рано детство

Речиси сите учесници во истражувањето заведени како машки при раѓање, односно женски при раѓање, почнуваат уште од рана возраст да се идентификуваат, чувствуваат или изразуваат (со варијации во степенот и во отвореноста на родовото изразување) како женски (кај трансжените) или машки (кај трансмажите). Речиси кај сите испитаници овој процес на себедоживување почнува во претпубертетската доба или во времето пред 10 до 13 години. Неколку учесници во истражувањето овие сеќавања ги лоцираат уште во своето најрано детство, односно на околу пет до седум години, искази што соодветствуваат со истражувањата што потврдуваат дека децата развиваат чувство за родова конзистентност и верување дека нивниот род е непроменлив во времето од петтата до седмата година, со варијација во годините на согледување на родовата различност и неконгруентност до 14-тата година (Samons, 2009; Beemyn and Rankin, 2011).

— Уффф, леле шџоа е, значи многу многу многу одамна, на некои си 5-6 години јо имам шџоа првџајш јочувствџувано, дека едностџавно јочнуваш да, како да јо кажам шџоа, некои прегџири, некои деџски ири каде шџо шџи секоџаш идеш во улоџајша на девојка, ш.е. на жена – мајка, каде шџо шџајкоџо нели, лицеџо од машки јол, каде шџо вие шџука имаџе шџриење и сиџе шџие рабоџи. Значи, шџука се оџкривам, значи ушџе од јочеџоциџе, значи некои си 5-6 години, дека сум јоразлична од друџиџе, дека не сум исџа значи како нив и јосле шџоа нејдека се јрифакам самаџа себеси

на некои си мои 16-17 години (...) секогаш бев во улогата на девојче, не ме привлекуваа машките ири воопшто. Секогаш ме привлекуваа женските ири. Јас друјари немав, значи машки друјари немав, сите ми беа друјарки и штоах ја сфатив... мислам ја почувствував разликоста.

(Л., трансжена, 33-42, Мак.)

Значи од моето најпрво секавање за себе, на своја тригодишна возраст се чувствував како девојче. Знаев дека не сум момче.

(А., трансжена, 23-32, Мак.)

— Јас се секавам... со штоа што на 10 години сум осекала некоја... како да ти кажам? Ми доаѓале на ум некои друти работи у ствари. Од мал не сум сакал да сум во машко тело (...) Од 10 години сум почнала да облакам фусгани на мајка ми (...) и која ме носеле на доктор, сите докторки не верувале дека јас сум машко у ствари. Женско сум. И сите, како штоа кажа мајка ми, биле принудени некогаш и панталоните да ми ти извадат за да видат дали сум стварно машко, не сум девојче.

(Е., трансжена, 23-32, Алб.)

Родовото изразување и чувството за припадност кон родот различен од пропишаниот при раѓање кај голем дел од испитаниците во нашето истражување има „природен“ тек и кај многумина ова чувство се раздиплува и се изразува во различни социјално родово маркирани форми и практики без посебно увидување или чувство на родова несигурност или непријатност, туку многу повеќе како недоволно одредена разлика од другите цис-момчиња или цис-девојчиња на своја возраст, односно без посебна свесност и рефлексивност за родово-идентитетска разлика. За голем дел од нив, оваа информација и разлика станува стварност и пречка што води кон авторефлексивност и родова несигурност или во пубертетските години или како резултат на родовата полиција и „корективното“ насилство од

страна на семејството, врсниците, наставниците или социјалното опкружување. Во оваа порана фаза на својот трансродов развој, трансдевојчињата и трансмомчињата својата родова различност ја доживуваат најчесто како „нејаснотија”, „чудење” или „збунетост” при согледувањето на родовите поделби во игрите, облекувањето, дистрибуцијата на тела во училишната дисциплинарна архитектура и одделните кругови на социјализација. Чувството на различност од другите, како родова различност, е многу понагласена кај трансдевојчињата отколку кај трансмомчињата, бидејќи укорот, корекцијата и присилната нормализација од најблиските и социјалната средина кон полово обележаните момчиња, односно трансдевојчиња, е многу понагласена и со поголем интензитет. На прашањето: дали можеш да ми кажеш приближно на која возраст почна да се чувствуваш поразлично од другите, во најширока смисла сфатено, С. – трансмаж, во возрасната граница помеѓу 23-32 г., Македонец, ни одговори:

— *Ошќако ѝам ѝам за себе. Значи добро, јас имам и некои сѝомени од неколку месеци коѝа сум имал, ама шѝо можев ѝој ѝериод да знам, нели? Покасно, шѝо знам? Од 3, 4, 5, 6, 7. Целиоѝ ѝој ѝериод. При иѝрање со друѝи деца у маало... значи имаше мноѝу рабоѝи шѝо ушѝе ѝоѝаш не ми беа јасни. Зошѝо ме сѝавааѝ у еднава ѝруѝа? Зашѝо не ме сѝавааѝ во друѝава ѝруѝа коѝа ѝоблиску се иденѝификувам со друѝаѝа ѝруѝа? Тоа е ѝој мој бинарен ѝериод, од ѝочешокоѝ до ѝред некоја ѝодина шѝо се вика. Да, ѝоа беше чувсѝиво некое на различносѝ, иако, нели, на ѝаа возрастѝ не можеш да знаеш шѝо ѝоа значи. Ушѝе не ѝи знаев ни физичкиѝе разлики шѝо, нели, ѝи намешнува оѝшѝесѝвоѝо.*

Дополнително прашан за тоа како ја чувствуваше својата „различност”, С. вели:

— *Имав ѝреференци аѝсолуѝно секоѝаш да ја иѝрам машкаѝа улоѝа во ѝоа шѝо сме иѝрале. Значи сме иѝрале и Суѝермен и*

Робокaй и сè. Штo знам, многу некомoтнo. Многу некомoтнo. Многу чуднo, многу нејаснo. Не знаев како да ѝo кажам штoа. Не знаев како да зборам за штoа ама во секој случај многу, многу некомoтнo. Вооштo не се иледав во штe ируи и улои во кои очекуваа да бидам. Значи женски.

Т., трансмаж, возрастна граница 18-22, ги потврди сличните чувства:

— *Не знам, oтсекогаш се чувствувам како машко. Дури штaка, може да се каже, срединаштa ме имаше ирифашено додека бев дете. Не имало некој иришисок од семејството да ми се дагат рогови улои за да иочувствувам некоја разлика, сè додека не иочнаа иромеништe со самоштo расиене и иубершeт. Сфакаше дека не е штoа јас штo очекувам и дека друиштe се задоволни од штe иромени, а кај мене ствара ироблем штo не можам да си ѝo објаснам... како мало дете ми беше само чудно заштo штe штo се како мене мокра стоејки, а јас не можам... Понаштaму не знам. Како да ѝo објаснам? Како... со самаштa свесност на oштеситвоштo како нè дели на мажи и жени, и како штe иишува улои, сфакаш дека си нештo...*

За овој иницијален, од најрана возраст нецелосно освестен процес на родова идентификација со род друг од пропишаниот при раѓање, говореше и Г. – небинарна трансжена, 23-32, Македонка:

— *Oтсекогаш сум се чувствувал иоразличен од друиштe заштoа штo мојаштa сторија е многу интeресна. Мојаштa мајка имала многу желба јас да се родам женско. А сум се родил машко. Таа нејзина желба мислам дека некако се oштварила на некој начин. Самаштa средина на некој начин ми дозволувала да можам да облекам некоја женска иардгероба. А и сум иораснаи со многу девојчиња околу мене кои штo ми иружиле и да се зайознаам иовеке со женски работи oтколку со машки работи. И да кажеме дека од најрана возраст несвесно сум ѝo иравел штoа, да кажеме.*

(...) Јас не се чувствувал различно, нејо средината ми ја намешнува ситавој јас да се чувствувал различно. Значи јас не се чувствувал различно да кажеме која сум бил малечок. Малечок... за тој период правиме муабет, за многу рана возраст (...) И самата средина ми е намешнала јас да се чувствувал различен. Правиме муабет за многу рано дејство. Тука нема никакви... нели во љуберите случуваат промени. Веќе љоловије...

Во насока на недоволно јасните оцртувања на чувството за различност од другите не упатува и исказот на М., трансродов маж, 18-22, Македонец:

— Бев заинтересиран за машки работи. Се осекав како машко, но сепак ме облекуваа во женски алишта, ми подаруваа женски итрачки и така ме израснаа како женско, но длабоко знаев дека нешто „не е во ред“, но сепак идентитетот сè уште не ми беше јасно што е тоа и затоа ја игнорирав тојшто тоа и се фокусирав само на женски работи. Но сепак, имаше некои делови од животојшто што беа така малку машко ориентирани.

Или пак:

— Не можам да кажам која точно сфаќив што сум. И покрај тоа што знаев што сум, значи тоа ми беше прифатено едноставно. Гледав да не направам нешто со што би ја осигурал...

(Л., трансжена, 18-22, Мак.)

— Како беше ми беше некако многу сепонато. Не знам, никад не ми рекле не можеш да итраш кошарка оти си девојче или нешто така. И тие која ми биле родови фантазии што ја ситомнав, не ми биле проблем, нејо после некое време, на пример, нејде шрета-четврта година пробав да

се феминизирам малку повеќе затоа што ваљда почнав да ти чувствувам оние прилици дека уште треба да најдам работа, треба да почнам да се однесувам некако за да можам да успеам во живото. Иначе до пред тоа не е дали се имам идентификувано како машко или како женско. Јас не ни знаев дека човек може да има таква слобода, ама ми било многу ситно некако. После негде 3-4 година почнав, на неколку пати имав некаква потреба, да се нормализирам. Не е тоа потреба внатрешна, меѓутоа очекувањата од навор да ти задоволам.

(Ф., трансмаж, 22-32, Мак.)

Родовата идентификација и себедоживувањето учесниците во истражувањето уште од најрана возраст го изразуваа преку конфигурациите на социјални практики и општествени релации што се родово веќе маркирани и нивните родови перформанси се повеќе или помалку во согласност со две од трите главни и хегемониски организации на родовите структурни инвентари и нивните понатамошни родови режими, вклучувајќи ги трудот и катезата, со исклучок на нееднаквата дистрибуција на односите на моќ (Connell, 2005). Одовде, неколку од испитаниците тврдат дека како мали девојчиња и момчиња многу повеќе уживале и учествувале во извршување обврски и работи поврзани со домаќинството што традиционално се пропишуваат како машки или женски, при што трансжените како мали девојчиња учествувале во родовата поделба на трудот во активности кои биле поврзани со нивите мајки или други женски членови од поблиското сродство, додека трансмажите како мали себеидентификувани момчиња им помагаат на своите татковци или машки членови од семејството до обврските поврзани со одржување на домот или учествувајќи во практики и активности означени како доменот на мажите во куќата. Друг дел од испитаниците своето родово чувство и родово изразување го доживуваат во инвентарот на катезата, односно преку првични интимни чувства и привлечност кон врстници од

„спротивниот” род од оној со кој тие се идентификуваат, односно преку хетеросексуалната катеза.

Понатаму, своето родово доживување и идентификација најголем дел од учесниците во истражувањето се сеќаваат дека го изразувале преку желбата да учествуваат во детски игри карактеристични за врсници со род различен од тој што ним им е заведен при раѓање. Трансжените се сеќаваат дека секогаш учествувале во игри карактеристични за девојчињата на нивна возраст, додека трансмажите уште на најрана возраст, во градинка и во основно училиште, уживале повеќе во друштво на момчиња и во традиционално „машките” игри и спортови. Во оваа насока, тема што се враќаше низ интервјуата е играњето со играчки одбележани како женски и машки.

Како најчест процес за потврда и изразување на своето родово себедоживување, интервјуираните лица го издвојуваа себеобележувањето и присвојувањето на родовите означители општествено нормирани како својствени за родот различен од оној што им е пропишан со раѓање. Односно, родовите означители наменети за маркирање и препознавање на телата како машки и женски, како што се гардеробата, накитот, долга коса (кај трансжените). Додека кај трансмажите кои ги интервјуиравме, оваа родова трансгресија била многу повеќе „толерирана” од родителите и од околината, дотолку повеќе ако се има предвид и фактот дека голем дел од социјално обележаната гардероба како „машка” е универзализирана и како родово неутрална, како што се фармерките, блузоните, дуксерите, бермудите итн. Кај најголем број од интервјуираните трансжени, во нивните основноучилишни денови, родовата трансгресија, изразувана преку присвојувањето на „женските” алишта, наидува на многу поголем отпор, казна и потсмев од врсниците и возрасните околу нив и од тие причини нивното облекување во „женска” гардероба, фустани, здолништа и користењето на шминките и накитот на нивните мајки најчесто се

случува зад погледот на значајните други, скришум во домот кога родителите се отсутни или додека спијат.

Родова корекција и насилство, пубертетското тело, и родовата несигурност

Во „Тела кои нешто значат“ (1993) Џудит Батлер ја анализира и ја деконструира насилната организација на симболичкиот поредок, неговата нестабилност преку присилното повторување на никогаш достижната норма, односно половиот идеал, како и хетеросексистичката организација на хегемонискиот симболички поредок преку која се регулира полето на можни фантазматски идентификации, односно продукцијата на читливи, интелигибилни и признаени, како човечки, тела, од една страна, и исклучувањето, дехуманизацијата и одземањето на статусот како вредни за живот на другите тела кои не се покоруваат на императивите за хетеросексистички идеализираниот пол, од друга страна.

Притоа, важно е нагласувањето дека фантазијата не е замисла или имагинација отцепена од реалноста со која се карактеризираат само одредени субјекти (како што би претендирале трансфобичните и хетеронормативните дискурси за полот и сексуалноста, дереализирајќи ги телесните и идентитетските проекти на родово и сексуално ненормативните субјекти) или, пак, проекција и измислување на веќе формираниот субјект. Фантазијата во психоаналитичкиот клуч има конститутивна улога во идентификацијата и во процесите на формирањето на субјектот, а воедно е и локус на нивната процесуалност и отвореност, неможноста да се фиксира и да се запре процесот на идентификување и заземање на идентификациски позиции, секогаш сместени во регулаторните шеми на симболичкиот поредок. Имајќи ја предвид оваа забелешка, Батлер аргументира дека симболичкиот поредок го обележува

телото со полот, го сместува телото во легитимна и социјално признаена полова позиција, единствено преку постојаниот надзор и закана за казна, за осакатување, за прогон, за дехуманизација. Или како што прецизно укажува Батлер: „Пред законот мора да постои тело кое трепери, тело на чијшто страв законот може да ја заснова сопствената присила, закон кој го произведува трепетот на телото спремно за тоа впишување, закон кој најпрвин го обележува телото со страв, а дури потоа со симболичкиот печат на полот. Да се усвои законот, да се прифати законот значи да се продуцира имагинарно порамнување со симболички обележаната полова позиција, но исто така и никогаш да не се успее во приближувањето до таа позиција и да се чувствува растојанието помеѓу таа имагинарна идентификација и симболичкото како закана за казна, како неуспех во приспособувањето, како визија на беда и понижување” (Butler, 1993: 65).

Исказите на учесниците во ова истражување сведочат токму за оваа регулативна, присилна и насилна операција на симболичкиот поредок и половото позиционирање во истиот, како и претпоставките за метафизиката на родот што произлегуваат од половото впишување на симболичкиот поредок врз телата. Фантазматските идентификации, конститутивни, како што нагласивме, за континуираното и недовршливо формирање на субјектот преку мрежа на актуелни и можни имагинарни идентификации, идентификации со кои нашите испитаници како деца го градат и го конституираат својот субјективитет, еднакво како и сите други деца, стануваат многу рано или набрзо по првичното чувство на можности и нејасно почувствувана разлика од другите, извор на казна, исклучување, корекција, прогон и понижување. Идентификацијата на овие деца, што сведочи за богатото поле на никогаш затворени можности за бидување и постанување полов и родов субјект, а која не се покорува или не се усогласува со родовата поделба и инскрипцијата на телата со законот на гениталиите, според кој за секој полов орган следува по еден род, станува извор на континуирана агонија, анксиозност, изолација, општествен

остракизам и родово-полициски надзор. И токму надзорниот поглед на значајните други, дисциплинскиот гест на носителите на родовиот капитал и на социјалните привилегии како резултат на тоа, според наративите на нашите испитаници, станува извор на чувствата на несигурност, двоумења, себеиспитување, себедвоумење и навнатре свртена рефлексивност за сопствениот род и неговата дисонанција со претпоставеното родово „соодветно“ тело.

Како што тврди и Хајнс во рамките на нејзиното истражување помеѓу трансродови мажи и жени, секавањата на учесниците на нивното детство „илустрираат како родовите правила се учат уште од рана возраст дома и во училиштето. Овие приказни индицираат развојна свесност за тоа дека отпорот кон пропишаниот родов идентитет е општествено недозволив. Следствено, родовото бунтовништво е во голем мера искусено и практикувано индивидуално и надвор од погледот на семејството, пријателите и наставниците” (Hines, 2007: 52).

— С: *Иправме кошарка со брајучеди, со вујковци, со сè и сешто онака низ маало. Имаше една ситуација у којашто еден брајучед мој што е, колку, две години постар од мене... Им фалеше ирач и јас сакав да ирам и он се сврше накај мене и беше као – Не може, ти си женско! Толку се имам ицуено себеси.*

И: Се имаш ицуено поради тоа што си женско?

— С: *Да, баш поради тоа.*

(С., трансмаж, 23-32)

— *Од роднините и семејството мислам дека имаше доста проблеми... Од брајучејките на мајка ми што имаа деца на моја возраст. Кажуваа дека сум се облекувала како freak, и кажуваа на баба ми, а баба ми и правеше проблеми на мајка ми зашто се облекувам така. Зашто се однесувам*

џака? Зашџо ѝ ѝравам рабџиџе шџо ѝ ѝравам? Зашџо ме ѝушџа да идам на акџивносџи шџо се смеџааџ дека се за маџи, а не се за жени... као зашџо не идам на балџи и на ракомеџ, неџо идам на караџе и кошарка.

(Г., трансмаџ, 18-22, Мак.)

— Самаџа средина мене ми намеџнува дека не сум џиџично машко и сиџе дирекџно џе сџавааџ во улоџаџа на жена. Ти си женско, џи си женсџвен. Ти не ѝравиш машки рабџи, не се инџересиращ за машки рабџи... моџаџа несџурносџ се ѝџави у моменџоџ коџа самаџа средина џи намеџнува да бидеш нешџо. Коџа самаџа средина џи намеџнува и џи каџува шџо џреба да бидеш. Тоџаш ми се џави мене несџурносџа. Шџо ѝравам џас со моџоџ живоџ? Шџо сум џас? Коџ сум џас? Дека сум џас? И зошџо сум џас? (...) Значи џас како деџе не можев да си најдам друџари и ѝриџаџели со кои би се друџел. Тоа шџо беше мноџу рана возрастџ и луџеџо мислаџ дека нешџо не е во ред со џебе, дека не си џи од џаа ѝланеџа, дека џи си различен. И мноџу џешко ми е било во деџсџвоџо заџоа шџо родитџелиџе ѝо фокусирааџ деџаџа да се друџаџ девоџчиња со девоџчиња, машки со машки... И џас ако одам да си иџрам со девоџчињаџа, џас сум како ауџсаџдер. Воошџо не сум бил ѝрифаџен од самаџа средина.

(Г., од машко кон небинарна, 23-32, Мак.)

Честопати, цената што морале да џа платат за обидот да живеат во родот различен од назначениот род, била изолациџата и постоџаното малтретирање, како и самоизолациџата како стратегиџа за самозашџита и преживување среде неприџателската околина.

— (...) додека беше џаџко ми жив бев изолиран. И сџраџував, но не мноџу, заџоа шџо бев едно деџе изолирано. И додека беше џаџко ми жив, Боџ да ѝо ѝросџи, бев мноџу изолиран. Немав како да исџраџувам заџоа шџо бев ѝод нивна

контірoла у сївари. Не бев како шїо сум сеїа. Цело време живеам во Скоїје, їо живеам живоїої шїука и шака. Но, їоїаш бев у село и бев мноїу изолиран. Цело време бев їог контірoла на шїаїко ми и како малїрешїрано деїе... и бев несакан од шїаїко. У сївари он ме шїераше на мноїу работїи шїо јас не їи сакав. Да кажам, може ќе биде смешно, да одам да собирам дрва. А у сївари їоа јас їо мразам највеќе (...) Намерно їо їравеше їоа заїоа шїо знаеше (...) Мноїу їаїи ми їо земаше шїелефоної и їоа беше најсївраноїо...

(Е., трансродова жена, 23-32, Алб.)

— (...)некаде во шесїо одделение...Мислам дека їоа ме најрави їревише инїроверїен. Беше ми сїврав да се доближам до некој друї и да бидам близок со некој и да їравам нешїо со некој, да се дружам или да делам слободно време. Као самоїо їоа, мислеше дека сїварно ми їишува на челоїо дека сум їранс и дека сїїе знааїї за їоа. Не ми даваше да имам инїеракција со друїїїе луѓе и самїїе їїе їоїлеги, самоїо различно шїрешїрање као їоїрдни имиња, вербални најади (хермафродитїїїе најчесїо)...

(Т., трансмаж, 18-22, Мак.)

— Значи, їоїаш ми била шїаа желба. Јас не сум сакал ни їари, ниїїу нешїо друїо, освен косаїа. И чесїоїаїи имав навреди. Значи, ушїе од деїсївоїо се їоїїруваа остїанатїїїе деца со мене їошїо ми викаа Клеоїаїїра (...) Тоа име мене ми се зїади, їошїо они їїи їо кажувааїї їоа со исмевања, не їїи їо кажувааїї, знаеш, како комїлиментїї... Секоїаш коїа ќе се їожалев (кај настїавницїїїе) їоминуваше їак исїаїа їриказна (...) и од родниниїїе имаше шїакви исїади. Чесїоїаїи женче, нешїо со їїе шїакви зборови. Зашїо шїака се однесуваш, нешїо (...)

(Л., трансжена, 18-22, Мак.)

— Со мојата фамилија имав многу проблеми. Проблемише со нив почнаа повеќе да се... уште која имав 10 години мислам дека почнав да имам проблеми, особено со татко ми. Сè почна која... Мислам, имав две групарки со кои се дружев и дојдоа кај мене дома, ја кажаа дека јас сакам машки, ова она и така моите почнаа многу повеќе да се сомневаат и да, не знам што не. И татко ми ме малтретираше психички, физички уште од 10-годишна возраст. Бев шејана, бев што не и... мајка ми некое време имаше коа се трудеше да разбере, да биде пооблага, но со тек на време и она ситана иста како нејо. Така да имав многу проблеми и со општеството и со пријателите и со родителите на моите групарки кои не им дозволуваа на повеќето да се дружат со мене затоа што сум лош пример и со професори во школо кои ме викаа бедер, женско дете, шарено девојче. Се секавам колку пати само бев бркана за да бидам шејана, исто која имав нејде околу 11-12 години тоа се случуваше (...) така да, имав многу трауматично дејство, и тинејџерски години кои ми поминаа во борба, буквално и борба за опстанок и докажување вредност до некаде (...) секогаш бев она... и ништо да не направам, јас бев скандал само поради тоа што јас сум трансличност и баш бев трн во око.

(Ш., трансжена, 23-32, Мак.)

Врсничкото насилство и насилството во семејството, како и следствената изолација кај многумина од учесниците во истражувањето станува извор на несигурност за сопствениот родов идентитет, себепреиспитување, како и причина за развој анксиозност, панични напади и на депресивни чувства, а во два случаиво ова истражување беше нагласена и желбата за самоубиство.

— Јас која бев средношколец, има некои луѓе ме врегаа оти сум трозен, оти сум бедер, и мислам дека и у средно школо, дека осекаа нешто. Јас не обраќав доволно внимание, малку ме малтретираа оти јас не се дружев. Мислам дека средно

школо то поминав многу тешко. Мислам, не дај божје да добијам физичко насилство. Јас во мојот живој само двајати бев угрен (...) јас сакав на некој начин, која завршив средно школо, една вечер имах намера да се отрујам со аичиња. Да, најискрено (...) Оти немав друштво, ми беше многу тешко, никој не ме дружеше. Секоја вечер сам бев, а штоај бев веќе 18 години. Тоа беше многу тешко (почнува да плаче). Извинејте...

(Д., трансжена со машко родово изразување, 23–32, Мак.)

Она што особено загрижува и ги прави овие искуства дополнително застрашувачки е што многумина од испитаниците укажаа дека, не само што не добивале никаква поддршка од стручните служби и од наставниците во училиште туку некои од нив искусиле насилство поради своето изразување токму од самите наставници, најчесто вербално и психичко насилство, но не изостануваат и примерите на физичко насилство. Во оние ретки и среќни случаи, кога некои од децата имале поддршка од своите родители, родителите самите стануваат предмет на насилство, опомена, укор, дискриминација и навреди од страна на стручните служби во училиштето.

— *Наставниците најмонструозно. Дури и да, тој термин најмногу би се одел. Монструозно. Наставничката по англиски јазик, која ми беше класна, и до ден-денес носам фрустрации од нејзе. Еве, као што, знам да се поценувам себе, да не сум свесен за некои свои вредности, посебно интелектуалните. Еве, до денес имам справ од јазици, си мислам дека не ме бива нели. Да, доста ме малтретираше. Неколку пати ме испеа затоа што отидов како девојче облечен, дури носев и традник. (...) Во канцеларија ме зеде, ми угри неколку шамари. Нема више, рече, да идеш вака на училиште. Ги викна моите. Им кажа. Моите кажаа: „Го знаеме. И дома истојо то прави, што да правиме?“ „Па ништо, карајте го. Немојте да му давате.“ Да, јас си терав по свое. Да, баш во тие години бев девојче и не можев да*

замислам да правам нешто што е момчешко. Ни облека, ни... За жал, еште, дејството важи за еден од најубавите периоди во живоото. Мене ми беше најшажен. Многу осамен, многу шажен во секој поод, од секој аспект. Од секој аспект, значи те инхибира во сите можни постоечки... знаев да се повлечам во себе, повеќе уживав да сум сама. Да си бидам во мојата соба и да се облекувам како девојка... Значи, постојано фантазирав само за некој маж кој ќе ме сјаси, за некаков херој кој ќе ме сјаси, да. И истовремено и значи, пак си го фурав тој филм. Го фурав затоа што поинаку не можев. Поинаку значеше убиство. Поинаку значеше самоубиство (...) И не можев да замислам да бидам поинаков. Истовремено се повлекував, бев интровертен, а утредента пак ќе смојнев сили. Цела вечер се случуваше да не сијам од јаника. Што ќе ми прават утредента? Знаеја плус да ме малтретираат доста сексуално момчињата. Блуднича на мене... Во тоалет ми беше страв да идам. Ако идев, ќе се собереа грубо онака повеќе момчиња. Знаеја да ме илтираат, да ме имитираат...

(А., трансжена, 23-32)

— Мислам дека насјавничката многу лошо, поразлично ме третираше од другите. Дури и моите родители поразлично ги третираше... као негрижливи, не обрнуваат внимание на своето дете. Детето им забета и такви работи. Мислеа дека сум у некоја дејресија... Класната беше класичен хомофоб. Да не зборам трансофоб, сигурно не знае ни што значи поимот. И ми се дереше нонстојот затоа што јас не се карав. Што и да ми каже, јас кушев зашто знам дека немам направено ништо. Само ми беше страв да им се сротивставам и беше многу агресивен со мене. Ми вика – Службата што беше доле у школо, педагози и психолози, ми се јавуваа и ме пражеа мене да разговараат дали од дома ме тераат да бидам чудак, само за да бидам мирен. Имаа стравни обвинувања они кон моите родители... Мајка ми

наидуваше на досѣа проблеми како нејрижлива мајка и имаше досѣа проблеми со службата од школо.

(Т., трансмаж, 18-22, Мак.)

Еднакво, и трансмажите и трансжените кои учествуваа во истражувањето, без исклучок, споделија искуства на насилство, во сите различни форми на негово пројавување и индицираа дека токму свесноста за невозвратеното признание од другите, перцепцијата и санкциите за родовата некомфорност од страна на другите и засрамувањето и чувството на срам како прекинат интерес во тековните социјални интеракции, врски и лично изразување (Томкинс, Сеџвик), станува свесност за сопствената разлика како нагласена родова разлика, како нешто што „не е во ред со мене“, со тоа „како јас се чувствувам“, „како јас се однесувам“, „како јас изгледам, се облекувам и движам“. Сепак, видлива беше разликата во интензитетот и возраста во која родовото насилство се искусува и, следствено, родовата несигурност. Исказите на трансмажите упатуваат на тоа дека насилството и родовата полиција почнуваат уште многу порано, однајрана возраст, без разлика дали „повод“ за неа е тоа што се облекуваат како девојчиња, се движат и гестукулираат како девојчиња, учествуваат во гиносоцијалните ритуали многу повеќе отколку во хомосоцијалните итн. Ова искуство и оваа специфика не претставуваат изненадување доколку се земе предвид непробојноста на патријархалните структури во македонското општество, бинарната родова рамка и нормативизацијата, како и високите очекувања од мажите, кои, погледната од социјалната релација помеѓу родовите, ја заземаат привилегираната позиција на моќ, а од момчињата се очекува издигнување до некоја верзија на општествена моќ. Се разбира, кај трансмажите социјалната опомена за „неправилното правење на родот“ (West&Zimmerman, 1987) во ритуалите на социјална интеракција не отсуствува, ниту, пак, има голема оправданост мерењето на интензитетот и доживувањата на искуствата на опресија, присилба и насилство. Меѓутоа, видливо е поголемо „грпение“ и „толеранција“ кон детските трансгресии на родот кај трансмомчињата. Повторно, ова искуство има своја

потпора во културното и социјалното искуство на родовите поделби. Многу истражувачи (Rubin, 2003; Veemyn & Rankin, 2011) досега посочуваат дека машкото однесување, машкуданството, или во англосаксонскиот жаргон tomboyism, е честа појава кај девојчињата и неговата рана толеранција се објаснува преку навидум природната желба на девојчињата да ги живеат и да ги практикуваат слободата и привилегиите на машкоста или, пак, читањето на истото како знак за независност и мотивираност кај девојчињата, се разбира сè додека „останува удобно врзано за стабилно чувство за женски идентитет. Машкуданството станува казнето во оној момент кога изгледа дека е знак за екстремна машка идентификација (преземањето на машко име или целосната одбивност да се носат девојчински алишта од кој било тип) и кога истото се заканува да продолжи отаде детството, кон адолесценцијата (...) Можеме да речеме дека машкуданството кај девојчињата останува толерабилно сè додека девојчето е во претпубертетскиот период; штом пубертетот ќе почне, полната сила на родовата комфорност се спушта врз девојчињата” (Halberstam, 1998: 6).

Чувството за родова несигурност, себепреиспитувањето и стравот од сопствената родова идентификација кај трансмажите во нашето истражувања стануваа особено нагласени во периодот на адолесценција и претходно, со почетокот на пубертетскиот период, кога почнуваат првите нагласени промени на „женските” полови тела, а знаците на телесна дисонанција стануваат интензивни, при што особено трауматично е искуството на менструација и растење на градите, како едни од главните маркери на женскоста врз телата. Многу истражувачи на искуството на трансродовите и транссексуалните мажи говорат за овој период, како што го опишуваат честопати и самите трансмажи, како за период на „предавство на телото” (Davy, 2011; Rubin, 2003). Интензификацијата на телесната свесност во најголем број од случаите води кон дисидентификација со женската назначена родова улога. Сепак, ова искуство за сопственото тело и чувствата за телесна дисонанција не можеме да ги генерализираме во целост, особено не во однос на

— Ошсекоіаш имам чувствіва на родова дисфорија во врска со различни делови од моеіто шело... ми шекнува ушше од коіа имав 4-5 іодини, коіа ілегав іосіари мажи кои имаат Агамово јаболко. И ошсекоіаш сакав да имам Агамово јаболко. И іонашак коіа іочнав да влеіувам во іубершеш... Сіше secondary sex characteristics и primary sex characteristics ми создаваа...

(М., трансмаж, 18-22, Мак.)

— Значи, немав никаков іроблем со моеіто шело, но іред да се дознаам како іранс бев меіа на исмевање во школоіо шіо бев, во основноіо училишше бидејќи сіше девојчиња веќе имаа, како да кажам, іради, оформени іради и беа іака іоженствени. Но, јас бев едінствениот во класоі шіо немаше нишіо іака женствено на неіо и бев іаріеті на исмевање. Констіаніно. Но, іаа немаше врска со мојот родов іденшшеш како ірансродов маж.

(Г., трансмаж, 18-22, Мак.)

Пубертетските трансформации на телото се покажаа како извор на родова несигурност и кај дел од трансродовите жени кои учествуваа во истражувањето, со што: а) кај дел од нив ова искуство се засновува врз основа на визуелното сведочење на разликите кај цис-девојчињата или кај други жени чијшто означители, репрезентации и слики ги сретнале, и непоклопувањето на рефлексіјата од другото женско цис-тело со сопственото тело, б) кај дел се регистрира феноменолошки преку сензациите и автоафекціјата во сопственото тело преку промените што ги носи пубертетот, повторно секундарните полови карактеристики, при што најчесто истакнати беа влакната и нежната кожа.

Иако кај значителен дел од испитаниците се забележува непријатност и извесен степен на телесна дисонанціја, сепак, за разлика, на пример, од истражувањата и автобиографските наративи на

трансродовите лица во англосаксонските земји, метафората, односно наративот за телото како затвор, за „погрешното тело”, не беше доминантен опис за доживувањето на своето тело и неговата релација со чувството за родова несигурност.

— Во самиот џубершеј, која насјануваат џроменише, најјолем џроблем што ми е бил на мене е никнењето на моите џубершејски влакна. Значи штоа беше најјолемниот џроблем.

(Г., од машко кон небинарна, 23–32, Мак.)

— Тојаш (ми џречење) само џенисој. Уште немаа џради друкјарките. Али на 13 значи џочна сè да ми џречи. Гледав дека им расјат џради на друкјарките, дека добиваат менструација... Ми беше многу тешко што немав џради, што не добивав менструација. Ужасно тешко! Ти викам, до ден-денес ти носам тие џоследици. Закочија во сè, во секој можен аспект. Интелектуален, емотивен, едукативен. Секаков. Губење на волја за животи. Ајатија една.

(А., трансжена, 23–32)

— Мене моето тело и ден-денес ми смета, а камоли тојаш. Како расјев уште од мала, и како повеќе и повеќе расјев, како од мал навлајав во тинејџерски години и како џочна да ми сјанува телото џомажесивно и како џочна да ми расје брадата и како џочна да ми расјат влакна по телото на места каде што не сакам да ти ледам, тасот како џочна да ми се менува... имав среќа што не ми се џромени шолку... но беше сè џотешко и џотешко. Не можев да се џомирам и не... дојав до степен која џочнав да сфаќам дека ќе биде сè џотешко и џотешко штоа да го џрикривам и дека нема да можам повеќе да изледам шолку женствено како што изледав џред да џочне џубершејот. И штоа многу ме џовредуваше.

(Ш., трансжена, 23–32, Мак.)

Во овој значаен момент од процесот на трансродување, кога кај учесниците се појавува чувство на родова несигурност, двострано, како по однос на назначениот род, така и во однос на родот со кој тие интимно и психолошки се идентификуваат и го изразуваат во различен степен и во различни регистри, кај дел од учесниците се појавува моментот на истражување и обид да сфатат што се случува со нив, да најдат минимум онтолошка и социјална сигурност во борбата за при/препознавање. Дел од учесниците првично проаѓаат низ фаза на сексуална идентификација, со што трансжените се обидуваат да ја објаснат својата несигурност и да се вклат во геј-спектарот од сексуални идентификации. Оваа идентитетска позиција и интерпретативна рамка за својот идентитет учесниците ја прифаќаат делумно и како резултат на понижувачките и стигматизирачки интерпелации (Алтисер) од околината, бидејќи нивната родова трансгресија на машките императиви честопати била казнувана со потсмешливото и понижувачки именување од другите како „педерче“, „женче“, „женско петле“ итн. Од друга страна, валидна претпоставка за оваа иницијална и повремена идентификација е културниот репертоар на хомофобични имагинации за хомосексуалците како полови/родови инвертити, наследство што се должи и на раните психијатриски иследувања на хомосексуалноста (Фуко). Кај две трансродови жени дури беше видливо сè уште присутното осцилирање, преклопување и конфузија помеѓу сексуалниот и родовиот идентитет, што се наоѓа и во корелација со исклучително ниското ниво на културен капитал што го поседуваат, но и недоволниот родов капитал, што го наметнува прашањето за тенката граница и континуитетот помеѓу машката женственост (во геј-супкултурите) и трансродовата женственост (Halberstam).

Кај најголем дел од учесничките кои се трансродови жени, воспитувачки беа приказните за храброст, упорност и истрајност во сопствената борба и родово бунтовништво, како и одлучноста да стојат зад сопствените лични убедувања и идентификации. Кај значителен број од учесничките, и покрај збунетоста предизвикана

од социјалното погрешно препознавање на нивниот род, идентификацијата како женски и девојчиња останува перзистентна сè до моментот на наоѓање на „посоодветна“ идентитетска ознака и категорија, односно сè до моментот кога првпат слушаат за трансродовоста (со исклучок на неколкуте испитанички кои уште од порана возраст веќе биле запознаени со категоријата, и тоа испитанички кои се помлада генерација, генерацијата на дигиталната ера и интернет-ерата и со семеен културен и социјален капитал).

Слично, кај трансродовите мажи беше забележано искуството и повремената идентификација со лезбискиот идентитет и со машкуданката лезбијка. Кај еден испитаник овој континуум помеѓу буч лезбиството, сексуалниот идентитет и трансродовата идентификација сè уште беше присутен, и покрај сличното позиционирање во трансродовиот спектар, феномен што може да се доведе во корелација и со отсуството на јавно достапни и супкултурни практики и циркулација на знаења за различните женски мажествености (Halbertsam, 1998).

Но, и овде, како и кај голем дел од трансжените, истрајноста и борбата за признавање и живот во родот во кој се идентификуваат опстанува.

Дознавање за и запознавање на други трансродови лица, и себепрепознавање како трансродова личност

Средбата со културни репрезентации на трансродови лица, добивањето и соочувањето со информации за транссексуалци, како и запознавањето, директно, на трансродови лица игра пресвртна улога во процесите на трансродување кај речиси сите наши учесници во истражувањето. Возраста на која по првпат се среќаваат со трансродовоста, како реалност, можност и опција за социјално

постоене, варира кај нашите испитаници, иако најголемиот број до 20-тата година слушаат првпат за некое друго трансродово лице или, пак, се среќаваат со репрезентација во медиумите. Двајца испитаници се сретнале со категоријата во првата половина во своите дваесетти години. Само еден учесник во истражувањето, повозрасен трансмаж од внатрешноста на државата, слушнал за трансродовоста како родова позиција на 30 година, што е сосем разбирливо со оглед на недостатокот на културен капитал и пристап до современи информации и медиумски содржини што би можеле да му дадат увид во интерпретативната рамка низ која би го наративизирал своето искуство.

— Тоа беше многу љубавно, за жал. На мои 38 години... значи јас на 30 години прв пат слушнав дека транс постојат, дека тоа е нешто што за мене беше нов поим. Значи тоа, тоа и тоа постои, дека една исто така, така и така. И првата личност што ја среќнав беше Х. Значи то може вика постојат да си ја смениш. Тоа веќе за мене беше како ударно пошто сум изјубила од мојот живот многу години. (...) А, имав ја тоа видено кај други луѓе, кај жени што се постојат. И ден денеска што имаат по 60-70 години, а се осеќаат од внатре тоа што се – значи мажи. И сè тоа е забравено во нив, со машки глас, значи со машко движење, а едно време не се ни они чуле за тоа. Сега токму дознале, и за нив тоа е удар, веќе завршено.

(М., трансмаж, 33–42, Мак.)

Учесниците во возрасните групи 23-32 и 33-42 за други трансродови лица првпат слушнале преку други лица, најчесто припадници на ЛГБ-заедницата, телевизија, списанија или преку контактот со граѓански здруженија што ги застапуваат правата на ЛГБТ. Првичната информација за голем дел значела и почеток на дополнително истражување на интернет, со посебен фокус врз можностите за операции за потврдување на родот. Помладите учесници, оние во возрасната група во 18-22 години, до овие

информации дошле или преку самоиницијативно истражување на интернет или случајно наишле на некоја приказна на интернет или, пак, гледале некое лице или филм со/за трансродово лице. Она што се проткајува низ речиси сите интервјуа е неоспорната улога и огромно значење на достапноста на интернетот, како технолошка екстензија и можност за идентитетско вкотвување и разбивање на осаменичкиот и изолирачки меур во кој голем дел од транслугето го проаѓаат детството и адолесценцијата. Значајно да се нагласи е дека ниту едно од интервјуираните лица не го посочи образованието, на сите нивоа, како средина и извор на информација, што го имплицира образовниот процес како исклучувачки механизам, активно вклучен во продукцијата на легитимни и нелегитимни граѓани, отелотворувања и родови позиции, токму преку стратегијата на премолчување, игнорирање и „незнаење“. Како што аргументира и Фуко во „Историја на сексуалноста – Том 1“, секоја дискурзивна практика, испреплетена и продуктивна во создавањето и одржувањето на релациите на моќ во одредено социјално поле, што продуцира субјект позиции и знаења за телата и индивидуите во кои тие се рефлектираат и, со тоа себепрепознавање во дискурзивната интерпелација, се вкештуваат во релациите на моќ, со истиот гест креира и празнини, места на молк, на отсуство во дискурсот, исклучувања, кои, колку и да се премолчени и неименувани, истовремено го креираат полето на конститутивно исклучување, на неинтелигибилни позиции и животи.

Ослободување, среќа, радост, олеснување се само дел од зборовите со кои трансродовите лица го изразуваат чувството и значењето што за нив го има овој момент. За голем дел од учесниците реалноста на трансродовоста претставува излез и спас од нивните годишни сомнежи во сопственото ментално здравје, потврда дека не се луди, чудаци и изроди како што социјалната средина ги интерпелирала во целиот нивен дотогашен живот, „откровение“ дека не се единствените, дека не се осамени, дека има и други лица како нив кои живеат, творат, креираат светови и ги реализираат своите егзистенцијални проекти и, конечно, рефлексивна слика,

рамка во која се препознаваат и преку која се идентификуваат и го потврдуваат своето чувство и својата идентификација, претходно нејасно дефинирана, порекнувана од средината и без социјална онтологија и поткрепа.

— *Значи јас се мислев самата себе за изрод, значи нешто не ми е у ред на мене јас да си ирам со женски. Они бркаат манџи, јас викам чекај шатакошто ќе оде по дрва – кршам дрва. Разбираш? Тоа е штоа. Сум се понашала дома како машко. Јас со шатако ми ја вршев работата... И кога разбрав што значи транс се израдував и бев многу горда на себе. Викам добро, значи на себеси си кажав – значи не сум јас будала, не сум психички болен, не сум изрод. Значи сепак постои.*

(М., трансмаж, 33–42, Мак.)

— *На почетокот имаше опорт со штоа што се кажува дека може... као, нема шанси, онака јас да сум ваков и ваков или вака да се идентификувам итн. Но, многу брзо постоа сфаќив дека толку ми беше штоа иштошто прашање, ми се повторуваше цело време што на крај морав да се соочам со штоа. И оттогаш најдов социјална група прво на интернет, па постоа и со различни ЛГБТ-орѓанизации во Македонија каде што веќе почнав да се чувствувам relieved.*

(М., трансмаж, 18–22, Мак.)

— *Јас за себе таму додека живеам (реферира на Македонија, веќе иселена во западноевропска земја) не знаев дека сум трансжена. Не знаев точно како се... кој е изразот за нас, што сме ние. Некогаш мислев дека сум теј, бидејќи така ме викаа, ме викаа педер. И ја не знаев што сум и знаев дека постојат теј луѓе и мислев дека сум само исфеминизиран теј, иако знаев дека се чувствувам како жена. Подоцна, кога почнав да испражнувам, сфаќив дека има многу голема разлика помеѓу теј лица и мене, бидејќи теј лицата не се*

чувствуваш како жена... Истото така се сеќавам дека бев запознаена дека е можно да се направи операција за промена на полот уште многу одамна. И викав дека, уште од многу мала, која ќе пораснам, јас која ќе најолнам 18 години, јас ќе си го променам полот како Dana International. Тоа го знам по Dana International која победи на Евровизија во 1997.

(Ш., трансжена, 23-32, Мак.)

— Тоа се случи на 20 години, малку покасно зошто во Х (име на град од внатрешноста) нема такави термини, немаме можност да се едучираме во однос на шоа. Почнав да се мешам со невладини и да се занимавам со невладини како теренски работник... Почнавме да идеме во главниот град по семинари и така дознав. Преку ЛГБТ-центрирот... И шукав почна да ми се развива филмот дека јас сум можеби еден од тие... Се пронајдов. Не целосно, ама дел од шоа знаев дека имав доирна точка со шоа... Сфатив дека шоа е шоа и дека има многумина и дека се еден куј со мене у сала на конференции и на состаноци и веќе знаев дека шоа е шоа и почнав да се ослободувам.

(Н., трансжена, 23-32, Мак.)

Сепак, за дел од испитаниците, првичното соочување со ова знаење, со оваа категорија како средство за себеименување и себепрепознавање, го доживуваат со чувства на страв, несигурност, срам и порекнување. Да се препознаат во трансродовоста, да се биде трансродово лице за нив првично подразбира и антиципација на можноста да се биде и социјално мртов, да се живее живот на маргините, исклучен, живот без социјално признавање. Можноста дека тие се трансродово лице или барем дека трансродовоста ги опишува, помалку или повеќе, нивните искуства, несигурности и социјални родови агонии, антиципира можност да се живее социјално абјектна, презрена и патологизирана позиција, живот што не е валидиран како вреден за живеење.

— Од една страна ми олесна, меѓуштоа ме фаши многу како... штоаиш мислам дека најмногу пробував да се поправам. Како, имав моменти, јас сум штоа што сум, меѓуштоа моментиите на штоа да се поправам и да бидам нормален човек беа уште многу посилни. Но, сега е све bolje (...) Едно многу олеснувачко чувство дека конечно најдов дефиниција за штоа што ми се случува. Си ти поврзав коцкиците од цел мој животи како функционирам... и ми станаа јасни работите. Нормално дека после штоа ми беше страв како ќе им кажам на другите, меѓуштоа ми превладува она чувство дека ми олесна зашто што имав збор за штоа што сум и како сум и дека има решение за... И оштако дознав и после штоа, нели, и најдов и други луѓе како мене и многу bolje.

(Ф., трансмаж, 22-32, Мак.)

— Па, која видов, прочитав дека има многу луѓе што исто така се чувствуваат како мене и си то најделе решението и имав широка надеж во мене дека и јас ќе то направам истошто... но, имаше моменти која се осекав сам. Знаев дека никој нема да ме поддржи. И да им кажам дома на моите, знаев дека ќе биде исто... Подоцна паднав у депресија, ја еден период сакав да се самоубијам, бидејќи се осекав најштено и несиурно и мислев дека нема да има сѐ за мене (...)

(А., трансмаж, 18-22, Мак.)

Покрај онтолошкото и идентификациското значење што откривањето на трансродовата идентитетска позиција го има за нашите учесници, кај многумина помеѓу нив се повторуваше темата за значењето што ова откривање го има и за нивните телесни проекти, односно дека запознавањето со други трансродови лица за нив значело и запознавање, односно потврдување на можноста, желбата и потрагата за „родов дом” (Просер). Односно дека излезот од и промената на половото тело назначено при раѓање, а доживеано како товар, пречка и затвор за нивното родово идентификување

и самоперцепција е возможно. Накратко, откривањето на транс-родовоста како име за вкотвување и наративизација на своето искуство, значи и откривање на можноста за операција за потврдување на родот.

— Гледавме некој филм дома со транссексуалци, со трансжена или трансвеситиј, не е бијтно што беше. Бијтно нешто така. И јас прашав, као, ова е маж нели, кој е облечен во жена или нешто слично. И да, која ми кажаа моите и онака, со кажав сам на себе: „да, тоа сум ја”. Тоа сум јас, и прашав дали има вајина. Не, вика, али еве веќе се прават операции, нели има промена на пол, ова-она. Ми беше јасно за да дојдам до вајина морам да направам операција. А пред тоа исто знаев дека нешто треба да се смени, само не знаев дали... сакав и знаев дека мора да го сменам полот, само не ми беше јасно дали постои такава операција и не ни прашав. Знаеш, дејте како дејте, ќе ти се одвлече вниманието со нешто друго, али да, која ја видов така сцена во филмот, прашав и да, ми кажаа дека може да се направи операција и дека постојат такави луѓе. И да, си кажав дека сум тоа... Воопшто не се израдував поради тоа што мислев дека само јас сум такав и дека тоа е проблем, дека тоа е болест, дека не знам, нели, е нешто freaky. Воопшто не се чувствував така. Се израдував поради тоа што постои шанса да се смени полот.

(А., трансжена, 22-32)

— Видов дека може да се има еве, некој нормален животи и дека е пред сè можно да се направи транзиција.

(М., трансмаж, 18-22, Мак.)

— Па, која беше мојата прва реакција? Мило ми беше. Се осекав сувер. Мислам, ќе бидам жена. Која ќе бидам жена? Како да се направам жена? На кој начин да стигнам до тоа? Да го сменам полот. Значи тоа ме интересираше мене. И

почнав да се информирам по невладини организации како да
дојдам до шоа.

(Ж., трансжена, 53 год., Мак.)

— Не знаев што е шоа. Само слушав бабини деветини, немој
да поминеш низ виножитиото, ќе станеш жена. Јас секогаш
мислев како да поминам. Значи, во мислите не можам да
го искажам шоа како да поминам... која и да ошидам кон
виножитиото, значи оно се оддалечува и се оддалечува...
На 13 години беше која слушнав за пејачката што победи,
Дана Интернешнал... да, дека го сменила шоа. А инаку, исто
така како беше цело време размислував на таква ошција.
Сигурно си викам, која ќе пораснам ќе излезе таква ошција
за операции, за едно – друго. Всушност имало уште порано.
(И: И штоа ја виде Дана Интернешнал. И штоаш го слушна
зборот транс или само дека операцијата е можна?) Дека
операцијата е можна, дека хормонска терапија. Веднаш
тука сфатив и на уште 15 години јас сакав значи да ја ијам
таа терапија.

(Л., трансжена, 18-22, Мак.)

Иако само кај мал дел од испитаниците запознавањето со
трансродовоста се случува преку директен контакт или запознавање
на други трансродови лица во Македонија, сепак кај значителен
дел од учесниците, првичното информирање претставува поттик
за понатамошно истражување, со што интернетот игра значајна
улога. Голем број испитаници по откривањето на идентитетската
категија и интерпретативната рамка се приклучуваат на
различни онлајн-групи и форуми за транс луѓе, најчесто со
интернационална заедница од трансродови луѓе, каде што наоѓаат
не само дополнително можност за потврдување на идентитетот и
охрабрување за себеизразување и себerealизација туку и извор
на информации за, од една страна, акумулација на родов капитал,
односно за тоа како да се живее како трансродова личност, што се

вклучува тој процес, кои се клучните проблеми, а од друга страна, дополнителни информации за процесот на транзиција, можностите за хормонална терапија, нејзините предности и ограничувања, можностите за операции за потврдување на родот, различните аспекти, кои техники се достапни и што значи да се живее со операцијата и по неа. Исто така, како простор што овозможува комуникација на дистанца, анонимно и безбедно, интернетот за голем број од испитаниците е медиумот преку кој ќе запознаат и други лица кои се трансродови од Македонија и со кои почнуваат да развиваат мрежи на пријателства, поддршка, потврдување и консолидација на идентитетот и циркулација и размена на информации.

— *Јас не знаев што ти е, на 13 години, дека на google можам да искуцам и да ми излезе сè што ми е потребно. Се запознав со доста луѓе, странци беа тоа... И они ми спомнуваа за такво нешто, за таа опција дека постои, дека е можно. И јас обожавав да зборам за тоа, значи обожавав! (И: И како се чувствуваше кога слушна дека тие опции се можни?) СПАС!*

(Л., трансжена, 18-22, Мак.)

— *Да, бев многу среќна што конечно најдов име за тоа што сум, која сум и бев среќна исто така што знаев дека има решение, се запознав со многу транслица од цел свет значи, онлајн. Со премојна лица од Америка, од Европа, од секаде. И споделувавме искуства, ми беше многу полесно кога почнав да ти споделувам тие искуства. Се секавам дека негде тоа беше периодот кога имав, гали беше 18 години, 17 години, дури и се приклучив на една страна која што беше онлајн, баш нешто transgender.com или нешто кај што имаше само транслуге и со сите баш си бевме заемна поддршка. Имам уште пријатели на „Фејсбук“ кои се транс од таа група.*

(Ш., трансжена, 23-32, Мак.)

— Понајтака знам дека почнав да истражувам и на интернет за тоа кои операции можат да се прават, ова-она, зашто што нешто во мене беше како – Ова е за мене, јас нема да отијам во ова стање, сакам да одам така дефинитивно. И колку што повеќе читав, повеќе се пронаоѓав. Па се зачленував на форуми со луѓе од странство. Никојаш не се запознавав со нив лично... и стално на форумите. Покасно, значи веќе дојда покасно... тојаш веќе ми беше пукал филмот, онака од многу аспекти, и изјубав. Значи пишав... како пишав? Trans guy Macedonia или нешто така пишав. И на фејсбук, на социјално рандом трети, ми искочи пост на твитче едно со кое што покасно се удруживме. И му пишав одма. Без двоумење му пишав. Се запознавме. Толку ми олесна што то знаев човекој. И што и он не знаеше други пред да ме запознае мене.

(С., трансмаж, 23-32)

Овој наш наод за значајноста на интернетот за себеприфаќањето, себидентификувањето, потврдата на сопствениот родов идентитет, вмрежувањето, циркулацијата на информации и таложето на родов капитал, како и креирањето мрежи на поддршка и услови за преживување е во согласност и со други, многубројни, истражувања за искуствата на трансродовите лица (Hill, 2005; Beemyn & Rankin) во други европски земји, Канада и САД. Како и да е, важно е да се нагласи дека немаат сите лица еднаков пристап до интернетот, како во синхрониска перспектива врз основа на социјалните диференцијали, така и во дијахрониска перспектива. Ова е посебно видливо кај трансродовите лица од повозрасните групи, чијашто трансродова идентификација се случува многу подоцна, а кои самите истакнуваат дека отсуството на какви било мрежи на информирање и, пред сè, отсуството за интернет во најголемиот дел од нивниот живот додека растеле, во адолесценцијата и подоцна, претставува огромен хендикеп во нивниот развој, бидејќи не можеле да стигнат до овие основни информации многу порано, за разлика од помладите генерации израснати со интернет, на кои им

се достапни сега сите информации уште во најрана возраст, а со тоа и можат многу полесно да ги надминат искуствата на несигурност, анксиозност околу сопствениот родов идентитет, конфузијата за тоа „што се“ и, најважно, изолацијата.

И покрај тоа што мнозинството од нашите учесници го потврдија значењето на запознавањето со трансродовоста како категорија, како име, и на други трансродови лица, за нивниот процес на идентификација и трансродување, сепак три лица што беа интервјуирани укажаа на отсуство на идентификација со категоријата или амбивалентност кон оваа позиција. Едно од интервјуирани лица, чијшто родов идентитет е машки и соодветствува со родот назначен при раѓање, а повремено се изразува родово преку практиките на драг-кralица, ваквото трансгресивно родово однесување го гледа единствено како забава, како уметнички израз и можност за повремено експериментирање со усвоената родова улога на машко.

Непрепознавањето на оваа категорија како адекватна дескрипција или ознака за нивното искуство на ородување кај другите две учеснички се должи, од една страна, на поимањето на трансродовоста исклучиво во регистрите на транссексуалноста, односно преземањето на хируршки интервенции за промена на телото и потврда на родот или, од друга страна, на поимањето на трансродовоста исклучиво низ миграцискиот наратив, како перманентно преминување на границата на родовата бинарна поделба. На пример, еден од учесниците, Г., 23-32 г., со род назначен како машки, а чијшто родов идентитет го означува небинарно, како „ни како машко, ни како женско“ вели:

— *Прваџа моја реакција ми беше као, можеби е многу за мене самиот транспроцес. Се случуваат многу промени. Ми беше како еден неизознат град и тука има социално некои работи што се појавуваат нови и измени и сите тие ствари околу транс. Транс како поим, транс како процес, транс*

како ѓрилаѓодување... Јас се немам дефинирано стѓриктино како ѓрансособа. Кажавме веќе за родовиот идентитет. И суѓер што нели може некој ако сака стѓриктино, сака целосна ѓтрансформација веќе да си најрави и да си ѓо ѓрилаѓоди сојстѓвеношто тело сѓрема штоа што се чувстѓвува. Тоа е суѓер.

Ваквото разбирање на трансродовоста не треба да дојде како изненадување, особено доколку земеме предвид дека доминантните репрезентации на трансродовоста, достапни во македонската јавна сфера, и преку кои и трансродовите лица учат за трансродовоста, се репрезентациите на транссексуалци. На пример, повеќе од половина испитаници ја споменаа поп-пејачката Дана Интернешнал како една од првите слики на трансродови личности. Другите примери исто така вклучуваа транссексуални жени или мажи и нивните приказни за транзиција претставени во различни печатени или електронски медиуми. Конечно, значителна улога, претпоставуваме, игра и трансфобичната културна имагинација и фиксација врз гениталиите и „промената на полот“ како главни одредници во репрезентацијата на искуството и животите на трансродовите лица. Наша претпоставка, а која бара и дополнително и подлабинско истражување, е дека достапноста на овој спектар на културни репрезентации го ограничува и полето на можности за идентификација, себеразбирање, интерпретација и наративизација на сопственото искуство, како и планирањето, посакувањето и замислувањето на животните и телесните проекти и на другите трансродови лица опфатени во ова истражување. Ако „средбата“ со зборот/категијата трансродов маж/жена игра пресвртна улога во самоидентификацијата и разбирањето на сопственото искуство кај учесниците, тогаш нужно се поставува прашањето какви други можности се исклучени како отсутни, како неименувани, како непретставени, како неинтелибилни, за себеидентификација, за реконфигурација на телесната морфологија, за конструкција на телесната слика и за родово позиционирање.

Откривање на својот идентитет пред други, родово изразување, и родово менаџирање

Најзначајната разлика во искуството и процесите на трансродување помеѓу трансродовите мажи и жени во нашето истражување се забележува во однос на нивната отвореност (coming out) пред другите луѓе, и тоа пред родителите, поблискиот круг на семејството, пријателите и пошироката социјална средина. Значителна разлика беше идентификувана и во степенот, начинот и околностите во кои едните и другите го изразуваат својот родов идентитет, како пред, така и по себеидентификувањето како трансродова личност.

Седум (7) од деветте интервјуирани трансродови мажи им го соопштиле својот идентитет на своите родители, односно дека се/се чувствуваат како машки. Кај дел од овие има варијации во однос на тоа дали соопштиле и на двата родители или само на едниот. Искуствата по соопштувањето варираат, иако најголемиот дел имаат позитивни искуства на прифаќање и поддршка, што се покажува како неопходно и исклучително значајно во процесот на потврдување на нивниот идентитет и родовото изразување. Се разбира, овој процес вклучува и борба за признавање во текот на извесен временски период, во кој е потребно да се надминат конфликтите и да се постигне разбирање со родителите. Исто толку лица од интервјуираните трансмажи се отворени за својот родов идентитет и со своите најблиски пријатели кои претставуваат извор на поддршка. Само четири од нив се отворени за својот идентитет и пред поширокиот круг на семејството, како роднини, иако во овој случај има „поделба на публиката“ (Goffman, 1967), во зависност од тоа како самите трансмажи ја проценуваат можната реакција на одредени роднини. Поради значително полесното проаѓање како мажи во јавност, во споредба со трансродовите жени, пред нови познајници или непознати лица од пошироката социјална средина, оваа група учесници се претставуваат како машки, но не ја откриваат својата трансродова траекторија, односно својата историја.

Речиси сите трансродови мажи во ова истражување, со исклучок на еден, го изразуваат својот родов идентитет речиси во сите социјални ситуации и интеракции. Ова изразување по себеидентификацијата како трансродови мажи кај најголем број од испитаниците претставува континуитет со нивното и претходно родово изразување, иако голем дел од нив ги напуштаат стратегиите на „менаџирање информации“ (Goffman, 1963) поврзани со својот родов идентитет, како повременото принудно облекување на „женска“ гардероба во традиционално хетеронормативни ситуации и ритуали (свадби, семејни настани итн.). Родовото изразување согласно родот со кој се идентификуваат и културните означители за машкиот род го практикуваат и пред луѓе пред кои не се отворени за сопствениот родов идентитет. Во овие ситуации испитаниците практикуваат „поделба на улогите“ (Goffman, 1967), односно пред оние луѓе пред кои го кријат родовиот идентитет, но не и изразувањето, се претставуваат како лезбијки или допуштаат таа претпоставка на другите за нивниот идентитет да остане имплицитна и одредувачка во препознавањето. Слободното родово изразување за трансродовите мажи во нашето истражување има и своја „цена“, односно заканата и присуството на навредливи интерпелации во јавните простори, неретката родова контрола и опомена во пошироките семејни кругови, понижувачкиот третман при користењето на јавни услуги во институции итн., за што ќе стане збор подетално во понатамошниот текст од истражувањето.

Нивното родово изразување подразбира изведување на културно кодираните норми за машкоста, како и преземање на родовите означители за машкоста, како што се традиционалните машки алишта, како фармерки, кошули, блузони, тренирки, спортски дресови, чевли итн. Практиката на родово изразување вклучува и техники на изложување на машкоста, особено преку телесната работа, како зголемување на телесната маса, физички вежби за постигнување „помашки“ обликувани тела, брада (во оние случаи во кои лицето користи хормонска терапија) итн. За успешно социјално „проаѓање“ (Goffman, 1963) како машки, неколку од учесниците го

користат и „прикривањето“ како потпроцес на трансродувањето (Ekins and King, 2006), најчесто користејќи стегач на градите (доколку веќе не е извршена мастектомија) или, пак, носење на широки блузи со цел да се прикријат градите. Двајца од испитаниците потврдија и практика на „имплицирање“ (Ekins and King, 2006) на пенисот, преку користење предмети што го симулираат визуелно присуството на пенис во долната облека.

Ситуацијата со отвореноста за (транс)родовиот идентитет и родовото изразување кај трансродовите жени е драстично поразлична. Имено, само шест (6) од интервјуираните трансродови жени се отворени за својот идентитет со своите родители или барем само со еден од двајцата родители. Прифаќањето од страна на родителите, како што беше и погоре укажано, претставува неизмерен извор на поддршка, охрабрување и потврда на идентитетот. Сепак, сите испитаници укажуваат на борбата за прифаќање од страна на родителите, која кај неколку од трансродовите жени била неколкугодишна агонија проследена со конфликти, расправање, првично неприфаќање и насилство. Една од испитаничките потврди и дека татко ѝ целосно прекинал секаков контакт со неа по нејзиното отворање за идентитетот. Девет (9) од учесничките во истражувањето се отворени за својот родов идентитет пред своите најблиски пријатели. За разлика од трансродовите мажи, пријателите пред кои го откриваат својот родов идентитет трансжените се најчесто геј-мажи или други трансродови лица. И кај двете групи, кога станува збор за откривање на својот идентитет пред родови цис-лица, тоа се најчесто женските пријателки. Иако не го откриваат својот женски трансродов идентитет пред поширока група пријатели или познајници, значителен дел од испитаничките пред голем број пријатели се претставуваат како геј-мажи. Пред поширокиот круг на семејството отворени за својот родов идентитет е само две (2) трансжени, иако и овде во едниот случај станува збор за поделена публика, односно избран број членови на поширокото семејство пред кои го соопштуваат својот идентитет. Неоткривањето на сопствениот родов идентитет пред семејството, пријателите и

пошироките социјални кругови кај трансродовите жени е стратегија на заштита од насилство и исклучување, особено јасна доколку се земе предвид почестата изложеност на насилство, како во детството, така и во адолесценцијата, и за време на спроведувањето на овие интервјуа, примери за коишто ќе стане збор повеќе понатаму во овој текст.

За разлика од отвореноста пред родителите, поширокиот круг на семејството, пријателите и социјалната средина, ситуацијата со отвореноста пред интимните и сексуалните партнери кај трансмажите и трансжените е обратнопропорционална. Значително мнозинство од трансродовите жени се отворени пред своите сексуални партнери, а дел од оние што се во интимна и емоционална врска со партнер се исто така отворени за својот родов идентитет. Трансродовите жени кои се занимаваат и со сексуална работа, нагласија дека најчесто се отворени за својот трансродов статус пред нивните клиенти, иако понекогаш, зависно и од интересите на клиентите, го кријат својот идентитет и се претставуваат како геј-мажи. Двајца испитаници кажаа дека практикуваат и поделба на улогите во зависност од отвореноста на партнерот, што ја проценуваат врз основа на различни интерпретативни методи и сигнали испратени од потенцијалниот партнер, но тоа секогаш е практика во оние случаи во кои партнерот е исклучиво сексуален партнер за една вечер. Две испитанички воопшто немале остварено врска досега или, пак, немале сексуален однос, што во значајна мера се должи на стравот од погрешно препознавање, односно идентитетската закана или неприфаќање од страна на потенцијалните партнери. Транссексуалната пост-оперативна испитаничка го крие идентитетот пред сите свои интимни партнери, претставувајќи се како "природна" жена, изнаоѓајќи притоа различни стратегии за менаџирање на ризикот партнерите да дознаат за нејзината транссексуална траекторија.

Од оние испитаници помеѓу трансродовите мажи кои се или имале врска (7), само тројца се отворени за својот статус со партнерите,

додека преостанатите или го кријат или прават процена и доколку е безбедна средината, тогаш го откриваат својот статус. Еден од учесниците нагласи дека, иако декларативно се нема аутирано за својот родов идентитет пред партнерката, сепак таа го препознава како маж, го доживува како маж и му се обраќа со машки граматички категории. Како и да е, и оние трансродови мажи кои го кријат својот родов идентитет се отворени во сопственото родово изразување и изведување на машкоста, што е читана од нивните партнери како женска или лезбиска машкост.

Додека од интервјуираните трансмажи само еден испитаник не го изразуваше својот машки родов идентитет, кај трансродовите жени ситуацијата е речиси обратнопропорционална. Само пет (5) испитанички го изразуваат својот родов идентитет во сите социјални ситуации, од коишто две слободно го изразуваат својот родов идентитет по внатрешната миграција, односно доселувањето во Скопје од друг град во внатрешноста. Три (3) испитанички речиси воопшто не го изразуваат својот идентитет, освен во исклучително приватни околности, кога се сами, во своите домови. Преостанатите испитанички го менаџираат родовото изразување во различни ситуации. Дел од нив, кои се занимаваат со сексуална работа, се изразуваат како жени за време на нудењето на сексуални услуги или, пак, навечер кога се случуваат забави наменети за ЛГБТ-заедницата. Преостанатите учеснички исто така практикуваат поделба на публиката, изразувајќи го својот женски родов идентитет за време на првоаприлски карневали и маскенбали, на забави за ЛГБТ-заедницата или кога излегуваат навечер во клубовите. Покрај поделбата на публика и на улогата со која се претставуваат, трансродовите жени го менаџираат своето родово изразување и преку процесите на „редефинирање“ (Ekins and King, 2006) на традиционално родово амбивалентна или неутрална гардероба како женска, носејќи тесни фармерки или панталони и тесни блузи и маички во текот на нивните секојдневни рутини и интеракциски ситуации.

Родовото изразување кај трансжените вклучува различни процеси, од кои најзначајно е преземањето и алтерацијата на означителите културно кодирани за атрибуција на женскиот род. Ова го вклучува користењето на „женската“ козметика и шминка, женска гардероба, замена на кратката со долга коса или носење перика, прикривање на penisот, особено во случаи на нудење сексуални услуги и имплицирање на „женски“ делови од телото, односно градите преку носење градници или полнење на градниците со друг материјал. И кај трансжените и кај трансмажите, изразувањето на родовиот идентитет, во оние ситуации во кои истиот отворено се изразува, вклучува и замена на граматичките категории за родот кога зборуваат во прво лице.

5.

Телесна слика, сексуалност и телесни проекти

„Во бинарниот фалократски основачки мит преку кој Западните тела и субјекти се авторизирани, само едно тело за секој род е „правилно“. Сите други тела се погрешни.”

—

(Stone, 2006: 231)

„За мене, ерекцијата е очигледен факт, во ист степен и во тело со и во тело без кур.”

—

(Preciado, 2013: 87)

Искуствата на телесна дисфорија, чувството на дисонанција и неусогласеност на материјалната телесна површина на половото тело означено како машко или женско со секогаш претходечките културно кодирани родови регистри и претпоставки, кај учесниците во нашето истражување варираат во степен, интензитет, во временска линија и индивидуалните чувства и идни проекти што трансжените

и трансмажите ги проектираат и ги посакуваат. Сепак, искуствата на мнозинството испитаници сведочат за феноменолошките, психоаналитичките, когнитивистичките и феминистичките истражувања што посочуваат дека феноменолошкото тело, телото како проживеана и искусена стварност секогаш означува во ексцес и никогаш идеално не кореспондира со материјалните контури, делови и граници на телата, еднакво како и кај нормативно ородените субјекти (Salamon, 2002).

Како што убедливо аргументира и Батлер (1993), телесните контури и морфологијата изнедруваат во тензијата помеѓу психичките, имагинарните и фантазматските инвестиции на индивидуата, секако секогаш посредувани преку достапните културни регистри за социјалното и политичкото тело, од една страна, и материјалната подлога врз која тие се проектираат и од која добиваат сензации обработени преку проприоцептивните механизми, од друга страна. Нашиот пристап до нашите тела е секогаш посредуван ивозможен единствено преку телесната слика, како точка на испресекување на психичките инвестиции, симболичките регистри достапни во една култура за човековите тела и телесната материјалност и сензациите и автоафекциите од неа (Prosser, 1998; Salamon, 2002; Butler, 1993; Rubin, 2002; Merleau-Ponty, 2002). Оваа телесна слика, или телесна схема, како што честопати ја именува Мерло-Понти, има динамични и флексибилни оцртувања, таа низ времето се појавува како многукратна и променлива, се формира секогаш низ интеракциите и релациите со другите тела и луѓе и нејзините контури само ретко кореспондираат со контурите на материјалното тело. Телото на секој субјект, според Мерло-Понти, „се моделира преку телото на другите, се идентификува со него и промената на телесните координати е прееминентно отелотворена во егзистенцијалниот процес” (Merleau-Ponty, 2002: 163).

Интервјуата со нашите учесници потврдуваат дека телесните слики се еднакво и имагинативно и корпорално антиципирани (Weiss, 1999), со што го потврдуваат значењето што желбите, имагинацијата,

индивидуалното дејствување и акција, како и проекцијата на идни дејства и интервенции на и врз телата, го имаат врз конституцијата на телесната слика.

Но, како што нагласивме и во нашиот методолошки вовед во овој текст, ваквите антиципации не можат да бидат проследени единствено низ солипсистичката перспектива на автономија и изолација на индивидуалното тело од социјалниот контекст преку кој, во кој и со кој проживеаните тела се ориентираат кон светот и ги реализираат своите егзистенцијални проекти. Телесната слика и чувството за сопственото тело секогаш се посредувани и условени од различни регистри на телесни слики, испреплетени меѓусебно, вклучително: феноменолошкото тело, општественото тело и сексуалното тело, а преку кои субјектот се вкотвува во социјалниот свет и ја гради својата автентичност и слобода преку динамиката на препознавање со другите и од нив.

Феноменолошкото тело се однесува на интимната сфера на рефлексија, идеали, имагинација, чувства и проприоцептивна регистрација и организација на сензорните сигнали и сензации на телото во простор и време и е основата врз која се прекршуваат општествените и сексуалните телесни слики во дијалог со интимното и проживеаното чувство за сопственото тело. *Феноменолошкото тело* е „интерсубјективно тело, кое е внатрешно поврзано со неговиот хабитус и со дискурсите со кои влегува во заемодејство, кои дополнително го потпомагаат евалуирањето на можностите и ограничувањата на естетското тело” (Davy, 2011: 11). *Општественото тело* е телото ситуирано во различни социјални простори и интеракциски ситуации, а преку кои

- a. телото ги инкорпорира културните значења на другите тела, и
- б. ги покрива аспектите на телото онака како што тоа е препознаено или погрешно препознаено во овие контексти, односно дали истото проаѓа во родот со кој се идентификува

или не и ја информираат трансличноста за тоа како нивното социјално тело е вреднувано од другите.

Општествената телесна слика и изведба „го оформува тековниот ангажман со, и преговарање со, дискурзивно конструираните значења (...) преку отелотворен процес што вклучува емоционални одговори што се движат во неодредени насоки” (ibid.). Конечно, сексуалното тело е телото ситуирано во интимни и сексуални контексти преку кои се формираат значењата на телесната слика и вклучува поинтимни емоционални одговори во споредба со социјалните простори.

Указот дека конституцијата на телесната слика, како пресек и интензивна и динамична интеракција помеѓу различните видови на телесни слики, се одигрува во социјалното поле со другите и со дискурсите и културните значења за различните тела, не им ја одзема силината и влогот на материјалните тела, како и потребата за продукција на конгруентна и интегрална телесност. Телата имаат големо значење за нашите субјекти, како и потребата за усогласување на сензациите од надворешните и материјалните контури и делови на телото со телесната слика. Материјалните тела, а особено секундарните полови карактеристики, „го посредуваат интра- и интер-субјективното препознавање на суштинското (родово) сепство” (Rubin, 2002: 11). Со различен интензитет, преку инвестицијата на различни значења, и различни телесно-естетски проекти и изведби, хармонијата помеѓу психичкото и телесното се појавува како услов за „чувството да се биде дома во сопствената кожа” (Prosser, 1998).

Сексуалните идентитети помеѓу трансродовите мажи и жени

Со оглед на фактот дека сексуалните идентитети се засновуваат на претпоставката за јасно одредениот род, при што хетеросексуалниот идентитет се мапира врз машкото, односно женското тело преку изборот на објект на желбата од претпоставениот спротивен пол, лезбискиот идентитет се мапира врз женското тело преку изборот на женски објект на желбата и интимноста, додека геј-идентитетот се мапира врз машкото тело преку избор на машки објект на желбата и интимноста, поместувањето на претпоставеното единство помеѓу родот и полот кај транслицата, повлекува нужно преиспитување на овие претпоставки и ставање во преден план на гласот на трансродовите луѓе, нивните сексуални желби и нивните сексуални идентификации. Колку што трансродовите лица го комплицираат поимот за универзален родов идентитет, еднакво го предизвикуваат и унитарниот поим за сексуалноста. Како што аргументираат Девор и Мат (2006) хомосексуалниот колективен идентитет, особено во деновите пред квир-политиките, главно беше врамен како вроден, како етницитет, и заснован примарно на сексуалната желба за лица од истиот пол и род. Како и да е, таквите дефиниции прават смисла единствено кога се засновани на јасно разграничени разлики помеѓу половите и родовите. Станува значително потешко да се разграничи кој е геј, а која е лезбијка кога не е јасно кој е машко и кој е женско. Како и бисексуалците, трансродовите и транссексуалните луѓе ги дестабилизираат инаку лесните поделби на мажите и жените во категориите на стрејт и геј, бидејќи тие се и двете и ниту едно од нив". (Devor and Matte, 2006: 387).

Од интервјуата со трансродовите мажи и жени во ова истражување, можеме да заклучиме дека нивните идентификации, на прво место, ги потврдуваат аргументите на Девор и Мат, односно ги разликуваат здраворазумските претпоставки за каузалноста и преклопувањето на родот и полот со сексуалната ориентација, а на второ место, сексуалното себеидентификување игра значајна улога

и функција во потврдувањето на родовиот идентитет, и следствено означувањето на сексуалниот идентитет е условено од приоритетот на родовата самоидентификација, а не од биолошки назначениот пол. Дополнително, играта со „метафизиката на родовата супстанција” (Butler 1991) создава дополнителна комплексност, односно флуидност во сопственото себепозиционирање во спектрум на сексуални идентификации.

Она што беше забележливо е дека во сопственото себеидентификување, најголем дел од интервјуираните оперираат со веќе достапните категории за сексуален идентитет, односно нормативните категории за сексуалноста, дефинирана преку родот на субјектот и објектот на желбата, ставајќи ги во заден план, или целосно исклучувајќи ги, можностите за развој на алтернативни таксономии кои би се потпирале други варијабли, како на пример модусот на стекнување на сексуално задоволство, алтернативните и ненормативни сексуални практики, генерациските одредници итн. (Sedgwick 1993) Сепак, прекршувањето на нормативната корелација помеѓу полот, родот и желбата кај интервјуираните се огледува и во нивната имагинарна реконфигурација на сопствените тела, особено во склоп на сексуалните искуства и односи, и како резултат на перцепцијата на нивните партнери. Значајно е и дека не е мал и бројот на учесници кои воопшто не се идентификуваа со понудените категории, избирајќи ја опцијата Друго, или пак самоидентификувајќи се како пансексуалци, и на тој начин ја доведуваа под знак прашалник релевантноста на родот/полот при изборот на интимниот или сексуалниот партнер.

Конечно, нашето истражување покажа, согласно истражувањата и тврдењата на зналците од трансродовите и феминистички студии, а наспроти трансфобичните психијатриски и медиколошки студии, дека трансродовите луѓе се еднакво сексуални битија како и сите останати луѓе во родовиот спектрум, односно дека имаат најразлични сексуални желби, извори на задоволство, сексуални практики, и интимни и повремени сексуални партнери со кои градат

интимни релации на нега, грижа и поддршка, долгорочни врски или пак еднократни односи. Неколкуче испитаници кои кажаа дека до сега немале воопшто никакво сексуално искуство, укажаа дека ова е исход на нивната телесна слика, или стравот од можноста да бидат погрешно препознаени од сексуалните партнери.

Од тринаесетте интервјуирани трансжени, седум (7) испитанички се идентификуваа како хетеросексуални жени, пет (4) како бисексуални, а две (2) ја избраа опцијата Друго, изјавувајќи дека не можат да се дефинираат во постојните категории. Испитаникот кој повремено ја игра персоната на драг-красица, се идентификуваше како геј маж. Деветте интервјуирани трансмажи, исто така покажаа варијации во сексуалното идентификување. Имено, двајца (2) се идентификуваа како хетеросексуални мажи, двајца (2) испитаници како бисексуалци, а дури четири (4) како пансексуалци. Изборот за себеидентификација како пансексуалци од страна на интервјуираните беше објаснет со тоа што родот или полот во изборот на нивниот сексуален партнер не им игра никаква улога, или пак на својата сексуалност гледаат како нешто значително флуидно и променливо. Во два случаи кај нив, како што беше посочено и во претходното поглавје, се забележува сè уште опстојна идентификациска амбиваленција и со лезбејскиот идентитет. Она што е впечатливо е дека лицата кои се идентификуваа како бисексуалци, Друго и дел од оние што се идентификуваа како пансексуалци, покажаа исто така и поголема флуидност и осцилации во родовата идентификација и изразување.

Општественото, сексуалното и феноменолошкото тело кај трансродовите мажи

Речиси сите трансродови мажи во нашето истражување евоцираа секавања на некомфорност со означителите на женското социјално тело уште од најрана возраст, односно со социјалните императиви

за надворешно претставување на женскоста преку декорациите, облекувањето, движењето, држењето и практичните инволвирања на телото во различни ситуации. Освен еден испитаник, сите интервјуирани трансмажи потврдија дека уште од најрана возраст ги почнуваат своите телесни проекти за социјална себепрезентација согласно нивната интимна и лична слика за сопствениот род. Овој процес ги вклучува неудобноста и отфрлањето на родовите означители на женскоста преку кои социјално телата најлесно се препознаваат и се атрибуираат како женски и нивната замена со родово неутралните или традиционално машките означители во гардеробата или телесните активности, како детските игри, спортските игри и други различни активности. Во неколку интервјуирани случаи видливо беше дека изборот на социјалното машко тело и себеизразување зависи и од идентификациските слики и машките модели. Кај двајца од испитаниците овој избор се случува во супкултурните регистри на метал и хард-рок музиката, што од друга страна им овозможува повремено полесно проаѓање со преземањето на овие супкултурни означители на машкоста од панк-рок културата.

Како што беше напоменато и во претходното поглавје од ова истражување, нивните претпубертетски тела проаѓаат толерирано во социјалната средина на оваа возраст и изразувањето на нивната машкост сè уште не е драстично санкционирана. Сепак, неодминливо искуство е конфликтот помеѓу очекувањата и присилбите на околината за акомодација на социјалното претставување на сопствените тела согласно нормативните родови очекувања за женскоста и нивната желба и слика за сопственото себеизразување и социјално претставување како машки. Погрешното препознавање на родителите, врсниците или пошироката социјална средина на нивните социјални тела како женски тела, доведува до чувства на непријатност, срам, несигурност или бес, а честопати, спротивно од намерите на родовата полиција, до зацврстување на одлучноста и убедувањето во сопствената телесна слика за социјалното тело како машко.

— Се сеќавам на една ситуација во која што... што знам, зборовме за први април или нешто таму да се организираме во школо, као трупно да биде она-ова. Не знам, јас не се ни сеќавам што кажав, нешто беше во контекст на, као, ај да се маскираме. И имаше една шипка... беше као, „не знам кој доаѓа тука маскиран секој ден“. Она и нејзините прејшави за тоа како треба некој да изледа согласно нејзините желби. Нема везе. Имаше такви ситуации. Надвор од тоа... значи имаше една ситуација која што, чекај колку? Дали бев крај на основно, дали бев почеток на средно? Не можам да се сеќам колку години имав. Имаше свадба на еден брајучед... (родителите) буквално беа – Или ќе носиш фусџан или се ошкажувам од шебе. И тоа беше као озбиљно. И им то најраив кејфот и смрзнав, пошто беше зима, ама сè на сè, се осеќав како drag да правам. Жими све. Се осеќав ко мужиите онака у минич. Толку ми беше нејријашно, бев као не, не е ова за мене и тошво.

(С., небинарен трансмаж, 22-32)

Пубертетските телесни промени, особено изразувањето на секундарните полови карактеристики, ги доведуваат во конфликт социјалните слики што го изведуваат и имаат за себе трансродовите мажи, со телата кои ги предаваат. Овие искуства доведуваат до значителни промени во феноменолошкото тело и во тоа како нашите учесници ги доживуваат своите тела. Со овие телесни промени доаѓаат најсилно до израз културните претпоставки дека телата претставуваат израз на внатрешната родова срцевина и суштина, верување што трансмажите го гледаат како се отелотворува во кореспонденцијата на нормативните родови тела со родовиот израз на женските цис-врснички во пубертетската доба. Првата менструација и сè повидливите гради стануваат и посериозна закана за погрешно препознавање одоколината на нивните тела како женски. „Пубертетот за девојчињата се означува со растењето на градите и со почетокот на менструацијата како влез во репродуктивната реалност за која се претпоставува дека е примарниот аспект на жените (...)

Оваа нередуктибилна специфичност, во никој случај не ги прави универзални посебните начини на кои жените ги доживуваат своите тела и телесните текови. Но, со оглед на општественото значење на овие телесни процеси во репродукцијата, сите женски тела се маркирани како различни од машките (и инфериорни во однос кон нив), особено во оние телесни области каде што женските разлики најочигледно се манифестираат” (Грос, 2003: 362-366). Имајќи ја предвид ваквата културна инвестиција во женските течности, како менструалната крв и гради како неотповиклив маркер на женскоста, во телесната слика и феноменолошкото искуство на сопственото тело кај трансмажите во првите пубертетски години се јавува одбивност кон градите кои растат, а кои водат кон погрешно препознавање на нивните тела како женски. Во феноменолошкото искуство на своите тела обележано со сензациите што ги испраќа телото кое се менува и анатомските и физиолошки трансформации, трансмажите проектираат телесна морфологија во која градите се дел на инвестиција на одбивност, презир, омраза, непријатност и дел што треба да се прикрие за успешно претставување на сопственото социјално тело како машко тело. Како што ќе видиме понатаму, и покрај тоа што трансмажите во нашите интервјуа планираат различни телесни проекти за модификација на сопствените тела преку хируршки интервенции, сите испитаници посочија дека отстранувањето на градите е нужно за усогласувањето на нивните тела со родовата телесна слика што ја имаат за себе. Значајноста на препознавањето од другите во формирањето на сопствената телесна слика се забележува кај дел од испитаниците и преку нивниот помалку интензивен фокус и психичка инвестија врз гениталиите, за разлика од градите и телесната форма и надворешните телесни означители. Како што вели Ф., трансмаж, 22-32, Мак.:

— Приориџеј ми е сеја она визуелно како изјледам нанадвор и зајшоа шјшо шјао ми е средено, веројатно јомалку се фокусирам на оние осјанашџ делови... Значи јенијалииџије џи јоврзувам делумно нели со сексуалниоџ живоџи. Не ми шјра улоја. Тука немам дисфорија со својоџ сексуален живоџи

и заштоа немам шолку јака њошреба за шѡј дел, не знам шѡо шреба да ѡравам. Тоа.

Се разбира, оваа телесна слика не е еднакво валидна за сите интервјуирани трансмажи, иако таа го посочува значењето и на сексуалното тело и продукцијата на телесната слика преку релациите на не/препознавање во интимниот и сексуалниот живот, што се потврдува во искуството на Ф., кој во релацијата со својот партнер и интимните односи со него е препознаен и читан како маж, без разлика на гениталиите и нивното културно кодирање во родовата рамка.

Во периодот на адолесценцијата и особено со текот на проаѓањето на трансродовата траекторија и себепрепознавањето како трансродови лица, односно мажи, учесниците ги стабилизираат своите телесни проекти и социјални тела како машки, што честопати води кон успешно проаѓање како мажи. Дел од испитаниците потврдуваат дека се неретки ситуациите во кои нивните тела се читани како машки во различни социјални контексти или, како помалку успешно, читани како амбивалентни и андрогини. За успешно изведување и реализација на своите социјални тела како машки, учесниците ги продолжуваат практиките на преземање на традиционалните машки означители, практикуваат телесни вежби со кои ја зголемуваат својата мускулна маса и ги модифицираат облините и пропорциите на своите тела, ги кратат косите (колку и да звучи како небитен гест, сепак културната норма за читање на телата како машки или женски сè уште се потпира врз должината и изгледот на косата), намерно бричење залистоци, бричење на кожата со цел огрубување на површината или, пак, земање хормони со што добиваат брада, зголемено растење влакна и модификација на гласот.

— *Да ѡресѡанам да ѡи бричам нозешѡе заштоа шѡо морав ради срединашѡа, за шѡа шѡо мноѡу беа најѡагни во шѡј дел. И да ѡресѡанам да ѡи средувам веѡишѡе (...) за ѡрадишѡе носев*

*binder уште многу одамна... брочењето на нозете ми е најогвратното нешто, само што сега не го правам веќе (...)
Вежбаам bulking... што е со штегови за да можам да дојдам
у оваа форма колку што можам пред да почнам со... Да,
малце колку што можам да ја сменам формата. Не знам,
се шишам крајко, намерно брчам залисници, го брчам
лицето. Можда не се познава, ама грубо е допирањето кога ќе
осетиш нешто као...*

(Т., трансмаж, 18-22, Мак.)

Значајно место во конституцијата на телесната слика и морфологијата кај трансмажите во ова истражување имаат и нивните интимни релации и сексуални односи со партнерите, што дополнително влијае кај дел од нив и врз одлуката за транзиција и желбата за преземање на хируршки интервенции за потврдување на родот. Дел од трансмажите досега воопшто немале интимни релации и сексуални односи токму поради неусогласеноста на биолошките тела со родовата телесна слика или поради стравот од отфрлање и невозвратено признание од потенцијалните сексуални партнери, како и од можноста нивните тела да бидат сексуално погрешно читани како женски тела.

— *Па, сега ме перципираат како или хетеросексуалец, во смисла да сум како што кажав, привлечен сум кон мажи, а сè уште ме перципираат како жена. Мислам дека сум хетеросексуалец. И сега... како да кажам... има некои ја мислам дека сум лезбејка. Сега ако кажам дека сум трансродов маж е поинаку малку ќе е тешка ситуацијата ради мојата сексуална ориентација, но сепак, мојот родов идентитет не е исто како и мојата ориентација.*

(Г., трансродов маж, 18-22, Мак.)

Дел говореа за негативни искуства, бидејќи биле присилени во некои врски со девојки да го прикриваат својот родов идентитет

наоѓам начин да се оџуштам и да кажам, да се преџуштам на моментиот и да уживам, whatever.

(М., трансмаж, 18-22, Мак.)

— Значи прејходно, пред да ја најравам тоа операцџа, тој дел сметаше многу значи. Без сџеџач, без маџца, нема шанси. А у однос на остџаџоков, значи да, како што кажав, јас таму доле ништо не џравам. Ако имам секс, имам анелен. И тоа е незџодно ради тоа што имам, не знам, некој неоснован и џлуџав и безвезен сџрав што не можам да џрџнам, дека може џо џрешка да оџиде кај што не џреба, што е џоџална џлуџост. Ама мене ми е сџрашно незџодно и не можам да се оџуштам доволно. Значи има само, не знам, најџтворено си зборам, има само една или две џози што одџовараат и у кои што не ми е незџодно (...)

(С., небинарен трансмаж, 22-32)

Општественото, сексуалното и феномено-лошкото тело кај трансродовите жени

Трансродовите жени во ова истражување, како и трансродовите мажи, укажаа на чувство на непријатност со претпоставените машки означители на телата, ставајќи го акцентот врз надворешните културно-соџјални маркери преку кои се атрибуира родот на телото, како гардеробата, телесната естетика, како косата, кожата, но и инволвирањето на телото во различни детски соџјални ритуали и игри. Иако женското соџјално тело е сликата со која се идентификуваат и преку која го гледаат своето тело, сепак јавното соџјално тело кое го претставуваат пред другите, кај мнозинството учесници е машкото тело. Но, соџјалното тело преку кое ги перформираат соџјалните родови норми за машкоста, кај најголем број од испитаниците „не успева“ во себепрезентирањето

како „целосно“ и „успешно“ машко тело и голем дел од нив се препознаени од другите како нехегемониско машко геј-тело, кое не е ни доволно машко, ни целосно женско. Прикривањето на посакуваното женско тело, кое се манифестира преку микродетали и различни споредни атрибути, како гестот, движењето, гласот, социјалните интеракции итн., и изведувањето на нехегемониското феминизирано машко тело, кај мнозинството испитаници се соочува со општествена казна, потсмев, понижување и корекција. Додека кај трансмажите машкото социјално тело честопати бидува погрешно препознавано како женско, што води кон дополнителна непријатност со „женските“ атрибути што се причина за погрешното препознавање, кај трансжените имаме обратна ситуација, во која социјалното тело за себепрезентација е различно од родот кој се идентификуваат, но и како такво не наидува на препознавање како легитимно машко тело.

— *Па, видивака, ако мислиш на самојто чувстввојас сум целосно жена. Ако ѝледаме надворешно, значи јас сум ѝеј. По самиш ѝокреши, чекори и шака нашака. Без оѝлед на, нели, мојош машки изѝлед. Имам нели некои симѝшоми на огнесување на ѝеј. Што значи, надворешно сум ѝеј и внатрешно сум жена. Така да, кај мене се иѝрааш дветѝе улоѝи.*

(Н., трансжена, 23–32, Мак.)

Само три од испитаничките потврдија дека во своето детство и во пубертетот го изведуваат женското социјално тело во јавност и пред другите што, како што посочивме во претходното поглавје од истражувањето, е причина за континуирано насилство, од микро до мезо и макросоцијално ниво. Преостанатите испитанички „женското“ социјално тело го изведуваат во приватната сфера, надвор од погледот на најблиските, врсниците и пошироката социјална средина и во него гледаат значајна кореспонденција со родовата телесна слика што ја имаат за сопствените полови тела. Изразувањето на женственоста, и во приватните четири зида и кај оние што родовото бунтовништво го изразуваат и во јавност, се изведува преку апропријацијата на традиционалните женски

означители, како што се гардеробата, замената на долгата коса со други предмети и материјали, шминката и козметичките суплементи за продукција на женственоста, високите потпетици итн., ресурси од гардероберите на нивните мајки или другите женски членови на потесното семејство.

Како што покажавме и во претходното поглавје, почетокот на пубертетот претставува извор за непријатност и кај трансжените, особено со појавата на секундарните полови карактеристики, влакнестоста на телот најмногу. Овие промени влијаат врз доживувањето на феноменолошкото тело, причинувајќи непријатност поради неконгруентноста на новонастанатите телесно промени со идеалната телесна слика што тие ја имаа изградено или посакувано. Ваквото доживување на сопственото феноменолошко тело добива во полн интензитет при визуелната споредба со родовите женски цис-тела на нивните врснички кои допрва почнуваат да проаѓаат низ пубертетските телесни промени, маркирани како женски, а кои нашите трансродови испитанички ги доживуваат како отсутни делови и процеси во своето тело. Слично како и кај трансродовите мажи, кај кои растењето на градите како културните маркери на репродуктивната женственост претставуваат извор на непријатност и неудобност во сопственото тело, градите претставуваат значаен дел и од проекцијата за телесната слика на трансжените, но овој пат, обратно, како посакуваниот, но отсутниот дел со кој неопходно се потврдува поседувањето на женско тело. И покрај тоа што во културната имагинација penisот стои како главна ознака за машкоста и се преклопува во своето значење со фалусот како симбол на моќ и привилегии, водејќи кон натурализација на машката доминација (Грос, 2003), сепак само мал број од нашите испитаници изразија силна непријатност и значење на penisот во нивното феноменолошко тело. Кај мал дел улогата на penisот за феноменолошкото тело била поизразена во пубертетските години, но со текот на времето, како што се трансформирала нивната телесна слика и социјалното искуство, го губи значењето и проминентната улога во личното доживување и конфигурација на

телесната морфологија. Овие примери го потврдуваат тврдењето на феноменолозите, когнитивните научници и феминистичките и трансродовизналци дека телесната слика е динамична, флексибилна, многукратна и променлива и дека таа е во корелација како со границите на индивидуалното тело, со различните искусвени ситуации во индивидуалната историја, така и со достапноста на различни дискурзивни практики, технолошки иновации и нивната достапност, културниот капитал и социјалниот статус.

— *Ми пречеше ѝенисој. Значи ѝоловиој орјан. Се прашував зашто сум машко. Обично шоа ми се вршеше во глава во шој моменти. И која сијанував од сон се легав на оледало. Се облакам целосно од мајка роден и се легам што ми фали, како ми фали и зошто сум такаков. Зашто мора да се родам нели у шој стил и разноразни врсти. И си викам ја добро, ја не сум толку лош како што изледам, ама мене нешто ми фали. Мене ѝоловиој орјан не ми се допаѓа. Не знам вошто зошто то имам? Од една страна добро, значи требало да биде. Јас сум машко без олед на сè. Без олед дали сум јас теј, трансродово лице итн., јас сум у форма на машко. Улоја на машко и морам да ја ирам, но не знам до која. Е сеја, ѝосакувам да имам нешто, женски ѝол да бидам, но шоа беше нестабилно, незрело, као привремено. Моментално.*

(Н., трансжена, 23–32)

— *Веќе не ми е битно вошто телото. Ова што сум сеја јас, еве и со влакната и со сè на мене. Вошто не ми е битно. Ја надминав телесноста. Значи убеден сум дека ја надминав телесноста, иако понекогаш имам. Многу се репки, можеби двајати, тријати годишно.*

(А., Трансжена, 23–32)

Постигнувањето на женственоста кај трансжените во ова истражување е многу повеќе зависно од „естетски конгруентно

тело со поголем нагласок врз влакната и лицето во социјалните интеракции” (Davy, 2011: 115). Мнозинството испитаници истакнаа дека најголемо значење за нивното феноменолошко тело и имагинативната антиципација на телесната слика имаат визуелно достапните и културно доминантните маркери на нормативното женско социјално тело, како градите, на прво место, но и невлакнестото тело, тенкото и вито тело, згодното женско тело и надворешните родови простетики, како гардеробата, високите потпетици, шминката и телесната естетика на лицето согласно со нормативните претстави и идеали за женската убавина, како услов за проаѓање како жена.

— *Да бидам згодна, да бидам мазна, да имам пради. Тоа сакав.*

(Ж., трансжена, 53 год., Мак.)

— *Би сакал прво да ти оштиранам влакнаџа и да сџавам мали пради, зашто што тоа то сакаат моите (клиенти за сексуални услуги), оние што доаѓаат кај мене.*

(С., крос-дресер, 33-42)

— *Мене, воистина значи, најголем проблем ми бил штој што не сум сакал да имам влакна. А мојата телесна конструкција типично женска. Така да, до ден денес не би сакал да изменам нешто, да кажеме, во обликот на телото, мене ми е женско. Ниту имам широки раменици, ниту имам, не знам, јаки развиени мускули. Најголем проблем ми биле влакнаџа.*

(Г., машко кон небинарна, 23-32, Мак.)

Три од учесничките потврдија и силни чувства на телесна дисонанција со нивниот родов идентитет и емоционалната борба со феноменолошкото тело и сензациите што тоа ги регистрира од површината на телото. Овие испитаници ја потврдуваат целосно тезата на Просер дека телесната слика има материјална сила, рефлектирано во потребата за усогласување на чувството за родово

отелотворување со материјалното тело. Половата проприоцепција кај овие испитаници, вклучувајќи го и penisот како значајно место на дисонанција, претставува пречка за чувствување и доживување на полот како свој.

— *Гледав дека и мислев дека не пријазам на машко тело затоа што бев, освен, другачии, на пример бев и принуден да бидам со сила машко, да се облекам како машко. Јас би сакал од дете да сум трансродов, но тоа не можеш... Тојаш ми беше желба многу да бидам женско. Да не сум се родила никојаш машко. Еште, се родив машко. Но, сега се борам за да бидам женско.*

(Е., трансродова жена, 23-32, Алб.)

Од друга страна, конституирањето на оваа телесна слика е длабоко вкоренета и во феноменологијата на препознавањето, односно во настојувањето да се надминат опасностите од погрешно препознавање во секојдневните социјални интеракции, да се добие чувството дека телото успешно проаѓа во социјалните ситуации и да се потврди половото сексуално тело во интимните и во сексуалните релации со партнерите преку добивање реципроцитет во признавањето и препознавањето.

— *Воспие ситуации се кај мене непријатности. Значи во секојдневни ситуации, која сум на работна, со партнерот кој ја имам се чувствувам непријатно, се чувствувам непријатно која се гледам во огледало понекојаш, непријатно ми е да излезам од дома без шминка, непријатно ми е која луѓето ме гледаат, ме набљудуваат. Дури и да знам дека сум најубава во моментот, јас се чувствувам непријатно поради тоа дали некој ќе приметити дека јас имам машко тело, дали некој ќе ми ја приметити Агамовото јаболко, дали некој ќе ми ја приметити брадата под цудрајата која ја имам ставено. Има многу работи и комплекси со кои се соочувам на дневна база*

*Ѓораги шѳа шѳѳо сум во ова шѳело, кои се шѳешки психолошки
да ги разбере личностѳ која не е во истѳа ситуација.*

(Ш., трансжена, 23-32, Мак.)

Интимните врски и сексуалните релации на трансродовите жени во ова истражување играат значајна улога во конституцијата на телесната слика, во доживувањето на сопственото тело, во родовото изразување и во одлуките за преземање чекори за модификација на своите тела.

Неколку од испитаничките изјавија дека родовиот идентитет неретко претставува пречка за почнување врска или имање на сексуален однос со партнер или клиент за сексуални услуги, односно претпоставуваат дека би претставувал. Во таквите ситуации тие го менаџираат својот идентитет и се претставуваат како геј-мажи, односно го изведуваат нехегемониското машко сексуално тело, проследено со дополнителни менаџирање. Од една страна, и во тие релации, и покрај тоа што партнерите ги читаат како машки геј-тела, нивното доживување за сопственото тело е како за женско тело, одредено не преку половата анатомија, туку преку традиционалните атрибути за женската сексуалност и улога во сексот: како пасивен субјект во сексот, давател на задоволство, нежна и кршлива итн. Од друга страна, компензацијата за погрешното препознавање од партнерите како машки геј-тела ја наоѓаат во личното и во психичкото преозначувањето на своите тела и морфологијата или исклучувањето од употреба на penisот, како културно доминантен означител на машката сексуалност и половост. Меѓутоа, за некои од испитаничките ваквата опција и менаџирање на идентитетот и телесноста во релации со мажи се покажала како неиздржлива, бидејќи претставувала извор на непријатност во сопственото тело и непријатност поради присилното прикривање на сопствениот идентитет и на родовиот израз.

— Морав да глумам пред шѳие гечки со коишѳѳо сум бил у
моментѳална или ѳодолѳа врска зашѳѳа шѳѳѳо гледам дека не

ti yрифакaаti рабоишише шака како што се... Поради шоа морав да лумам секојдневно, но шоа беше за мене многу иешко, зашоа што не бев јас шоа и не можам да се свравам во некоја акција, филм да лумам цело време, цел шој период со којшто сум со нив и не знам како сум усилал на крај краева. И на крајот сум ти ошкачувал.

(Н., трансжена, 23–32, Мак.)

Дел од испитаничките кои се занимаваат и со сексуална работа потврдија дека во работа со клиенти се претставуваат со женското социјално тело и се самодоживуваат како девојки, но ова подразбира и серии на стратегии на менаџирање на ризикот од можноста да бидат откриени, на пример прикривање на лицето, на Адамовото јаболко, избегнување на генитален секс и преферирање на орален секс итн. Други испитанички кои се занимаваат со сексуална работа укажаа и на позитивни искуства со своите клиенти, кои знаат за нивниот родов идентитет и ги препознаваат како жени. Сепак, и во овие случаи испитаничките потврдија дека присуството на пенисот и отсуството на гради честопати претставува проблем, извор на непријатност и пречка за нивно препознавање како „целосна жена” од страна на партнерите или клиентите.

Повеќе испитанички укажаа дека нивниот родов идентитет претставува сериозна пречка за градење на интимни релации поради непознавањето на нивните тела како женски или поради можноста нивните тела да бидат фетишизирани врз основа на неконгруентноста на нивниот родов идентитет, изразувањето и половата анатомија и дека тоа е фактор што има исклучително значајно место во носењето одлуки за преземање на хируршки интервенции за потврдување на родот. На прашањето дали нивниот родов идентитет им претставува пречка за градење на интимни релации, две испитанички одговорија:

— Па, мислам дека да и шоа ми е многу јолем проблем. Не мојот родов идентитет, туку шоа што јас немам сè

ушће завршено со транзицијата, бидејќи сум такава каква што сум најверојатно. И тоа е проблем. Трансжение се соочуваат со проблем поради тоа што сме такави какви што сме. Не сум ни прва, ни единствена која се соочува со тој проблем, бидејќи на цис-мажиите им е... претежно е тешко да се најде љубов, бидејќи има многу на кои им е фетиш и многу од нив ледаат како да те искористат. Јас затоа, од таа причина, претежно сум сама, не се ледам со никој... Па, тоа е главниот иницијатор за кој ќе правам промени (се сме). Да сум била задоволна јас со своето тело, да телото ми било како што јас не би правела промени воопшто.

(Ш., трансжена, 23-32, Мак.)

— Секогаш (роговиот идентитет ми претставува пречка за градење на интимни релации). Додека партнерот стварно не ме доживее како човек, додека не ме доживее без род, е проблем. Или ако ме доживува во родот на кој припаѓам, на кој е... Е проблем. Тоа е најголемиот проблем и само поради тоа најмногу сум сакала да се оперирам. Само поради нив. Само поради мажиите. Тоа е најголемиот ми се чини пречка. Најголемиот пречка. Барем во мојот случај.

(А., трансжена, 23-32)

Четири од испитаничките потврдија дека сексуалните односи честопати знаат да бидат извор на неудобност во сопственото феноменолошко тело поради присуството на penisот како маркер на машкоста. Реконфигурацијата на својата телесна морфологија ја извршуваат преку исклучување, дефункционализирање на penisот во сексуалниот однос или, пак, имагинарно преозначување на penisот како клиторис.

— Јас до ден-денес не можам со себе да го користам penisот. До денес, еште, колку и да мислам дека сум го надминала тоа и дека се чувствувам еште, само како човек. Сепак, кога,

еџе, во креветџоџ јас мојџџ џенис до ден-денес со џовекеџџ џарџџнери јас не џо корисџџам. Да, само со неколку со кои сум бил сџџрашно инџџимен и сум се ослободил. И не сум џо доживувал еџе џџолку како џенис, џџуку како клиџџорис, да речеџе. Да, ми е џџроблем до денес.

(А., т, 23-32)

— *Ерекџија немам и се чувсџџвувам како женско.*

(Р., трансжена, 33-42, Ромка)

И покрај овие стратегии на преозначување, реконфигурирање и рефункционализирање на своите тела, за една испитаничка феноменолошкото тело претставува континуиран извор на непријатни чувства и пречка во остварувањето задоволство, уживање и оргазам во сексуалните односи.

— *Јас никоџаш досеџа во мојџџ живџџџ... имам 25 џодини... не сум уживала во секс. Значи јас немам осеџџено како е да сџџварно уживам во секс. Дури и со човекоџџ еве, кој сџџварно џо сакав и бев со неџо, и се, и еве џџвџџорно сеџа џџчнавме да се џледаме. Имам нели, некоја лабава врска колку да не бидам сама, јас во сексоџџ не уживам заџџоа џџџо аналниџџ секс мене не ми џреџџсџџавува задоволсџџво, мене аналниџџ секс ме боли и не ми е убаво да имам анален секс... Единсџџвеноџџо неџџџо во кое може да уживам е оралниџџ секс, и џџоа орално да џо задоволам мојџџџ џарџџнер или мојџџџ џарџџнер орално да ме задоволи мене, џџџо мене ми е awkward, неџџријџџно, бидејќи чувсџџвувам дека и неџо му е неџџријџџно, а сака да ме задоволи само за да бидам задоволена додека имаме неџџџо. Така да е мноџу awkward коџа си џџрансџжена, а за друџџџџџе кои се крос-дресери и коа се облакааџџ од феџџџџџ за секс и за не знам џџџо, за нив е верџџџџно мноџу џџлесно...*

јас, најдлабоката емоција која сум ја имала со партнер не била сексуална.

(Ш., трансжена, 23-32, Мак.)

Телесните проекти на трансродовите мажи и жени

Имајќи ги предвид сите овие специфики и различни модуси на доживување, замислување, претставување на сопственото тело и телесна слика кај трансродовите жени, можеме полесно да ги разбереме и различните телесни проекти што тие ги реализираат, посакуваат или планираат, согласно нивната телесна слика и исцртана телесна морфологија и потврдување на родот. Меѓутоа, важно е да нагласиме дека нивната лична телесна слика и доживувањето на сопственото тело претставува само еден аспект, иако дефинитивно клучен, во реализацијата на нивните телесни проекти и одлуки за почнување процес на транзиција/телесна промена со кој би постигнале потврда на сопствениот род.

Исклучително значајна улога во материјализацијата на нивните телесни слики и желби за модификација играат пошироките социјални, политички и системски услови во македонското општество, вклучувајќи ги тука:

- а. достапноста на технологиите за потврдување на родот во македонското здравство, односно нивното отсуство и на обучени кадри за операциите,
- б. високите цени на операциите за потврдување на родот во регионот (Белград) и Европа, што е во тесна корелација со
- в. потпросечниот или просечниот социјален статус на мнозинството учесници во истражувањето,

- г. високата општествена стигма кон трансродовите лица и стравот на трансродовите лица дека ќе бидат отфрлени од своите најблиски или дека ќе бидат дополнително дискриминирани и изложени на насилство доколку почнат каква било процедура за промена на нивните биолошки тела,
- д. несигурниот легален статус на хормонската терапија во Македонија,
- ѓ. отсуството на поддршка од Фондот за здравство за покривање на трошоците за операција за потврдување на родот, доколку таа се изврши во друга земја, и покрај тоа што македонскиот здравствен систем нема услови за нивна реализација,
- е. слабиот културен капитал и информации за целокупниот процес, придобивките и ограничувањата на операциите кај дел од испитаниците итн.

Кај значителен дел од испитаниците забележливо беше како тие ги преговараат, низ времето и искуството, своите желби, идентитетски имагинации и телесни слики согласно сите погореспоменати услови и варијабли. Значителен број учесници, особено помеѓу трансродовите жени, иако укажуваа на разлика и неусогласеност помеѓу нивната телесна слика, родовиот идентитет и материјалните тела, сепак, првично, на прашањето за тоа дали сакаат да направат некакви промени на сопственото тело одговараа со колебливо „не“. Со потпрашањата поставени од интервјуерите, тие дообјаснуваа дека причините за тоа се стравот да бидат отфрлени од родителите и од најблиските, стравот дека ќе бидат целосно социјално исклучени, дека каква и да било хируршка интервенција е финансиски невозможна за нив, дека тоа би го направиле само доколку би живееле надвор од Македонија итн. Со дополнителни прашања од интервјуерите, во насока на претпоставени идеални или полуидеални услови во кои тие пречки би биле делумно или целосно отстранети, интервјуираните трансродови лица почнуваа отворено и слободно да ги набројуваат промените што би сакале да ги видат на своето тело, промените што би ги направиле.

— Веќе која знам дека нема шанси да добијам поддршка од моите родители, сакам да се иселам на друго место или да почнам да работам, ја така да дојдам до хормонска терапија, постоа операција и така.

(А., трансмаж, 18-22, Мак.)

— Сега за сега не, поради финансиие. Значи, финансиие се најголема пречка. Така да за тоа ми требаат многу финансии и не можам сега да размислувам за тоа. А која би имал пари, малку повеќе, би ставил пради дефинитивно. Би бил на хормонална терапија и би се осекал ок. И баш би сакал.

(Н., трансжена, 23-32, Мак.)

— Искрено и не знам, пошто секогаш луѓам со моментот. Знаеш, друго е која живееш во средина и знаеш дека ќе бидеш колку-толку безбедна и дека ќе можеш да функционираш после некако како така. А и сега баш дури која ме праши, не знаев што да ти одговорам, затоа што и сè уште и претходно имав размислувано што би се случило ако ја направам така промена на моето тело. Така да, знаеш, да живееш во нормална средина, мислам во нормално општество каде што би ме прифатиле, да, би ја направил тоа. Имам потреба да ја направам тоа и би сакал да ја направам тоа, ама вака не знам.

(С., крос-дресерка, 33-42, Мак.)

— Искрено, не. Оти знам дека е невозможно. А искрено си избегавам да си правам фантазии или желби ако не сум сигурен што треба да направам.

(Д., трансродова жена, 23-32, Мак.)

Од интервјуираните трансродови мажи, само две лица во моментот на спроведување на интервјуата почнале со некакви процедури за

промена на своите тела, од кои едното лице почнало со примање на хормонска терапија за „маскулинизација“, додека другото лице веќе неколку години прима хормонска терапија и веќе има извршено мастектомија. Едно лица имало искуство на земање хормонска терапија, но престанало со тоа. Сите други или посакуваат или планираат во догледно или неодредено време. Согласно нивните различни телесни слики, интеркорпорални и социјални искуства и имагинации, телесните проекти на трансродовите мажи покажуваат разлики во обемот, видот, интензитетот на посакуваните промени. Четири (4) од интервјуираните трансмажи посакуваат целосна операција за потврдување на родот, односно покрај хормонската терапија и, како што тие ги нарекуваат, top и bottom операција. Преостанатите пет (5) учесници се изјаснија дека сакаат и планираат телесни промени, со тоа што главно сите сакаат „парцијални“ промени. Ова вклучува почнување со хормонска терапија, а кај поголемиот број и мастектомија.

— *Сакам хормони. Не ојерација, ама сакам само да имам хормони, мислам да ѝримам хормони за да се видам ѝрво. Тоа ќе ми е најјолем кеиф, да се видам во ојледало машко. Само еден обичен ден да сѝанам, да се разбудам и да бидам маж. Да се видам во ојледало со брада. Значи маж, ѝѝиичен маж.*

(М., трансмаж, 33–42, Мак.)

— *Гениѝалииѝе ѝи ѝоврзувам делумно нели, со сексуалниоѝи живоѝи. Не ми иѝра улоѝа. Тука немам дисфорија со мојоѝи сексуален живоѝи и заѝоа немам ѝолку некоја јака ѝоѝреба за ѝој дел.*

(Ф., трансмаж, 22–32, Мак.)

— *Па, сеѝа за сеѝа ѝланирам да највравам хисѝерекѝомија и ѝодоцна ако имам доволно финансиски средсѝтва ќе ѝочнам со top surgery и ѝодоцна ѝесѝосѝерон ако ѝреба.*

(Г., трансмаж, 18–22, Мак.)

С., трансмаж кој веќе седум години користи хормонска терапија и има извршено мастектомија во текот на интервјуто потврди дека по промената се има случено значителна промена во неговиот живот, како на ниво на порасната самодоверба и зголемена, иако не целосна, удобност во сопственото тело, така и во поглед на олеснување во процесите на социјализација и креирањето на нови пријателства и социјални односи во кои проаѓа како маж, односно неговото социјално тело е читано како машко тело. Покрај постојните и планираните операции, С. ни потврди дека веќе проаѓа и низ естетска хирургија, со цел отстранување на лузните од мастектомијата.

Кај трансродовите жени телесните проекти и желбите за промена на телото се исто така различни. Од интервјуираните 14 лица, само една учесничка има завршено целосна операција за потврдувањена родот, и веќе се идентификува како жена, две (2) во моментот на спроведување на интервјуата се на хормонска терапија, додека едно (1) лице имало искуство со примање на хормонска терапија, но прекинало поради проблемите со менталното здравје причинети од хормонската терапија. Само четири лица од интервјуираните посакуваат или планираат целосна операција за потврдување на родот, шест лица посакуваат и планираат парцијални промени, додека три лица не планираат и не сакаат ниту хормонска терапија, ниту хируршки интервенции. Посакуваната тело кај оние што планираат да направат парцијални промени на телото исто така се разликува, со тоа што дел од лицата сакаат гради и да почнат со хормонска терапија, додека дел сакаат само хормонска терапија и естетско-хируршки интервенции поврзани со лицето, односно „феминизација” на лицето, особено во пределите на носот, јаболчниците, брадата итн. Покрај различните идеализирани телесни слики, многукратните и нијансирани телесни проекти се должат и на односот што некои од учесничките го имаат кон операциите воопшто, несигурноста околу финалниот исход на операцијата или стравот од ризикот да ја изгубат можноста за оргазам и задоволство, како и неподготвеноста за промените што ги

носи земањето хормонска терапија. Две трансжени кои не планираат воопшто никакви хируршки или хемиски интервенции врз своето тело, посакуваат само трајна депилација, односно отстранување на влакната од телото, и планираат дополнителна телесна работа, како вежби, со цел да ги постигнат посакуваните и идеализирани женски облини. Само еден од учесниците во оваа група, а кој се идентификува како драг-кралица, иако родовиот идентитет и изразувањето му се машки, односно конгруентни со заведениот род, не сака и не планира какви било промени на своето физичко тело.

6.

Општествена клима, искуства и социјализација

— Значи, то правам штоа што мене ми одговара. Има премногу што велат дека штоа не е така, не е вака, но не се во мене за да ме разберат. Значи, ти штоа што ја осекаш, чувствуваш и сакаш да ја правиш, они уопште не те разбираат, не ја сакаат да биде така како штоа ним им одговара. Ама јас штоа не ја сакам. Едноставно, одам по штоа што мене ми одговара.

(Ј., трансмаж, 18–22, Мак.)

Во овој дел од нашето истражување ставаме фокус на личните искуства на трансродовите мажи и жени во нивното секојдневно живеење и дневните рутини, како тие ја доживуваат и ја искусуваат нормативната организација на општественото поле согласно бинарната родова рамка и различните дисциплинарни и регулаторни механизми на моќта што произлегуваат од неа, а кои се директно отелотворени во афективните, телесни и секојдневни, прозаични искуства на трансродовите луѓе. Односно, наместо ставање на

фокусот врз постојните, односно отсутните законски механизми и правила преку кои би им се дала, односно им се одзема видливоста на трансродовите луѓе и се реализира нивната вклученост или исклученост во различните општествени и политички институции и практики, фокусот го ставаме врз интимните, а социјално детерминирани, искуства на *граѓанството на трансродовите луѓе*, сфатено не како правен статус и регулација на обврските, правата и должностите на граѓанинот во однос на државата, туку како секојдневно афективно и телесно проживеано искуство во социјалниот простор, овозможен и регулиран од државните политики и операции на моќ (Berlant).

Во овој контекст, ќе понудиме приказ за тоа како перзистентните и не секогаш видливи или препознаени, механизми на моќта оперираат во социјалното поле, административниот систем и институциите и релациите во секојдневните интеракциски ситуации, а кои не можат да бидат опфатени со традиционалното разбирање на моќта исклучиво како власт или како казнувачкиот, негациски, репресивен правен систем. Искуствата на нееднаков третман, исклучување, казнување, корекција, понижување, сегрегација, срам, страв и загроеност кај трансродовите лица сведочат за тоа дека невидливите мрежи на моќта оперираат и најсилно се афектираат врз искуството и врз секојдневните можности на трансродовите луѓе, како дисциплинарна и регулативна моќ, со различни, но поврзани домени на дејствување, како и дека моќта и родовиот апарат на моќта се применува, практикува, репродуцира и одржува низ целокупното општествено поле, имајќи ги како свои упоришни точки граѓаните набљудувани во различни контексти, ситуации и со различни општествени улоги и институционални функции.

Како што убедливо аргументира трансродовиот правен зналец Дин Спејд:

— *За да можеме соодветно да ја разбереме моќта и штејта што им се нанесува на трансродовите луѓе, треба да ѝ*

Преместиме нашиот фокус од индивидуалните права и нивноото врамување во дискриминацијата и злосторствата од омраза кон пошироко размислување за тоа како родовите категорији им се наметнаати на луѓе на начини што се особено опасни во нивните исходи за трансслужето. Таквиот премин подготвува дека треба да истражаме како административните норми и регуларности креираат структурна небезбедност и лоша дистрибуција на животно можност за различни популации. (...) Наместо да ги разбереме административните системи единствено како одговорни за организирањето и менаџирањето на она што „природно“ постои, тврдам дека административните системи што ги класификуваат луѓето, всушност создаваат и продуцираат значења за категориите што ги администрираат и дека тие категории го менаџираат, како население, така и дистрибуцијата на безбедност и ранливост.

(Spade, 2015: 9-11).

„Ти машко си или женско?“ – родова полиција, дисциплина и насилство

Во претходните поглавја посочивме на надзорот и на корекцијата на однесувањето и родовото изразување кај трансродовите деца уште од најрана возраст и особено за време на основното и средното училиште, како извори на појавата на чувството за родова различност и специфично родова несигурност преку кои тие почнуваат да ги доведуваат под прашање своите првични и спонтани идентификации со родот различен од назначениот. Во овој контекст, ваквите искуства ги ставаме под интерпретативната рамка на *родова дисциплина* (Фуко, 2017; Foucault, 1991), како составот од претпоставки, норми и техники преку кои луѓето ги интерпретираат, разбираат, врамуваат и насочуваат своите

однесувања, тела и субјективитети, како и оние на другите, низ призмата на родовата оска, односно родовите технологии (Lauretis). Дисциплината, како што се потврдува и во нашето истражување, „ги утврдува процесите на постепенa дресура и постојана контрола и, конечно, тргнувајќи од тоа, таа ја воспоставува поделбата меѓу оние што ќе бидат сметани за неуспешни, неспособни и другите. Тоа значи дека токму од оваа точка дисциплината ја прави поделбата на нормално и ненормално. Дисциплинската нормализација се состои прво во поставување модел, што е оптимален и изграден во функција на одреден резултат, а потоа операцијата на дисциплинска нормализација се обидува луѓето, однесувањата и активностите да ги направи хармонични со тој модел, при што нормално е токму тоа што е способно да се приспособи на таа норма, додека ненормално е она што не е способно да го направи тоа” (Фуко, 2017: 73). Сите учесници во ова истражување, без исклучок, имаат искуство на присилно изведување на родовите норми, вербално или психолошко насилство поради прекршувањето на нормата, а во неколку случаи и физичко насилство. Се разбира, согласно тврдењата на Фуко во „Дисциплина и казна” (1991), крајната точка на аплицирање на различните технологии на дисциплинарна моќ се телата на родово неконформните деца, начинот на кој се движат, начинот на кој ги покриваат, односно облекуваат своите тела и означителите што ги користат за таа цел, имагинацијата преку која ги конфигурираат телесните морфологии, начините на кои ги доживуваат своите тела, релациите со другите во кои учествуваат преку практичниот ангажман на своите тела (Мерло-Понти), просторите во кои се движат итн. Родовата дисциплина, „по дефиниција регулира сè. Дисциплината не остава ништо да побегне. Не само што таа не остава работите да си одат по свој тек туку нејзиниот принцип е дека дури ни најмалите нешта не треба да бидат препуштени сами на себе. И на најмалото кршење на дисциплината треба да се одговори со толку повеќе грижа колку што е мало” (Фуко, 2017: 58).

Просторите на дисциплинарните технологии на родот, како што веќе видовме, се распространети низ различни сегменти на општественото поле, почнувајќи од

- а. навидум приватниот простор на семејството, каде што нашите испитаници се неретко предмет на насилство, најчесто од своите татковци, па
- б. училиштата, како дисциплинарно уредена архитектура согласно дисциплинарните нормативи, во која просторите на социјализација и методите на односот наставник-ученик се организирани согласно бинарната родова рамка и сегрегација,
- в. улицата и јавниот простор каде што секој станува надзорник на секој, а погледот, довикувањето, понижувањето се средства за казнување и корекција,
- г. болницата и јавните установи каде што носителите на функции и јавните службеници го користат родителите на децата како медијатори за потврдување и исправување на нормалниот родов перформанс на трансродовите деца,
- д. поширокото семејство загрижено за „нормалната“ репродукција на потомството и наследството, сè до
- ѓ. сите културни агенти, вклучувајќи ги и медиумите.

— *Цел животи луѓе коментираат, се исмејуваат. Рандом луѓе... Значи, мене со години ми било страв во автобус да седнам на задни седишта, затоа што ако се собираат децата од моја возраст, мајка мамина ќе ми ја раслакаат од забаване. Можеби пошто ја приметувале мојата несигурност, не знам, секако не се замарам, ама дали имам поминало покрај некое средно школо, дали во автобус, дали ќе идам да.. значи која и да идам да куќувам јадење, уште не ми се обрале како на мушкарац, искачам од продавница... уште немам искочено, се смеат шпе: „Па, ова женско било“. Дали било што на интервјуа за работата која ме ледале од глава до*

Њеши како, не знам, од Марс да имам њаднашо. Последношо искуство ми е коѡа бев да ѡледам за ѡод кирија да живеам... Имаше една ситуација, идев накај автобус, слушав музиче шивко и седеа некои дечки шука, средношколци, и цело време јадеа ѡмна... ѡочнаа да се смеаш... Мене ми е најѡичајливо и најболно секавање ошанашо дофрлувањаша од средношо школо кај шшо израснав. Коѡа и да ѡоминам од ѡрозор се дераа ѡо мене и коментираа. И многу ми било срам да ѡоминам од шука со некој друѡ, зашоа шшо нејкев да видам колку ме ѡонизувааш.

(Ф., трансмаж, 22-32, Мак.)

— Јас имам една друѡарка шшо нејзинаша мајка е стварно суѡер, кул жена. И бев искрена сѡрема нејзе, зашоа шшо шаа е ѡовозрасна, барав нејзино мислење као шшо, ако... Као немој вика, ши си убава нишшо не ши фали... Немој шака, не е убаво оши си девојче, веќе си као возрасна. Треба да размислуваш ова-она. И јас исто како да не ѡо слушнав шоа.

(Ј., трансмаж, 18-22, Мак.)

— Па, јас со физичко насилство се имам соочувано ушше од многу мала возраст. Прво со домашно насилство од сѡрана на мојош шашко кој беше многу насилен. Да е жив и здрав. Така ја се заѡознав нели, со домашно насилство. Ми беше ѡочешок на сѡ шшо следуваше ѡосле шоа, на насилството со кое се среќава на улицише. Како шшо расшев, шака сѡ ѡовеќе и ѡовеќе. Подоцна, исто шака неколку ѡоштрауматични ствари ми се имааш десено коѡа имав околу 11 ѡодини, коѡа ме бркаше буквално цела ѡруѡа машки, едно 20 до 25 машки особи кои ме бркаа да ме шееаш. Тоа исто шака ми беше многу сѡрав. Ми беше сѡрав да одам на школо, се сеќавам ѡоради шоа да не бидам истешана. Идев со сѡрав, сеѡде се движев со сѡрав, со шрчање и со брзање... Иначе, буквално јас каде и да ошидев, со мене се случуваше некој ѡроблем. Увек

некоја личност̄ имаше̄ ѓо некој̄ ѓроблем со мене. Секогаш мораше да има некој̄ кој не ме сака или на кој му ѓречам и да сака да ме ш̄еја, ѓа да се дичаѓ̄ македонскиѓ̄ сељаци.

(Ш., трансжена, 23-32, Мак.)

Исклучително важно е дека овие мерки на „исправување“, на насочување кон „правилниот пат“ за постигнување на родово „нормалното“ отелотворување, имаат и долгорочни последици, како врз целокупниот развој, менталното здравје и продукцијата на личност обележана со срам, така и врз понатамошните животни можности и нивната достапност за развој на личност и социјално исполнување. Овие технологии, насилни или присилни, на родова нормализација и казна, не го маркираат и не го тресат телото само со моменталната закана за казна, туку полека го исклучуваат, доколку одбие да се покори на санкциите, од системот на образование, без да ги користат директно видливите мерки за тоа, а со тоа и ги исклучуваат од еднаквата дистрибуција на шанси и можности. Повеќе учесници во истражувањето потврдија дека како резултат на континуираната изложеност на стрес и понижување се изолирале и се повлекувале од понатамошна социјализација, искусувајќи анксиозност, депресија и мисли за самоубиство. Исто така беше посочено од учесниците дека дел од нив се повлекле од образовниот процес, додека други почнале да избегнуваат да ја следат наставата, да бегаат од часови, да постигнуваат слаби успеси, а дел да се преместуваат (да бегаат) од едно училиште во друго.

— *(Дискриминација искусував најмногу во училишѓ̄е). И средно и основно. Најмногу во основно. Средноѓ̄о не ѓо ни доземав. Мислам, не ѓо земав редовно заѓ̄оа ш̄ѓ̄о беше неиздржливо*

(А., трансжена, 23-32, Мак.)

Во долгорочна перспектива овие искуства на понижување, срамот искусен, стресот претрпен, идентитетската закана и „расипаниот идентитет“ (Гофман), лесно стануваат мобилизатор на она што

социјалните психолози го нарекуваат „процеси на потврдување на очекувањата” или „самоисполнувачки пророштва” во кои претпоставките и стереотипите за, или, пак, трауматските искуства на, стигматизираните групи се рефлектираат во нивните идни постигнувања. ”Однесувањето на стигматизираниот може да ги потврди иницијалните, урнисувачки очекувања и можат да водат дури кон промени конзистентни со очекувањата во нивната самоперцепција. Целта на стигмата не мора ни да биде свесен за очекувањата, стереотипите и ставовите со предрасуди на другите за да почне да се раздиплува овој процес” (Major and O’Brien, 2005: 396). Покрај историјата на низок финансиски и културен капитал акумулиран во семејството, можеме да претпоставиме дека токму овие искуства лежат во основата на нискиот степен на образование кај значителен дел од испитаниците, што последично води и кон ниската стапка на вработеност помеѓу нив. Мнозинството учесници во истражувањето се невработени, додека малдел работат хонорарно, најчесто во невладини организации. Кај оние испитаници со високо образование, видлива е корелацијата на успехот во образованието со поддршката од семејството и постоењето мрежи на поддршка и грижа, колку и да биле скудни или, пак, стекнати низ долгогодишна борба за признавање и автентичност. Кај една испитаничка наталожените трауми во детството стануваат и причина за долгогодишна борба со зависност од дрога:

— *Пораносум јо имала јоизразено јоо чувсјво (на зајрозеносј) и сум јо јојиснувала со ојцјјши. Значи, инсисјирам да сјомне ако има нешјо јјакво, ако може да се сјомне. Мојјша борба со зависносја и нормално, значи е јослегица на мојјша јјранссексуалносј. Значи, десет јодини бев на ојцјјши. Појјочно јетнаесет. Цел живојш, речиси 15 јодини. Значи, јоо не смее да се скрие. Ушјте сум на ојцјјши јоради мојјша јјранссексуалносј.*

(А., трансжена, 23-32)

Овие искуства на насилство и дисциплинарна присилба за нормативно изведување на родот и отелотворувањето, се разбира, не завршуваат со претполнолетниот образовен процес. Средношколското и послесредношколското искуство на насилство и дискриминација стануваат понагласени, на пример, кај трансродовите мажи, бидејќи, како што забележавме во првото поглавје од анализава, „малата машкуданка” е родова трансгресија што се толерира повеќе за разлика од „малото женче” и „педерче”, иако ова не имплицира отсуство или унижување на искусениот интензитет на насилство кај трансродовите мажи. Значајното место е дека насилството има континуитет по животната траекторија, а наслагите траума се надополнуваат или го организираат целокупното чувство и расположение на транссубјективитетот.

Оние испитаници кои го менаџираат своето родово изразување успеваат да пројдат поуспешно како „неамбивалентни” или „незабележливи” жени. Меѓутоа, и во овие случаи заканата од напад или од понижување постојано демне во свеста и во телесното однесување на нашите испитаници. Ризикот дека може да не бидат успешно прочитани како жени, вклучително и кај едниот случај на постоперативна трансродова жена или, пак, да биде објавена, пред лицето на другите во јавен простор, нивната историја и претходниот живот како „момчиња” се постојано присутни во средината во која израснале и живеат, искуство што го сподели со нас Б., трансжена, 18-22, Вла. Неслучајно, значителен дел од испитаниците изразија недвосмислени чувства за миграција, напуштање на градот во кој израснале или, пак, веќе емигрирале во друг град или планираат да емигрираат во друга земја. Трансродовите жени кои не го изразуваат својот родов идентитет или, пак, го менаџираат и го неутрализираат својот родов израз како жени, најчесто се предмет на подбив, понижувачки довикувања во јавен простор и дискриминација во јавни објекти, кафулиња најчесто. И покрај тоа што понижувањето и дискриминацијата изгледа дека е врз основа на нивната претпоставена сексуална ориентација, бидејќи дискриминаторскиот акт е проследен со унижувачката интерпелација како „педери”,

„болни“ итн., сепак родовата некомфорност и нехегемонскиот перформанс на машкоста е суштинската причина поради која честопати се исмевани и дискриминирани.

Двајца испитаници, еден трансродов маж и трансродова жена кои се занимаваат и со сексуална работа, сведочеа и искуство на силување, исклучително трауматичен момент за кој не сакаа воопшто да зборуваат дополнително, а тоа беше и причина за срамежливо одговарање или одбивање да зборуваат за серијата прашања поврзани со интимноста и сексуалноста. Изложеноста и ранливоста на насилство кај трансродовите жени кои се занимаваат со сексуална работа се покажа дека е значително повисока како резултат на испреплетувањето и на двата статуса, и трансродовиот статус и статусот на сексуална работничка. Една учесничка потврди континуитет на напади во јавен простор од малолетни момчиња, додека две пријавија и упад во домот и грабеж. Искуство на континуирано сексуално вознемирување од своите машки врсници сведочеше и една трансродова жена, и тоа за периодот на нејзиното основно и средно образование.

Исклучително страшни се искуствата на оние трансродови лица кои го изразуваат својот родов идентитет, а кај кои тој наидува на погрешно препознавање, односно не успеваат да пројдат како „недвосмислени“ мажи или жени. Еден учесник, трансродов маж, од град во внатрешноста на земјата, сведочеше за серија искуства на брутално насилство во јавен простор:

— *И сега викендов бев дома и имав едно нејријатно искуство. Баш сега ме најаднаа 10 души, што се 30 години и што се као, се знаеме низ X (име на трогој), не знам зошто то најравија тоа. Јас не најравив ништо. Као ништо не им одговорив, ништо, не ни пробав да се одбранам зошто со 10 души... Почнаа да ми зборат и ми удрија бокс и ме удрија со шипка во нојата и ме маваа со зајалени пестарди. И тукa ме извадија од јамата. И морав да бејам (...) Сум мал и друји*

ситуации што биле многу стравни случаи и да завршиле со 6 месеци условна казна и што имам јадено здрав кошек и ништо не одговараа. И плус се користело ладно оружје.. Многу татно ме претрпаа. Вадев и лекарско уверение... Не беа лесни физички повреди, нешто тешки. Имав скршеници на лицето. Пријавив и во полиција и после беше уште полошо. Полицијата беше као „се случува, деца се“. И добија 6 месеци условна казна за тоа. Ништо друго. И после беше полошо зошто ме маваа со лименки. Ме маваа со ѓубре. И не можев да се движам слободно. Морав да одам со некој од дома или со татко ми или со мајка ми. Нејкам така.

(Т., трансмаж, 18-22, Мак.)

Сите овие ситуации и искуства предизвикуваат најголем дел од учесниците да се чувствуваат загрошено и во најминорни секојдневни ситуации да се чувствуваат ранливо и да ги менаџираат и континуирано да ги реорганизираат своите секојдневни рутини, насоки и простори на движење со цел да избегнат потенцијално насилство или понижување, да ги селектираат социјалните кругови и средини со кои комуницираат, пред кои се изразуваат согласно својот родов идентитет или во кои го изразуваат својот родов идентитет и во кои се движат итн. Ваквите искуства на испитаниците ги потврдуваат истражувањата и тврдењата на симболичките интеракционисти, односно дека „свесноста за инфериорност значи дека тие не можат да го тргнат од свест хроничното чувство на најлош вид небезбедност и дека страдаат од анксиозност или можеби нешто уште полошо (...) Стравот дека другите можат да ги понижат поради нешто што тие изразуваат/покажуваат, значи дека тие се постојано несигурни во контактот со другите луѓе“ (Goffman, 1963: 24). Непредвидливоста на секојдневните ситуации и рутини се причина не само за континуирано менаџирање на својот родов идентитет и информациите што ги прикажуваат во јавност, поврзани со него, туку и постојан мониторинг, следење и проценка на ситуациите во ситните детали и знаци на потенцијален ризик и опасност од напад или понижување, како и себеназор во однос

на можните неконтролирани сигнали што можат да ги испратат за својот родов идентитет. Процената на ситуацијата резултира преку "интеракцијата на забележаните знаци (семантички или афективни) во непосредната ситуација, а коишто ја прават стигмата релевантна за ситуацијата, со колективните репрезентации што (трансродовата) индивидуа ги носи како предзнаење во ситуацијата и неговите/нејзините индивидуални карактеристики. Процесот на проценка може да биде автоматски, невербален, инстантен и да се појави надвор од свеста" (Major and O'Brien, 2005: 402; види и LeDoux, 1998; Damasio, 2012). Во ваквата драматургија на загрозеност и ранливост, она што за родовите цис-луѓе се непромислени и банални рутини, за трансродовите луѓе стануваат проблем за менаџирање, без разлика дали веќе го уживаат статусот на дискредитирани лица или, пак, ја имаат свеста, со оглед на јасната општествена стигма, за својот статус на секогаш потенцијално дискредитирани (Goffman, 1963: 110). *Рефлектираната проценка* (Kaufman and Johnson, 2004) за тоа како другите ги перципираат влијае врз секојдневното функционирање и социјализација на трансродовите луѓе во насока во која, како избор и дејствување за наоѓање стратегии за преживување во исклучително висока трансфобична средина, нашите учесници мораат да ја имаат превид ситуираната комплексност на разоткривање и менаџирање на идентитетот и да ги одбираат можните кругови и релации на поддршка преку селективна асоцијација, како „стратегија инволвирана во 'идентитетската работа', каде што индивидуите се обидуваат да го одржат идентитетот конгруентен со нивната самоперцепција" (ibid., 819). Конечно, како што веќе и посочивме, начин на справување со идентитетската и егзистенцијалната закана како стигматизирани тела, честопати трансродовите испитаници се повлекуваат и ги дезангажираат своите напори од домени, области, социјални ситуации и професионални ангажмани во кои се негативно стереотипизирани или за кои се плашат дека можат да бидат цел на дискриминација, понижување или насилство.

Администрација на родот и нееднаквата дистрибуција на животни можности и безбедност

Во овој дел се фокусираме на биополитичките аспекти на родовото насилство и различните стратегии преку кои пристапот до јавни простори и слобода на движење во простор согласно сопствената родова идентификација, пристапот до здравствени услуги и обезбедувањето на ментално одржлив и поднослив живот и дистрибуцијата на безбедност се нееднакво дистрибуирани помеѓу различни сегменти на населението, фокусирајќи се како тие ги афектираат секојдневните животи и можност за благосостојба на трансродовите луѓе. Тргуваме од тезата дека различните технологии на моќ претпоставуваат априорно постоење на природни категории, што се извор или услов на изведбите, на дозволените постапки и дејства, на можностите за телесна трансформација, на различните однесувања и на административните категоризации. Ваквите претпоставки, тврдиме, ги создаваат како ефект категориите што претпоставуваат дека им претходат, односно бинарната родова поделба, а врз основа на тоа, следствено ги организираат различните можности за различните, полово маркирани тела. Стратегиите за менаџирање и управување со населението, односно безбедносниот апарат, како што тврди Фуко, функционира на ниво на ефективната реалност на нештата, „обидувајќи се да најде поддршка за неа и да ја натера да заигра, да ги натера да заиграат меѓу себе и нејзините елементи (...) Безбедноста (...) има функција да одговори на една реалност на таков начин што одговорот ќе ја укине реалноста на која и одговара – односно, ќе ја укине или ќе ја ограничи или ќе ја запре или ќе ја регулира” (Фуко, 2017: 60). Ваквиот пристап ни овозможува да видиме како администрацијата и регулацијата на родот им наштетува на транслицата, ја организира нивната ранливост, го користи законот како тактика во име на своите цели и ни го свртува вниманието кон различните административни законски процедури, регулации, правила и прописи, што честопати остануваат надвор од

вид во „големата слика“ за антидискриминациското законодавство и законодавството за кривична регулација на делата од омраза.

Уринарна сегрегација

Проблемот со тоалетите (Halberstam, 1998) е тема што речиси без исклучок се проткајува низ различните наративи за трансродовите искуства и ненормативните родови субјекти. Проблемот се однесува на казнувачкиот, понижувачкиот, корективниот и насилен третман со кој се соочуваат транслугето при користењето на јавни тоалети маркирани со ознаките за род и сегрегирани врз негова основа. Уринарната сегрегација е концепт што го развива психоаналитичарот Жак Лакан за да упати на парадоксот дека означителите им претходат на своите референти, односно дека ги врамуваат, ограничуваат и продуцираат во нивната претпоставена реалност. Лакан го зема токму примерот со поделбата на тоалетите и визуелните/текстуалните ознаки на влезот на тоалетите што го означуваат пристапот за машките и за женските тела. Иако, навидум, ознаките на тоалетите служат за да ги ратификуваат претходнопостојните дистинкции, тие всушност ги продуцираат идентификациите преку овие категории (Halberstam, 1998: 25). Искуствата, родовите идентификации и телесните проекти на трансродовите лица ги доведуваат ваквите нормативни и регулативни претпоставки под знак прашалник, но ваквата критика има своја цена. Повеќе учесници во нашето истражување, оние што го изразуваат својот идентитет и во јавни простори, посочија на негативни искуства при користењето тоалети согласно со нивната родова идентификација и укажаа на нивниот третман како безбедносна закана, како криминалец, како опасност за животот и удобноста на родовите цис-жени или мажи кои претпоставено се родово неамбивалентни и припаѓаат без никаков проблем на означените родови категории на вратата на тоалетот. Трансродовите мажи во ваквите искуства се третирали како недоволно мажи и како премногу мажи, а недоволно жени, во зависност од тоалетот во кој ќе влезат. Односно, во машкиот тоалет нивниот пол ќе издава, а во

женскиот тоалет нивниот род е премногу заканувачки како машки. Како што ни раскажа Т., трансмаж:

— Скоро ми се деси у ГТЦ. Ме испераа од машки тоалет. И морав да отидам во женски. Отидов да си измијам раце... И не беше да користиам тоалет, у кабина, нејо беше само да си измијам раце. Во машкиот тоалет ќе ме претрпаа: „Што правиш бе ти тука? Излејвај надвор“. И јас излегов. И отидов во женскиот тоалет и една жена излегува и почнува да се дере на цел глас. Она као хистерично и сите слушаат и сите се вртат и влегуваат внатре и сите веруваат поглед во мене. Манијак, манијак, манијак! И се дере „манијак“ и ме мава со шапна. Викам, „Госпоѓо, смирете се, ќе ви објаснам, женско сум“. „Ти мене ќе ме лажеш, силувач еден!“ Манијак, се дере, ме мава со шапна. Не можам да се прінам, ме буќа. Постара жена, не можам, не ми е згодно да се одбранам. И на крај дојде еден: „Ти бе што правиш тука?“ еден, не знам, постар, 50-тина години, возрасен човек. „Вади лична карта!“, и му вадам и гледа женско: „Господи боже, што нема да се роди“, не знам, некои такви работи. Јас си излегов само, ама беше стравна ситуација. Мислам, мене ми беше многу стравна.

И: А таков тип на тоалети нема на факултетот ако не се лажам? Не се разделени или се разделени?

— Т.: Се разделени.

И: И како функционираш?

— Т.: Не идам.

Администрирање на родот и личните документи

Еден од најчестите проблеми што беше посочен од учесниците во ова истражување, барем оние што се отворени во своето родово

изразување, беше проблемот со личните документи и погрешното препознавање до кое води неусогласеноста на податоците за нивниот пол, со нивниот родов израз и прикажувањето во јавност. Овие проблеми се појавуваат во различни ситуации, институции, организации и агенции каде што за идентификација на корисникот на услугата се потребни личните документи. Учесниците во истражувањето посочија различни вакви ситуации, во банки, при користењето на јавен превоз, во здравствени установи, при средби со полициски службеници, на шалтер во различни институции итн. Речиси без исклучок ваквите ситуации се стресни и понижувачки на испитаниците, бидејќи мора континуирано пред непознати службеници и непознати лица кои ќе се најдат во институцијата да го објаснуваат својот идентитет и да ја бранат својата идентификација. Дел од испитаниците кои самите не почувствувале директно ваква ситуација, го истакнаа стравот од таквата можност, особено доколку би се случило при средба или легитимација од страна на полициски службеник. Додека поголемиот дел од учесниците го посочија овој проблем и како приоритетен за активистичко дејствување, односно потребата да се усогласи ознаката на пол во личните документи со родовиот идентитет на трансродовите лица, значајно е да се наспомене дека неколку испитаници сугерираа дека треба таквата ознака за пол во личната карта да биде целосно тргната. Испитаниците кои ја дадоа оваа препорака беа трансродовите лица кои се идентификуваат во родовиот спектрум отаде родовите, односно како небинарни или како родово амбивалентни, што е значајно да се земе предвид, особено затоа што и потенцијалната промена на ознаката за пол во личните документи за овие лица може да претставува извор на дополнителни потенцијално стресни ситуации, земајќи го предвид нивниот небинарен родов идентитет.

Во отсуство на законска рамка со која се регулира заштитата на трансродовите лица и особено законска рамка што би го регулирала правното признавање на родот, трансродовите луѓе се наоѓаат во лимбо ситуација, со која се одолжува нивното искуство на стрес и несигурност. Практиката во Македонија досега покажува

неусогласен и нееднаков третман на слични или на различни случаи (Бошкова, 2017). Додека промената на името во личните документи за идентификација се покажува како проблем што речиси не постои, дури и Министерството за внатрешни работи објаснува дека ваквата промена е дозволива со цел да се потврди родот на лицето кое го поднесува барањето, промената на ознаката за пол во матичниот број и личната карта е дополнително тешка, а одлуките на Управата за водење на матична евиденција контрадикторни. Во еден случај Управата му дозволува на едно лица да се изврши промената на ознаката, а во идентичен случај со друго лице не му дозволува со образложение дека нема извршено промена на пол. Во други два случаи Управата во кои лицата побарале промена на податоците со приложена соодветна медицинска документација, Управата се самопрогласила за ненадлежна и ги одбила барањата на подносителите. За две негативни одлуки на Управата, Судот донесе позитивни пресуди во корист на подносителите на тужбата и ѝ наложи на Управата да ја изврши промената на податоците. И покрај успехот на овие два случаи, овие лица мораа да пројдат неколкугодишна голгота за да остварат фундаментално право и да живеат достоинствено и побезбедно.

Кои тела имаат право на пристап до биотехнологиите за телесна промена и интервенција?

Уште еден домен во кој јасно оперираат биополитичките регулаторни механизми за одржување на одвоеноста на „двата континента“ на машкоста и женскоста е доменот на здравствените услуги и здравственото осигурување за различен тип на здравствени услуги. Покрај недостатокот на доволно обучени кадри и развиен механизам и координативен систем помеѓу различни сектори и специјалисти во здравството за извршување на операциите за потврдување на родот, биополитичката регулација на половоста изгледа како една од клучните пречки во овозможувањето на соодветна и потребна здравствена нега за трансродовите лица во Македонија. Односно, освен во оние случаи каде што недостигаат или биотехнологиите

или капацитетите и човековите ресурси, проблемот не се толку разликите во биотехнологиите за телото сами по себе, туку административниот апарат и регулација што го сортира и ги диференцира пристапот и достапноста на овие биотехнологии за различните тела, а согласно иницијалните претпоставки и параноидни императиви за половоста, а кои според указите на многу истражувачи се длабоко проблематични, историски специфични, политички мотивирани и научно многу покомплексни и амбивалентни од редуccionистичката бипартиската рамка во која вообичаено се анализираат (Fausto-Sterling, 2000; Preciado, 2013). Примерите во оваа насока изобилуваат. Како попрецизни индикатори за проблемот можеме да наспоме неколко, на пример достапноста на естрогенот и тестостеронот и различните варијации на хормонски препарати што на биолошки „нормалните“ машки и женски тела им се достапни согласно дијагнозите по МКБ-класификацијата и се покриени од Фондот за здравство согласно ДРГ-системот со нумерички шифри. Овие хормонски препарати честопати им се препишуваат на нетрансродовите лица за третман на различни здравствени состојби, но тие не постојат на листата, со што би се овозможила нивната достапност и за трансродови лица. Понатаму, голем број на гинеколошките хируршки процедури што се работат на Клиниката за гинекологија и акушерство врз основа на претходно поставена медицинска индикација, влегуваат во листата на процедури што се применуваат и при процесите за потврдување на родот [хистеректомија (отворен пристап, лапароскопија и вагинален пристап), салпингофоректомија (отворен пристап, лапароскопија, вагинален пристап), лабијопластика, вагинопластика, неовагина и хименоластика], но, повторно, тие не се достапни за трансродовите лица, ниту, пак, се покриени од Фондот за здравствено осигурување. Дури и во оние ситуации во кои пациентките немаат здравствено осигурување, административните пречки не постојат за родови цис-жени, доколку тие можат да си дозволат самите, приватно, да ги покријат трошоците. Сепак, ниту оваа можност не е достапна за трансродовите лица, бидејќи не можат да добијат упатна дијагноза со која лекарот би можел да ја изведе процедурата на барање

на трансродов пациент. Исто така, „поставување на силиконски протези, на пример, кај трансжени, интервенција што е технички изводлива, ДРГ-системот не ја прифаќа како валидна процедура бидејќи истиот систем не ги содржи транссексуалните состојби и родови дисфории како дијагноза” (Пеев во Бошкова и Раиден, 2016). Јасната полова биополитичка инвестиција во административната регулација на достапноста на биотехнологиите за различните тела се огледува во фактот што голем дел од хируршките интервенции се достапни согласно листата на упатни дијагнози и се покриени од Фондот за здравствено осигурување во случаи кај новороденчиња со различни варијации на интерсексуалност или „хермафродитизам” според класификацијата, односно во случаи кога полово амбивалентните тела се подложуваат на насилни телесни интервенции само со цел да се усогласат нивните различни тела со идеализираните и нормализирачките рамки на машкоста и женскоста, како единствени читливи, интелигибилни и општествено признаени форми на отелотворување.

Дополнително се комплицираат нештата кога ќе се земе предвид и постојната поделба помеѓу процедури што спаѓаат во реконструктивната и процедури што спаѓаат во естетската хирургија, а според која се регулира и се одредува статусот на процедурата и трошоците поврзани со неа во Фондот за здравствено осигурување. Како што убедливо аргументира Пол Б. Пресијадо, ваквите произволни поделби сведочат за тоа дека „два јасно разграничени режими на моќ-знаење проаѓаат низ телото и дека тие ги конструираат носот (на пример) и гениталиите согласно различни сомато-политички технологии. Додека носот е регулиран од фармакопорнографската моќ според која органот се смета за приватна своина и стока, гениталиите сè уште се затворени во предмодерниот, суверен и речиси теократски режим на моќ што ги смета за сопственост на државата и зависни од непроменлив трансцендентен закон” (Preciado, 2013: 116). Од друга страна, ваквата фрагментација на телото и неговото повторно обединување во тоталитет како биополитичка фикција сведочи за значењето на

хетеросексистичката имагинација отелотворена во приматот на репродукцијата како дефинирачка рамка за разбирање, поделба и регулација на телата, како машки и женски, како непроменливи, односно подложни на дозволива промена само кога таа е во функција на потврдување на идеалот за половоста или за реконструкција на телата согласно истиот идеал. Конечно, продуктивната функција на ваквите поделби преку исклучувањето на одредени тела, трансродовите и полово амбивалентните тела, од системот на дистрибуција на биотехнологиите за тела, овозможува, на нивна сметка, да се одржува фикцијата за биолошката, преттехнолошката, преткултурната и претполитичката чистота на полово и родово нормативните тела, сокривајќи го мноштвото на веќе достапни, употребувани и родово конститутивни семио-техно-био-фармако-невро-молекуларно-простетски кодови за продукција на половите субјекти во новата биополитичка или, како што ја нарекува Пол Пре-сијадо, фармакопорнографска ера на капитализмот (Prciado, 2013).

Сето погореелаборирано укажува дека за најголем дел од интервенции што би можеле да се изведат во Македонија, постои административна пречка за нивно испорачување на транслугето од причина што Фондот за здравствено осигурување не ги идентификува како основни здравствени услуги за таа цел. Како што нагласува Бошкова (2016), со цел надминување на овие пречки, потребно е дефинирање на здравствените услуги согласно стандардите за грижа за здравјето на трансродовите луѓе, воведување на соодветни шифри за овие услуги и вметнување во МКБ- и ДРГ-системот на Фондот за здравствено осигурување.

За транслугето на коишто им се потребни овие здравствена нега и услуги, последиците од нивното оневозможување имаат голем импакт врз нивното ментално и физичко здравје, за што сведочат не само изјавите на значителен дел од нашите испитаници за кои ваквиот тип процедури се невозможна утопија, имајќи го предвид нивниот социјален статус, туку и мноштвото меѓународни истражувања помеѓу трансродовите луѓе (Spade, 2015). На овој

начин, и без директно, видливо и препознатливо да се применуваат технологиите на насилство и исклучување на трансродовите лица, тие стануваат жртви на нееднаквата дистрибуција на можности и шанси за достоинствен живот помеѓу населението, односно поделбата во претпоставеното единствено населението, помеѓу оние достоинствени за неа, грижа, безбедност и придобивка и оние што се оставени на маргините, бавно но сигурно да се истрошуваат и да исчезнуваат од човечки препознатливиот хоризонт.

Мрежи на грижа, поддршка и пријателства

Имајќи ги предвид сите различни аспекти на секојдневното насилство, корекцијата, понижувањето, регулацијата на нивните тела, исклучувањето од мрежите на дистрибуција на животни можности и пристапот до различните родови биокодови и технологиите на родот, нужно се поставува прашањето од каде и како црпат сила и стратегии, енергија и грижа, поддршка и одржување во социјалниот и во приватниот живот трансродовите луѓе во Македонија?

Според исказите и различните приказни раскажани од транслуѓето во ова истражување, тешко дека одговорот на ова прашање може да ги посочи државните институции, вклучувајќи ги и училиштата, вработените за тоа стручни служби во училиштата или, пак, другите претставници на државниот апарат. Полицијата најмалку. Речиси без исклучок, сите испитаници и испитанички потврдија дека немаат доверба во полицијата поради што и не ги пријавуваат искуствата на насилство или дискриминација. Отсуството на доверба во полицијата, како што кажуваат голем дел од учесниците, се должи или на лично искуство или, пак, како резултат на искуството на нивни блиски пријател/ки или познајници. Многумина потврдија дека во оние ситуации во кои се обиделе да го пријават насилството или заканите во полиција, се соочиле или со дополнително исме-

вање и понижување од страна на полициските службеници или, пак, полицијата не постапила воопшто или, соодветно, толерирајќи ги насилниците или одредувале минимални условни казни и во случаи на брутално насилство. Овие искуства се уште понагласени кај трансродовите жени сексуални работнички од коишто сите имале искуство на дополнително понижување од полицијата во случаи кога побарале заштита.

Освен малиот број учесници кои добиле поддршка во процесот на ородување или потврдување на родот од своите родители и најблиски, речиси сите учесници истакнаа дека најголем извор на поддршка им биле други транслица и поретко геј или лезбијки пријатели/ки. Запознавањето, дружењето и континуираната комуникација со други транслица за учесниците значат извори на поддршка, разбирање на проживеаното искуство, безбеден простор во кој можат слободно и отворено да зборуваат за своите проблеми и место каде што можат слободно да го изразуваат својот родов идентитет. За оние учесници кои имаат селектирана публика за изразување на својот идентитет, социјалните кругови на ЛГБТ се едни од ретките топови во кои можат воопшто да го изразат својот родов идентитет. Пријателствата и комуникацијата со други транслица генерираат и неформални мрежи за размена на информации и стекнување на родов капитал и добивање информации поврзани со сите различни аспекти на транзицијата. Ова е особено важно доколку се земе предвид целосното отсуство на какви било информации за трансродовоста во образованиот процес или, пак, во медиумската сфера (со исклучок на ретките и скудни примери). Со оглед на принудната себеизолација со која се соочуваат значаен дел од трансродовите луѓе, барем во една фаза од својот живот, овие пријателства и релации претставуваат излез од „психичкото гето“ во кое се затворени од носителите на родовиот капитал и уживателите на привилегиите кои следуваат со истото. Многумина изјавија и дека својата активистичка улога ја гледаат токму во поврзувањето и во помагањето на други транслица кои сè уште немаат храброст да ја прифатат трансродовата идентификација, кои стравуваат

слободно да се изразуваат или кои се прашуваат и се сомневаат во својата „нормалност“ и во менталното здравје.

— *Конечно луѓе со кои можам да се разберам без да ѝ правам муабетѝ, без да морам да објаснувам 10 години, онака за што значи ова. И одма, меѓусебна поддршка айсолуѝно. Советѝи, сѐ и сешто, со штоа што, еѝе, која јас веќе почнав да ти уѝознавам групиве веќе бевме почнаѝи и со терапија со групарчево. На исти ден почнавме, и имавме доста од ствариѝе надминаѝо. Се имавме, така, подслободено доста, така што и ние... еѝе, лично да зборувам... јас на некој начин бев поддршка за групѝе. Така да суѝер. Суѝер! Многу позитивно, многу ослободувачки.*

(С., небинарен трансмаж, 23-32 г.)

— *Суѝер ми значи. Мене ми значи сѐ. Значи ти имам ѝие луѓе што се ми ѝоѝребни. Колку и да ми биде ѝешко, и каква и да ми биде ситуацијаѝа, ѝие знаѝи, нели, сѐ за мене, и ѝие се ѝие луѓе што ми ѝребаѝи. Значи ѝие се ѝие висѝински ѝријаѝели во моменѝоѝ што ми ѝребаѝи мене, да ме ѝоддржуваѝи во сѐ што ѝравам.*

(Н., трансжена, 23-32, Мак.)

Исто така, дел од учесниците во ова истражување потврдија дека исклучително значајна за нив била и поддршката што ја добиле од граѓанските здруженија што ги застапуваат правата на ЛГБТ-лицата. Активностите на граѓанските здруженија за некои од учесниците биле првата можност да запознаат други транслуѓе, да ја разрешат својата „родова несигурност“, да се препознаат во трансродовата идентитетска позиција и да се ослободат од чувството на изолација и дека се „сами на овој свет“.

Имајќи го предвид просечниот или потпросечниот социјален статус на голем број од испитаниците, како и тоа дека дел од нив

живеат во различни градови во внатрешноста на државата, голем дел од мрежите на комуникација и поддршка со други трансродови луѓе ги одржуваат преку интернет и различните социјални мрежи, немајќи можност честопати да се гледаат или да се дружат. Во оние пригоди во кои се дружат, оваа социјализација вклучува различни активности, од домашни дружења, до забавување, разговарање, прошетки, дружба во кафе-барови итн.

Сите овие искуства се и причина за идентификација со трансзаедницата во Македонија, односно себеперцепција како дел од оваа заедница. Она што беше забележливо е и нагласеното дисидентификување на голем дел од учесниците со ЛГБ-заедницата, најчесто поради различните форми на искусено исклучување, неразбирање и потсмевање со нивниот идентитет од страна на родови цис-мажи кои се геј. Овој проблем беше посочен од убедливо мнозинство од учесниците, а неколку трансмажи посочија непријатни искуства и со лезбијки.

— *Мислам дека ЛГБ не исфрла од заедницата. Они сами нас не исфрлаат, и не можеш да се чувствуваш дека е заедничка борба која ти се бориш и против. Као, не можеш да се чувствуваш дека си дел од... Пошто реално иледано ЛГБТ као ЛГБТ, сите што се активисти за човекови права се борат и за транс правата. Тоа не го осјорувам во ниеден дел. Ама ЛГБ луѓето не се борат, дури и повисе не дискриминираат.*

(Т., трансмаж, 18-22, Мак.)

Кај учесниците кои изразија чувство на припадност кон транс-или ЛГБТ-заедницата во Македонија, како и интензивни искуства на комуникација, вмрежување, солидарност и пријателства со други транслица, видлива е корелацијата со повисокиот степен на самодоверба, одлучност и знаења како за процесите на родова трансформација и идентификација, така и за процедурите за потврдување на родот. Корелација беше видлива и во насока на имање на конкретни одговори за клучните проблеми и

приоритети на транслугето во Македонија, за што ќе стане збор во следното поглавје.

Значајно да се наспомене е и тоа што поголем број од учесниците истакнаа дека пријателствата со други транслуге, геј или лезбијки, имаат многу поголемо значење за нив и се простори на поголема безбедност и можност за потврдување на идентитетот, за разлика од пријателствата со стрејт и родови цис-луге. Овие пријателства за голем дел од нив се секојдневни интеракциски ритуали во кои мораат внимателно да ги менаџираат информациите што ги пласираат за својот идентитет или за сексуалната ориентација. Исто така, овие пријателства за неколку учесници значат и отсуство на можноста за интимно разбирање на нивните искуства, проживевани реалности и секојдневни стравови и понижувања.

— *Не може да биде исто дружењето. Сега да речеме нели, од третирава стрејт, цис луѓе, не може да се дружам јас исто со сите овие, не можам да зборувам пред нив, не можам да се ставам себе во исти ситуации у нивно присуство. Со дел од нив можам да игравам, со дел од нив не можам, пошто не знаат. Ќе најрави проблем.*

(С., небинарен трансмаж, 23-32)

— *Многу, огромни разлики. Ако си стрејт, што значи дека треба да вреѓаш, да штирунираш, да понижуваш. Имам стрејт пријатели, да, што сега ме поттичуваат и ми викаат така: "Мене ми е ОК теј популација. Сè ми е ок. Некад дружење, некад седе до мене, некој ден ќе бидеме заедно, ќе јадеме заедно, ќе спиеме заедно, сè додека не ме доира, значи". А има значи, повеќето се дискриминатори. Значи не можат да кажат. Не сакам јас што, да се дружам со личности што ќе ти вреѓаат моите пријатели. Не мора да сум секој*

*ген со шебе за да знам ти колку ме цениш или јас колку те
почитувам.*

(М., трансмаж, 33-42, Мак.)

Неколку учесници истакнаа дека и по неколку години сè уште се борат во комуникацијата со своите пријатели да им се обраќаат со родот со кој се идентификуваат. Овој проблем е секојдневна борба и во нивните пошироки кругови на семејствата. Затоа што постојаната борба и расправата за нивното право на идентификација со родот со кој сакаат е честопати истоштувачка, неколку учесници укажаа дека веќе резигнирано се повлекуваат од понатамошни објаснувања.

Се разбира, ова не ги исклучува и непорекливите пријателства и со луѓе кои се стрејт или цис-родови, пријателства кои за неколку испитаници се неизмерна поддршка по текот на долгогодишната животна траекторија. Најчесто, истакнаа испитаниците, тоа се жени. Стрејт родови цис-мажи обележуваат искуства на дискриминација, срам, понижување и непочитување на родовиот идентитет кај многу учесници. Само еден трансмаж истакна дека одржува пријателства со стрејт родови цис-мажи, но значајно е да се нагласи, во овие пријателства тој останува неотворен за својот трансродов идентитет, благодарение на успешното проаѓање како „недвосмислен” маж. Уште една испитаничка, постоперативна транссексуална жена, која го порекнува својот трансродов идентитет, нагласи почеста социјализација со родови цис-жени, исто така пред кои ја крие својата трансродова траекторија и својот идентитет. Овие искуства беа забележани во оние случаи кај коишто е видлив и повисокиот степен на образование, културниот капитал, историјата на долгогодишно живеење со трансродовиот идентитет, историја на поддршка од родителите и други пријатели, како и полесното проаѓање со родовиот идентитет што го изразуваат. Неколку испитаници ја објаснија и својата парцијална дисидентификација со трансзаедницата преку инсистирањето на индивидуалност и трансцендирањето на поделбите на луѓето според род, сексуалност, класа, етницитет, раса итн. Сепак, и во овие примери јасна беше солидарност и меѓусебната поддршка со други транслуѓе.

Потреби, приоритети и препораки

Клучните приоритети што ги истакнаа интервјуираните кореспондираат во значајна мера со нивните искуства на трансродување и живеењето како трансродова личност. Најголем број од интервјуираните посочија неколку области во кои треба да се насочи дејствувањето на активистите за човекови права на транслугето: здравство и достапност здравствени услуги, подигање на свеста и сензитивизација, зголемување на видливоста на транслугето во јавната сфера, правно признавање на родот и усогласување на личните документи со родовиот идентитет на транслугето, заштитата од дискриминација и насилство, сензитивизација и едукација на ЛГБ-лугето за трансискуствата, мобилизација на трансзаедницата и нејзино зајакнување, како и зголемување на фокусот и активностите на ЛГБТ-активистите во насока на заштита на правата на трансродовите луѓе.

Мнозинството интервјуирани како главен и најургентен приоритет ја истакнаа потребата од решавање на проблемите поврзани со недостапноста на здравствени услуги во Македонија, во релација со процесите за потврдување на родот, вклучително и потребата од

постоењето на интегриран тим од специјалисти, како психијатар, ендокринолог и хирурзи. Посебно нагласување беше дадено на неопходноста од достапноста на хормонската терапија, како од трансродовите жени, така и од трансродовите мажи.

Искусствата на погрешно препознавање, понижување и дисциплинарно насилство се очигледна причина за истакнување на потребата за подигнување на свеста помеѓу јавната популација за трансродовоста. Оваа препорака вклучуваше дистрибуција на информации за трансродовите лица, нивните искуства, нивните идентификации, депатологизација на трансродовото телото и прикажи на секојдневните животи на трансродовите лица, со цел тие да се претстават на јавност како еднакви граѓани и луѓе со другите во државата. Акцент во исказите беше ставен за поголемо вклучување на медиумите во овој процес, преку отворање дебати и реализација на истражувачки прилози, овозможување на гостување и слушање на гласот на самите трансродови луѓе, но со забелешка дека е неопходна и заштитата на нивниот идентитет.

Стресните и понижувачки искуства во различни институции и ситуации, на пример во јавен превоз, при најмување стан под кирија, користење услуги во банка или средби и легитимација од полиција се причини за континуирано нагласување на итноста од регулација на правното признавање на родот и усогласување на ознаките за пол во личните документи и матичниот број, со родот со кој се идентификуваат и се изразуваат. Како што веќе укажавме, дел од интервјуираните, најчесто небинарните или родово амбивалентните трансродови лица во ова истражување, нагласија дека е потребно личните документи воопшто да немаат никаква ознака за полот/родот.

Секојдневното искуство со насилство во различни области, перпетуирано од различни актери, беше причина речиси сите испитаници да ја нагласат потребата од нивна заштита во случаи на дискриминација и насилство, не само превентивно туку и од страна на постојните механизми и тела за заштита на човековите

права, како и полицијата, во оние случаи во кои веќе ќе дојде до насилство. Овој указ го сфаќае исклучително сериозно, особено доколку се земе предвид дека постојната законска регулатива воопшто не го вклучува родовиот идентитет како заштитена основа од дискриминација, како и дека голем број интервјуирани раскажаа негативни искуства со полицијата во случаи во кои биле жртви на насилство.

Како што веќе посочивме во претходното поглавје, речиси и немаше учесник што не ја посочи дискриминацијата и исклучувањето во ЛГБ-заедницата како проблем со кој се соочиле барем еднаш во животот. Од овие причини, неколку интервјуирани нагласија дека се потребни едукација и обуки за ЛГБ-заедниците, а со цел подигнување на нивната свест, знаење и разбирање за трансродовите луѓе и нивните искуства.

Тројца испитаници нагласија и дека е потребна поголема мобилизација и охрабрување на трансзаедницата за активно вклучување во борбата за остварување на нивните права и нивна видливост во општеството. Исто така, беше нагласено дека за ова е потребно претходно зголемување на капацитетите, знаењата и поддршката на трансродовите лица, активности што би требало да бидат покренати од страна на активистите за ЛГБТ-права. Во овој контекст беше нагласено дека се неопходни и обуки за самите транслица, преку кои тие би биле информирани повеќе за различните аспекти, предности, ризици и процедури на процесите и операциите за потврдување на родот.

Конечно, голем дел од интервјуираните покажаа загриженост поради недоволната посветеност на прашањата што ги засегаат транслуѓето во рамките на дејностите на граѓанските здруженија што ги застапуваат правата на ЛГБТ-луѓето. Ставовите за ова прашање варираа, од укажи дека воопшто не посветуваат внимание, преку недоволно внимание, па забелешка дека претходните години многу послабо, но ситуацијата е подобрена во последните неколку години,

до став дека посветеноста на активистите на овие прашања е на задоволувачко ниво. Без разлика на разликите, речиси едногласни се сите интервјуирани дека е неопходно интензивирање на активностите за граѓанските организации во насока на видливоста и заштитата на правата на транслугето.

Врз основа на сите овие потреби и приоритети посочени од страна на интервјуираните, како и врз основа на целата анализа понудена овде, ги издвојуваме следниве препораки, организирани според клучните области посочени од учесниците:

Препораки

Здравје и здравствени услуги

Министерството за здравство, Универзитетскиот клинички центар и Фондот за здравствено осигурување треба:

- да развијат човечки ресурси и да ги дообучат постојните кадри во Клиничкиот центар за извршување на хируршки процедури за потврдување на родот, во оние малку процедури за кои немаат развиено практика и знаења;
- дополнително да обучат специјалисти психијатри, ендокринолози или хирурзи за работа со трансродови лица;
- формално да ги регистрираат за употреба на хормонските препарати што се земаат (тестостерон и естроген од различни видови, како и блокатори на тестостерон), за да можат да се препишуваат на трансродовите пациентите;
- да формираат социјални тим од лекари согласно стандардите за здравје на трансродовите луѓе;
- Фондот за здравство да ги стави на листата на трошоци покриени од државата сите трошоци поврзани со операциите за потврдување на родот, во случаите кога пациентите ги прават операциите надвор од државата.

Граѓанските организации што работат на заштита и промоција на правата на ЛГБТ е потребно да:

- организираат обуки за трансродовите луѓе преку кои ќе им се понудат релевантни и најнови информации и знаења за процедурите поврзани со операциите за потврдување на родот, како и за предностите и ризиците на хормонската терапија;
- организираат обуки за лекари со цел нивна сензитивизација и дообука со знаења за проблемите и потребите на трансродовите луѓе;
- ги одржуваат и да ги зајакнуваат средбите и размените на информации помеѓу специјалистите и членовите на трансродовата заедница во Македонија;
- продолжат со обезбедувањето на психосоцијална поддршка за трансродовите лица, особено за жртвите на насилство.

Заштита од насилство, дискриминација и вознемирување

Властите и државните институции:

- да предложат и да изгласаат измени во Законот за заштита и спречување дискриминација и Кривичниот законик во делот за дела и говор на омраза со кои ќе се внесе родовиот идентитет како заштитена основа;
- да иницираат кампањи и други активности за подигнување на јавната свест за дискриминацијата и насилството врз трансродовите луѓе;
- Министерството за образование да иницира посебни активности за заштита од родово засновано насилство во училиштата, обучување на професионалните служби за работа со трансродови деца и подигање на свеста помеѓу младите за еднаквоста на трансродовите луѓе и родовите различности во општеството;

- Министерството за образование, заедно со Бирото за развој, да направат ревизија на постојните учебници и помагала, во насока на елиминација на сите дискриминаторски и стигматизирачки информации за трансродовите луѓе, од една страна, и вклучување на точни, научно засновани, емпатични и недискриминаторни содржини за трансродовоста;
- Центарот за обука на полициските службеници треба да организира обуки за сензитивизација на полициските службеници при постапување и заштита од насилство на трансродовите луѓе;
- да осигурат дека Народниот правобранител и Комисијата за заштита од дискриминација дејствуваат во согласност со нивните надлежности и соодветно да реагираат и да преземат превентивни мерки кон дискриминаторски, стигматизирачки и трансфобичен говор на омраза.

Граѓанските организации да:

- ги продолжат активностите поврзани со нудење на бесплатна правна помош за заштита на трансродовите луѓе во случаи на насилство и дискриминација;
- ги зголемат и да ги интензивираат активностите поврзани со застапување на законски измени за препознавање на родовиот идентитет како заштитена основа во случаите на дискриминација, говор на омраза и дела од омраза;
- изградат мрежи на соработка и обука на сите тела и механизми за заштита на човековите права на трансродовите луѓе.

Видливост и подигнување на јавната свест

Медиумите треба:

- да ги вклучуваат гласовите и перспективите на трансродовите луѓе и активистите за нивни права, во прилози поврзани со теми што директно ги засегаат;
- да се воздржуваат од говорот на омраза врз основа на родов идентитет и да го осудат исто така;
- да ги сензитивизираат медиумските работници за известување за теми поврзани со трансродовите луѓе, и
- да соработуваат со граѓанските здруженија што се застапуваат за правата на ЛГБТИ, преку размена на информации што ќе овозможат интегрален и непарцијален приказ на проблемите што ги засегаат трансродовите луѓе.

Граѓанските организации е потребно:

- да организираат кампањи и активности за зголемување на видливоста на трансродовите луѓе;
- да организираат културни и уметнички настани преку кои ќе се претставуваат трансродови уметници и ќе се отвораат прашања што ги засегаат директно трансродовите луѓе;
- да соработуваат со медиумите и да им нудат обуки за сензитивизација за известување за трансродовите луѓе;
- да ги претставуваат со поголем интензитет и видливост нивните активности насочени кон трансродовите лица;
- да соработуваат поактивно со академската заедница и ја мотивираат во насока на продукција на знаења и истражувања за трансродовите луѓе, а во кои ќе се почитуваат достоинството и идентитетот на трансродовите мажи и жени, и
- да организираат обуки за самите трансродови луѓе со цел зголемување на нивните капацитети и вештини за комуникација со јавноста и застапувањето, како и за нивно охрабрување за поголема мобилизација во борбата за остварување на своите права и еднаквост.

Правно признавање на родот

Властите и државните институции треба да:

- усвојат сеопфатна законска рамка за правно признавање на родот, што ќе ги почитува фундаменталните права и правото на личен и телесен интегритет на транслюѓето;
- усвојат законска рамка за правно признавање на родот што ќе обезбеди правила за имплементација и брза, транспарентна и лесно пристапна постапка преку која транслюѓето ќе можат да го променат името, ознаката за пол и матичниот број;
- гарантираат дека секое законско решение за правно признавање на родот нема да наметнува обврска транслюѓето да извршат одредена медицинска интервенција како критериум за да можат да го остварат правото (под медицинска интервенција се подразбира дијагностицирање, хормонска терапија, хируршки зафат или стерилизација);
- управата за водење евиденција на матичните книги, до моментот додека не се усвои сеопфатна законска рамка за правно признавање на родот, треба ефективно, брзо и без предрасуди да им овозможи на трансродовите луѓе да ги усогласат информациите за род во личната документација согласно нивниот родов идентитет.

Анекс 1 – прашалник за интервјуа

Интервјуер:

Датум на спроведување на интервјуто:

Име/псевдоним на интервјуираното лице:

Прв дел. Демографски информации

1. Кој пол ти е заведен при раѓање?
 - а. Женски
 - б. Машки
 - в. Интерсексуалец
2. Кој е твојот родов идентитет?
 - а. Женски
 - б. Машки
 - в. Трансродов (те молам за спецификација)
 - г. Друго (објаснете)
3. Како е твоето родово изразување? (да се дообјасни во прашањето по потреба)
 - а. Женски
 - б. Машки
 - в. Трансродов (те молам за спецификација)
 - г. Друго (објаснете)
4. Која е твојата сексуална ориентација?
 - а. Бисексуалец/ка
 - б. Геј
 - в. Лезбејка
 - г. Хетеросексуалец
 - д. Асексуалец/ка
 - ѓ. Друго (ве молиме дообјаснете)
5. Колку години имаш?
 - а. Под 18
 - б. 18–22
 - в. 23–32
 - г. 33–42
 - д. 43–52
 - ѓ. 53 и повеќе
6. Етничка припадност:
 - а. Македонец/ка
 - б. Албанец/ка
 - в. Ром/ка
 - д. Друго (дообјаснете)

7. Дали си вработен/а?
а. ДА (дообјасни што)
б. НЕ

8. Кој е степенот на твоето образование?

Втор дел. Трансродов идентитет

9. Дали можеш да ми кажеш отприлика на која возраст почна да се чувствуваш поразлично од другите?
10. Можеш ли да ми објасниш како ти ја чувствуваше твојата "различност"?
11. Дали се секаваш отприлика на која возраст почна да чувствуваш "несигурност" за твојот родов идентитет?
12. Што е она што водеше кон тоа чувство? (како тоа се случи, што те наведе да чувствуваш така?)
13. На колку години почна да чувствуваш дека можеби си трансродно лице (отворено за дополнување во зависност со идентификацијата што ќе ја понудат на почетокот)? Дали се секаваш кога, како прв пат слушна, го дозна тој збор, и каде?
14. Која беше твојата првична реакција на тоа дека можеби си трансродно лице? Какви чувства имаше за тоа?
15. Како реагираше околина на ова? Твоите родители, пријатели, роднини, соучениците, пошироката околина?
16. Кога почна да се гледаш како трансродово лице, или како родово различен, како се справуваше со општествената стигма околу тебе? Како го менаџираше тоа? Како се справуваше со тоа?
А имаше ли и позитивни реакции од некој, некој што те поддржа?
17. Откако почна да се гледаш себеси како трансродово лице, дали го изразуваше овој родов идентитет? И ако да, како?
18. Дали можеш да ми кажеш, како во целиот тој период гледаше на твоето тело, како го доживуваше твоето тело? Дали нешто ти пречеше, и дали нешто сакаше да промениш?
19. Дали до сега си презел/а некои конкретни хируршки интервенции за потврда на твојот род?
Ако да, дали можеш да ми кажеш кои?
Ако не, дали планираш, и кои?
Ако воопшто не планираш, дали можеш да ми објасниш малку повеќе околу тоа? Кои се причините?
- (Следна група (од 19.1 – 19.4) на прашања е во случај доколку лицето зема хормони или пак извршило делумна или целосна операција за потврдување на родот)
- 19.1. Дали можеш да ми кажеш зашто се одлучи за тоа?
- 19.2. Дали си задоволен/а со изгледот на твоето тело сега?
- 19.3. Кој е изгледот на твоето тело што идеално би сакал/а да го имаш?
- 19.4. Дали би можел/а да ми кажеш во кои ситуации чувствуваш најмногу нелагодност или потреба за твоето тело да изгледа поинаку?

Трет дел. Социјализација и пријателства

20. На која возраст дозна дека има и други луѓе чијшто родов идентитет и изразување не коинцидираат со нивниот пол од раѓање (дека има други транс луѓе)?
21. Можеш ли да ми кажеш како го доживеа тоа? Што значеше тоа за тебе?
22. Дали твоите пријатели и најблиски знаат твојот родов идентитет? Доколку да, какви се нивните реакции? Доколку не, како го менаџираш твоето родово изразување пред нив?
23. Доколку си отворен/а за твојот родов идентитет пред другите/некои луѓе, кога почна да го правиш тоа?
24. Дали се дружиш или воопшто социјализираш со други трансродови лица сега? Каков тип на социјализација и дружење е тоа најчесто?
25. Што значи лично за тебе оваа социјализација?
26. Дали се дружиш со ЛГБ луѓе?
27. Какви се твоите релации со твоите поранешни и сегашни пријатели кои се хетеросексуални или цис родови?
28. Дали можеш да ги споредиш овие релации со твоите пријателства и социјализација со други трансродни лица или со други ЛГБ лица?

Четврт дел. Искуства и клима

29. Дали се чувствуваш загрошено, или дека постои можност да бидеш физички, психолошки или вербално нападнат/а поради твојот родов идентитет? Во кои ситуации?
30. Колку често се чувствуваш принуден/а да го прикриваш твојот родов идентитет за да се заштитиш од навреди, напад, понижување итн?
31. Дали до сега си имал искуство на дискриминација поради твојот родов идентитет? Доколку да, дали си го пријавил тоа? Каде? И каков бил исходот?
32. Дали си бил физички нападнат/а поради твојот родов идентитет? Кога и од кој? Дали си го пријавил тоа насилство? Каде? И каков бил исходот?
33. Како се чувствуваше ти во овие ситуации?
34. Дали ваквите искуства имаат влијание и врз твоето секојдневно чувство и функционирање? Ако да, какво?
35. Дали си се соочил/а со пречки во твоето секојдневно функционирање поради начинот на кој (не)е регулирана трансродноста?

Што треба да се направи за да се елиминираат овие пречки?

Петти дел. Интимност и сексуалност

36. Дали си во интимната врска со некого? Доколку да, дали е машко, женско или трансродово лице?
37. Како се идентификуваш сексуално? Дали можеш да ми кажеш што за тебе значи тоа дека си (хомо-хетеро-би-друго)?
38. Дали мислиш дека има, и доколку да што, нешто што те разликува од другите геј/стрејт/би луѓе?
39. Дали си отворен/а со твојот партнер/ка за твојот родов идентитет? А си имал-а ли претходно врски во кои си бил принуден/а да го криеш твојот родов идентитет?

40. Доколку не, како го менаџираш твојот родов израз пред твојот/та партнер/ка?
41. Дали твојот родов идентитет ти претставува пречка за градење на интимни релации? Можел ли да ми кажеш нешто повеќе околу тоа?
42. Како го доживуваш твоето тело во твоите интимни односи со партнерите?
43. Во кој степен тоа влијае врз одлуката да направиш промени на твоето тело?

Шести дел. Активизам и политичка свесност

44. Дали се гледаш себеси како дел од транс или пак геј/ЛГБТ заедницата? Можеш ли да ми кажеш нешто/Објасниш малку повеќе околу тоа?Што значи за тебе тоа дека си дел од заедницата или ако не се чувствуваш дека си дел, зашто?
45. Дали сметаш дека во ЛГБ заедницата постои дискриминација, неразбирање, стигма кон трансродовите луѓе? Доколку да, дали можеш да ми кажеш нешто повеќе околу тоа? Примери...
46. Дали сметаш дека ЛГБТ активистите посветуваат доволно внимание на транс прашањата?
47. Доколку сметаш дека не, дали можеш да ми кажеш кои се работите кои треба да се адресираат?
48. Кои прашања и проблеми според тебе се најважни и треба да бидат првенствено актуелизирани од страна на активистите?
49. Дали ти досега си бил/а активистички ангажирана?
50. Доколку да, дали можеш да ми кажеш што значи тоа за тебе?
51. Доколку не, дали можеш да ми кажеш зошто?
52. Ова интервју, претпоставувам, покрена многу прашања за тебе. Дали можеби имаш дополнителни размисли, да сакаш да кажеш нешто што сметаш дека е важно, а не беше дел од интервјутото, или да сакаш да дообјасниш нешто околу веќе поставените прашања?
53. Дали имаше некои од прашањата кои направија да се чувствуваш нелагодно?

Прашања на кои треба да одговори лицето кое го спровело интервјутото (со снимање)

Податоци за просторот во кој се случува интервјутото:

Комуникација (испитаникот е опуштен и комуникативен):

Дали постои отвореност во комуникација во текот на спроведување на интервјутото:

Некои прашања или моменти во дискусијата околу кои покажува помалку интерес или нелагодност да дискутира?

Прашања кои најмалку ги разбираат и за кои најинтензивно комуницираат?

Нешто друго специфично за ова интервју?

Библиографија

- Attride – Stirling, Jennifer. 2001. 'Thematic networks: an analytic tool for qualitative research.' *Qualitative Research*, Vol. 1(3): pp. 385-405.
- Baumbach, J., & Turner, L. A. 1992. 'Female gender disorder: A new model and clinical applications.' *Journal of Psychology and Human Sexuality*, 5(4), pp. 107-129.
- Beemyn, Genny and Rankin, Susan. 2011. *The Lives of Transgender People*. New York: Columbia University Press.
- Bolin, Anne. 1988. *In Search of Eve: Transsexual Rites of Passage*. New York: Bergin and Garvey.
- Boyatzis, R.E. 1998. *Transforming Qualitative Information: Thematic Analysis and Code Development*. London: Sage.
- Braun, Virginia & Clarke, Victoria. 2006. 'Using Thematic Analysis in Psychology' *Qualitative Research in Psychology*, 3: 77-101
- Butler, Judith. 1991. *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. New York: Routledge.
- Butler, Judith. 1993. *Bodies that Matter: On the Discursive Limits of "Sex"*. New York: Routledge.
- Connell, R. W. 2005. *Masculinities*. Berkeley: California University Press.
- Cromwell, Jason. 1999. *Transmen and FTMs: Identities, Bodies, Genders and sexualities*. Champaign: University of Illinois Press.
- Damasio, Antonio. 2012. *Self Comes to Mind: Constructing the Conscious Brain*. London: Vintage.
- Devor, A.H. and Matte, N. (2006) "One Inc. and Reed Erickson: The Uneasy Collaboration of Gay and Trans Activism, 1964-2003" In Stryker, Susan and Whittle, Stephen. *The Transgender Studies Reader*. London and New York: Routledge.
- Davy, Zowie. 2011. *Recognizing Transsexuals: Personal, Political and Medicological Embodiment*. Farnham: Ashgate.
- Ekins, Richard. 1997. *Male Femaling: A Grounded Theory Approach to Cross-Dressing and Sex Changing*. New York: Routledge.
- Ekins, Richard and King, Dave. 2006. *The Transgender Phenomenon*. London: SAGE.
- Fausto/Sterlin, Anne. 2000. *Sexing the Body: Gender Politics and the Construction of Sexuality*. New York: Basic Books.
- Foucault, Michel. 1991. *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. London: Penguin Books.
- Gatens, Moira. 1996. *Imaginary Bodies*. London and New York: Routledge.
- Goffman, Erving. 1963. *Stigma: Notes on the Management Spoiled Identity*. New York: Prentice-Hall.
- Goffman, Erving. 1967. *Interactional Ritual: Essays on Face-to-Face Behaviour*. Chicago: Aldine.

- Halberstam, Judith. 1998. 'Transgender Butch: Butch/FTM Border Wars and the Masculine Continuum' In *GLQ: A Journal of Lesbian and Gay Studies*, 4, pp. 287-310
- Halberstam, Judith. 1998. *Female Masculinity*. Durham: Duke University Press.
- Hale, Jacob. 2009. Suggested Rules for Non-Transsexuals Writing about Transsexuals, Transsexuality, Transsexualism, or Trans___. Last updated 18 November 2009. <http://sandystone.com/hale.rules.html>, пристапено на 09.03.2018
- Hines, Sally and Sanger, Tam eds. 2010. *Transgender Identities: Towards a Social Analysis of Gender Diversity*. London and New York: Routledge.
- Hines, Sally. 2007. *TransForming Gender: Transgender Practices of Identity, Intimacy and Care*. Bristol: Polity Press.
- Kaufman, Joanne M. and Johnson, Cathryn. 2004. 'Stigmatized Individuals and the Process of Identity.' *The Sociological Quarterly*, Vol. 45, No. 4, pp. 807 - 833
- Kessler, S and McKenna, W. 1978. *Gender: An Ethnomethodological Approach*. New York: Wiley.
- Klekovski, Saso. 2009. *Attitudes Toward Traditional/Secular Values*. Skopje: MCMS
- Lauretis, de Teresa. 1987. *Technologies of Gender: Essays on eory, Film, and Fiction*. Bloomington, IN: Indiana University Press.
- Ledoux, Joseph. 1998. *The Emotional Brain*. London: Phoenix.
- Lev, Arlene Istar. 2004. *Transgender emergence: Therapeutic guidelines for working with gender-variant people and their families*. New York: Haworth Clinical Practice Press.
- Lewins, Frank. 1995. *Transsexualism in society: A sociology of male-to- female transsexuals*. Melbourne, Australia: Macmillan.
- Major, Brenda and O'Brien T., Laurie. 2005. 'The Social Psychology of Stigma.' *Annual Review of Psychology*, 56, pp. 393 - 421
- Merleau-Ponty, Maurice. 2002. *Phenomenology of Perception*. London and New York: Routledge.
- Namaste, V.K. 2000. *Invisible Lives: The Erasure of Transsexual and Transgender People*. Chicago: University of Chicago Press.
- Nardi, Peter. 1992. 'That's What Friends Are For: Friends as Family in the Lesbian and Gay Community', in Plummer, Ken (ed). *Modern Homosexualities, Fragments of Lesbian and Gay Experience*, London: Sage.
- Nataf, Z. 1996. *Lesbians Talk Transgender*. London: Scarlet Press.
- Patton, M.Q. 1990. *Qualitative evaluation and research methods*, second edition. London: Sage.
- Preciado, B. Paul. 2013. *Testo Junkie: Sex, Drugs, and Biopolitics in the Pharmacopornographic Era*. New York: Feminist Press.
- Prosser, Jay. 1998. *Second Skins: The Body Narratives of Transsexuality*. New York: Columbia University Press.
- Roseneil, Sasha. 2000. 'Queer Frameworks and Gender Tendencies: Towards an Understanding of Postmodern Transformations of Sexuality', *Sociological Research Online*, 5(3).
- Roseneil, Sasha. 2003. 'We'd Rather be Friends', *New Statesman*, 15 December.
- Rubin, Henry. 2003. *Self-Made Men: Identity and Embodiment among Transsexual Men*. Nashville, TN: Vanderbilt University Press.
- Salamon, Gayle. 2002. *Assuming a Body: Transgenderism and Rhetorics of Materiality*. New York: Columbia University Press.

- Saldana, Johnny. 2009. *The Coding Manual for Qualitative Researchers*. London: SAGE Publications
- Seidman, Steven. 1996. *Queer Theory/Sociology*. Oxford: Blackwell.
- Simoska, Emilija et al. Eds. 2009. *How Inclusive Is the Macedonian Society*. Skopje: FOSIM
- Spade, Dean. *Normal Life: Administrative Violence, Critical Trans Politics and the Limits of Law*. Durham: Duke University Press.
- Stone, Sandy. 2006. "The Empire Strikes back: A Posttranssexual Manifesto" In Stryker, Susan and Whittle, Stephen. *The Transgender Studies Reader*. London and New York: Routledge.
- Stryker, Susan. 2006. "My Words to Victor Frankenstein above the Village of Chamounix: Performing Transgender Rage" In Stryker, Susan and Whittle, Stephen. *The Transgender Studies Reader*. London and New York: Routledge.
- Weeks, J., Heaphy, B. and Donovan, C. 2001. *Same Sex Intimacies: Families of Choice and Other Life Experiments*, London and New York, NY: Routledge.
- Weiss, Gaile. 1999. *Body Images: Embodiment as Intercorporeality*. London and New York: Routledge.
- Бошкова, Наташа и Раиден, Игор ур. 2016. *Анализа на здравствените потреби на транс луѓето и достапноста на здравствените услуги во Република Македонија*. Скопје: Коалиција СЗПМЗ.
- Бошкова, Наташа и Раиден, Игор. 2017. *Анализа на позитивни практики за правно признавање на родот*. Скопје: Коалиција СЗПМЗ.
- Грос, Елизабет. 2003. *Недофатни тела*. Скопје: Македонска книга.
- Димитров, Славчо и Костовски, Драшко. 2013. *Општество, род, сексуалност, сексуално здравје и МСМ во Македонија: Истражување во заедницата*. Скопје: Х.Е.Р.А
- Фуко, Мишел. 2017. *Безбедност, територија, население: Предавања на Колеж д'Франс*. Скопје: ФООМ. Издавач: Коалиција Мارجини

Автор и главен истражувач: Славчо Димитров
Истражувачки тим: Ирена Цветковиќ, Драшко Костовски,
Игор Раиден
Рецензент: Ирена Цветковиќ
Графичко уредување: Игор Делов и Ема Наумоска
Лектор: Дејан Василевски
Печати: Дата Понс
Тираж: 150

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

316.647.5-055.3

ДИМИТРОВ, Славчо

Трансродовото искуство : идентитети, тела, насилство и социјализација : истражување
во заедницата / Славчо Димитров. - Скопје: Коалиција Сексуални и здравствени права на
маргинализираните заедници,

2018. - 172 стр. ; 29 см

Библиографија: стр. 167-172. - Содржи и: Анекс

ISBN 978-608-4803-05-8

а) Трансродови лица - Социолошки аспекти

COBISS.MK-ID 106582282

Издавањето на ова истражување е дел од Проект на УСАИД за инклузија на ЛГБТИ заедницата. Целта на проектот е да ја подобри вклученоста на геј луѓето, лезбејките, бисексуалците, трансродовите и интерсексуалните лица и да ги унапреди нивните права.

Ова истражување е овозможено со поддршка од Американскиот народ преку Агенцијата на САД за меѓународен развој (УСАИД). Содржините се одговорност на авторите на анализата и не ги изразуваат ставовите на УСАИД или Владата на САД.